

Mari Haapala

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikation tukeminen varhaiskasvatuksessa

ABAan perustuvien luonnollisten interventioiden hyödyntäminen

Opinnäytetyö

Kevät 2021

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijä: Mari Haapala

Työn nimi: Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukeminen varhaiskasvatuksessa: ABAan perustuvien luonnollisten interventioiden hyödyntäminen

Ohjaaja: Virpi Nikkola, lehtori, KM

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 86

Liitteiden lukumäärä: 6

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa koulutusmateriaali erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukemisesta varhaiskasvatuksessa. ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot valikoituivat koulutusmateriaalin keskeiseksi sisällöksi sekä niiden vankan tutkimusnäytön että tutkijan oman mielenkiinnon ja omakohtaisen kokemuksen vuoksi. Opinnäytetyön teoriaosa käsittää kolme teemaa: sosiaalinen kommunikaatio, varhaiskasvatus ja erityinen tuki sekä ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot. Opinnäytetyön tuotos, koulutusmateriaali, on opinnäytetyön liitteenä.

Tämä opinnäytetyö on sekä laadullinen että toimintatutkimus ja se toteutettiin yhteistyössä Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Aineistonkeruumenetelmänä toimi 24.2.2021 toteutettu varhaiskasvatuksen erityisopettajien ryhmähaastattelu. Ryhmähaastatteluun osallistui yhdeksän varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Haastattelun tavoitteena oli selvittää, miten erityistä tukea tarvitsevien lasten sosiaalista kommunikaatiota Seinäjoen varhaiskasvatuksessa tuetaan ja millaisia kehittämistarpeita aiheeseen liittyy. Haluttiin myös kuulla varhaiskasvatuksen erityisopettajien näkemyksiä ABAan perustuvien luonnollisten interventioiden soveltuvuudesta varhaiskasvatuksen arkeen. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Tavoitteena oli tuottaa Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin vastaava koulutusmateriaali.

Tutkimuksen mukaan sosiaalisen kommunikaation tukeminen koetaan tärkeäksi. Seinäjoen varhaiskasvatuksessa sosiaalisen kommunikaation taitoja tuetaan rakenteellisten keinojen lisäksi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien avulla sekä hyödyntäen erilaisia valmiita materiaaleja, kuten Kili, Piki ja Ihmeelliset vuodet. Keskeisimmäksi kehittämiskohteeksi nousi se, että sosiaalisia taitoja pitäisi harjoitella nykyistä enemmän ja systemaattisemmin ja harjoittelun pitäisi tapahtua arjen luonnollisissa tilanteissa. ABAan perustuvien luonnollisten interventioiden arveltiin soveltuvan varhaiskasvatuksen arkeen ja laajentavan näkökulmaa lapsen taitojen tai käyttäytymisen havainnoinnista myös tilannetekijöiden ja kasvatustajien toiminnan havainnointiin.

Avainsanat: ABA, autismikirjon häiriö, erityinen tuki, luonnolliset interventiot, neuropsykiatriset oireet, sosiaalinen kommunikaatio, varhaiskasvatus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author: Mari Haapala

Title of thesis: Supporting Social Communication of the Children with Special Needs: Utilization of ABA-Based Natural Interventions

Supervisor: Virpi Nikkola, Lecturer

Year: 2021 Number of pages: 86 Number of appendices: 6

The aim of this thesis was to create a training material for early childhood educators about teaching social-communication skills to children with special needs. ABA and ABA-based natural interventions were selected as evidence-based best practice with autism and proven efficacy with other developmental delays, and it is based on the author's own experience as well. The theoretical part includes social communication, early childhood education and special support, and ABA and natural interventions. The training material is included in the appendices.

This study is both qualitative and action research and was conducted in collaboration with the early childhood education of the city of Seinäjoki, and the method of collecting data was a group theme interview conducted on February 24, 2021, with the early special education teachers. Nine early special education teachers participated in the interview. The aim was to find out how the social communication of the children with special needs is supported in early childhood education in Seinäjoki and what, if any, needs for development or additional knowledge there are. Another target was to find out how the early special education teachers would feel about using ABA-based natural interventions. The results were analysed by using theory-guided content analysis. With this approach, the aim was to create a training material that would meet the needs of early childhood education of the city of Seinäjoki.

This research shows that social-communication skills were seen as one of the core-skills areas to focus on in early childhood education of the city of Seinäjoki, and there were already numerous methods to implement, including augmentative and alternative communication methods and materials or programs such as Kili, Piki and Ihmeelliset Vuodet. Findings suggest that implementing the methods more systematically and teaching social-communication skills in natural settings should be the primary goal of development. According to the study, the ABA-based natural interventions could be implemented and could additionally help the educators to focus more on the situation or environmental issues and the consequences rather than the child's behaviour.

Keywords: Applied Behavior Analysis (ABA), autism spectrum disorder (ASD), the early childhood education, Natural Interventions (NI), neurological disorder, social communication

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
1 JOHDANTO	7
2 SOSIAALINEN KOMMUNIKAATIO	10
2.1 Sosiaalisen kommunikaation taitojen määritelmä.....	10
2.1.1 Sosiaalinen vuorovaikutus	11
2.1.2 Sosiaalinen kognitio	12
2.1.3 Pragmatiikka	14
2.1.4 Kielellinen prosessointi.....	16
2.2 Sosiaalisen kommunikaation taitojen arviointi.....	17
2.3 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation taitojen tukeminen	18
3 VARHAISKASVATUS JA ERITYINEN TUKI	20
3.1 Varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelmat lapselle annettavan tuen näkökulmasta	20
3.2 Varhaiserityiskasvatus	22
3.3 Inklusiivinen varhaiskasvatus.....	23
3.4 Kokopäiväpedagogiikka	24
3.5 Sosiaalisen kommunikaation tukemisen menetelmiä varhaiskasvatuksessa	25
4 ABA JA SIIHEN PERUSTUVAT LUONNOLLISET INTERVENTIOT	27
4.1 ABA, Sovellettu käyttäytymisanalyysi.....	27
4.2 Operantin oppimisen malli.....	29
4.3 Edeltävien tekijöiden, käyttäytymisen ja sen seurausten muokkaaminen ..	31
4.4 Riittävän tuen tarjoaminen eli promptien käyttö	32
4.5 Positiivinen vahvistaminen	33
4.6 Mallintaminen	34

4.7	Osatavoittein etenevä opettaminen.....	35
4.8	ABAan perustuvat luonnolliset interventiot.....	36
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	38
5.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	38
5.2	Laadullinen tutkimus	38
5.3	Toimintatutkimus	40
5.4	Haastattelurungon suunnittelu.....	43
5.5	Tutkimuksen yhteistyötaho ja kohdejoukko	44
5.6	Haastattelun valmistelu	45
5.7	Haastattelun toteuttaminen	46
5.8	Analyysimenetelmä	47
5.9	Aineiston analysointi	49
5.10	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	52
6	TUTKIMUSTULOKSET	56
6.1	Sosiaalinen kommunikaatio	56
6.2	Varhaiskasvatus ja erityinen tuki	59
6.3	ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot.....	63
6.4	Toiveet koulutusmateriaalin suhteen.....	64
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	66
8	OPINNÄYTETYÖN TUOTOS.....	70
8.1	Koulutusmateriaalin tuottaminen	70
8.2	Koulutusmateriaalin arviointi	71
9	POHDINTA	73
9.1	Opinnäytetyön prosessi ideasta tuotokseen.....	73
9.2	Yhteistyö ja opinnäytetyön hyödyntäminen	76
9.3	Ammatillinen kehittyminen opinnäytetyöprosessin aikana ja jatkotutkimusaiheet	77
	LÄHTEET	79
	LIITTEET	86

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Operantin oppimisen malli eli S-R-S malli	29
Kuvio 2. ABC-mallin mukainen kuvaus leikki-tilanteesta	30
Kuvio 3. Promptihierarkia	33
Kuvio 4. Haastatteluun osallistuneiden aktiivisuus.....	50
Kuvio 5. Tutkimuksen analysoinnissa käytetyt teemat ja alaluokat.....	51
Kuvio 6. Esimerkki aineiston teemoittelusta ja jaosta alaluokkiin.....	52
Taulukko 1. Opinnäytetyön prosessi.....	42
Taulukko 2. Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin vastaava koulutusmateriaali.	69

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen perusteiden (Opetushallitus 2018) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista, edistää heidän yhdenvertaisuuttaan ja ehkäistä syrjäytymistä. Juuri noiden tavoitteiden saavuttamiseksi siirryttiin inklusiiviseen varhaiskasvatukseen eli ajatukseen siitä, että varhaiskasvatuksen itsensä täytyy mukautua lasten tarpeita vastaavaksi, jotta kaikilla lapsilla olisi tasapuolinen mahdollisuus osallisuuteen. Varhaiskasvatuksen siirtyminen erityistä tukea tarvitsevien lasten osalta integroinnista inklusioon haastaa kuitenkin koko varhaiskasvatuksen henkilöstöä aivan uudella tavalla. Kuten Ahonen väitöstutkimuksessaan totesi (Ahonen 2015, 15), on integroitujen erityisryhmien purkamisen jälkeen tärkeää tarkastella koko varhaiskasvatuksen käytäntöjä ja sitä, miten kasvatusympäristö kykenee vastaamaan erityistä tukea tarvitsevien lasten yksilöllisiin tarpeisiin.

Viime vuosina on tehty useita erilaisista näkökulmista varhaiskasvatusta ja erityistä tukea tutkivia opinnäytetöitä, joissa varhaiskasvatuksen henkilöstöltä on kysytty heidän näkemyksiään tehostetun tai erityisen tuen toteuttamisesta ja toteutumisesta. Useimmissa pohdintoissa tuotiin esiin, että vähintäänkin erityistä tukea tarvitsevan lapsen ryhmässä olisi tärkeä huomioida todellinen resurssien tarve ja huolehtia siitä, että henkilökunnalla on riittävä osaaminen tuen tarpeisiin nähden. Useissa vastauksissa toistui myös toive saada käytännön työkaluja arkeen eli tietoa toimivista menetelmistä. (Blomerus, Mokki & Vähäsarja, 2016; Olkkonen, 2016; Haikala, Henttonen & Rosenholm, 2017.) Näistä toiveista ja kehitysehdotuksista sain vahvistusta ajatukselleni tehdä opinnäytetyönäni jonkinlainen tuotos varhaiskasvatuksessa hyödynnettäväksi.

Kodin ohella varhaiskasvatus on lapsen tärkein ympäristö, joten sen rooli myös lapsen kehityksen ja taitojen oppimisen kannalta on merkittävä. Varhaiskasvatuksen roolia korostaa entisestään se, että terapia- ja kuntoutuspalveluiden pariin pääseminen usein viivästyy, joskus jopa vuosia (Viitala 2018, 39). Kelan tai kuntien tarjoama palvelu ei myöskään ole erityisen intensiivistä. Tavallisimmin käynnit ovat tunnin mittaisia ja toteutuvat kerran viikossa. Tällainen määrä harjoittelua ei riitä takaamaan lapsen taitojen oppimista.

Sosiaalinen kommunikaatio on yksi yleisimmistä taitoalueista, johon tukea tarvitaan (Pihlaja & Neitola 2017), ja se vaikuttaa merkittävästi myös muiden taitojen oppimiseen ja arjesta selviytymiseen. Vasta vuorovaikutuksessa lapsen on mahdollista oppia uusia taitoja muilta lapsilta tai aikuisilta (Ingersoll & Dvortcsak, 2020, 57–59). Tästä syystä se on taitoalue, jonka tukemiseen varhaiskasvatuksessa kannattaa keskittyä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla tuen toteutuminen vaatii henkilöstöltä yhtenäisiä toimintatapoja ja soveltuvien menetelmien hallintaa, joten on huolehdittava, että he myös saavat siihen riittävästi koulutusta.

Sosiaalisen kommunikaation tukeminen on itselleni läheinen ja tärkeä aihe. Olen työni kautta perehtynyt sovellettuun käyttäytymisanalyysiin, ABAan, perustuviin luonnollisiin interventioihin, joita olen soveltanut vuosien ajan myös oman lapseni kanssa arjen tilanteissa. Oli siis luontevaa valita tarkasteluun ABAan perustuvat luonnolliset interventiot ja niiden soveltuminen varhaiskasvatukseen. ABAan perustuvat interventiot on kehitetty erityisesti autismikirjon häiriön kuntoutukseen, mutta ne soveltuvat hyvin käytettäväksi myös muussa kuntoutuksessa, esimerkiksi muiden neuropsykiatristen oireiden, kuten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöiden ja tic-oireiden, oppimisvaikeuksien ja erilaisten psykiatristen oireiden hoitoon sekä ei-toivotun käyttäytymisen haasteisiin (Hämäläinen, 2019, 34–35). Näin ollen opinnäytetyötä ei ollut tarpeen rajata koskemaan vain autismikirjon lasten sosiaalisen kommunikaation tukemista.

Ennen opinnäytetyöprosessin aloittamista minulle tarjoutui vielä mahdollisuus päiväkodissa tehdyn harjoittelun aikana kokeilla ABAan perustuvien interventioiden soveltamista varhaiskasvatuksessa. Noiden kokeilujen pohjalta varmistui, että interventioita on mahdollista hyödyntää luonnollisissa tilanteissa, osana varhaiskasvatuksen arkea. Tämä kuitenkin edellyttää interventioiden tuntemista ja taitoa tulkita lapsen käyttäytymistä ja siihen vaikuttavia tilannetekijöitä. Vertaiset olivat myös innolla mukana soveltamassa menetelmiä, ja vertaisten mukana olo puolestaan mahdollisti erityistä tukea tarvitsevalle lapselle osallisuuden kokemuksia, sosiaalista vuorovaikutusta, myönteistä huomiota ja taitojen harjoittelua luonnollisessa tilanteessa.

Koska opinnäytetyössäni keskityn erityistä tukea tarvitsevien lasten sosiaalisen kommunikaation tukemiseen, on tarkoituksenmukaista, että tarkastelen aihetta nimenaan taitojen ja oppimisen näkökulmasta rajaten tarkastelusta pois muut näkökulmat, kuten persoonallisuuteen ja temperamenttiin liittyvät. Käytettävissä olevat resurssit huomioiden joudun rajaamaan tarkastelun ulkopuolelle myös ne sosiaalisen kommunikaation tukemisen menetelmät, joita tarvittaisiin näkö- tai kuulovamman takia.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, joka sisältää myös toiminnallisia piirteitä. Tavoitteena on tuottaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukemisen ja taitojen opettamisen avuksi koulutusmateriaali. Tutkimuksen aineisto saadaan varhaiskasvatuksen erityisopettajien ryhmähaastattelusta, joka toteutetaan yhteistyössä Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Sen avulla koulutusmateriaali voidaan suunnitella paremmin Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen tarpeita vastaavaksi.

Opinnäytetyössä käsitellään omissa luvuissaan sosiaalinen kommunikaatio, varhaiskasvatus ja erityinen tuki sekä ABA ja siihen pohjautuvat luonnolliset interventiot. Niiden jälkeen seuraavat tutkimuksen kuvaus, tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset. Opinnäytetyön päättävät luku koulutusmateriaalin tuottamisesta ja sisällöstä arvioineen sekä pohdinta. Opinnäytetyön tuotos, koulutusmateriaali, sekä haastattelukutsun mukana lähetetyt tietosuojaa ja suostumusta koskevat lomakkeet ja teemahaastattelun runko löytyvät liitteistä.

2 SOSIAALINEN KOMMUNIKAATIO

Varhaiskasvatuksessa sosiaalisen kommunikaation tukeminen on yksi keskeisistä tavoitteista ja kyetäkseen tukemaan lasta näiden taitojen oppimisessa, on kasvattajan tiedettävä, millaisia taitoja liittyy sosiaaliseen kommunikaatioon ja miten ne tyyppillisesti kehittyvät. Tässä luvussa käydään läpi, mitä sosiaalisen kommunikaation käsite pitää sisällään. Tavoitteena on tämän melko yksityiskohtaisen taitojen kuvauksen avulla osoittaa sosiaalisen kommunikaation taitojen merkitys lapsen kokonaiskehitykselle ja hänen mahdollisuuksilleen olla tasavertaisella tavalla osallisena omassa elämässään.

2.1 Sosiaalisen kommunikaation taitojen määritelmä

Sosiaalinen kommunikaatio on laaja käsite, joka kattaa kaikki sosiaaliseen vuorovaikutukseen tarvittavat taidot. Loukusan (2018) mukaan sosiaalisen kommunikaation taidot voidaan jakaa neljään osatekijään, jotka ovat sosiaalinen vuorovaikutus, sosiaalinen kognitio, pragmatiikka sekä kielellinen prosessointi. Kaikki sosiaalisen kommunikaation taidot kehittyvät rinnakkain, vaikuttaen toisiinsa. Hyvä sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää monien sosiaalisen kognition, pragmatiikan sekä kielellisen prosessoinnin taitojen hallintaa ja toisaalta näitä taitoja on mahdoton oppia ilman sosiaalista vuorovaikutusta. (Loukusa 2016; Ojala 2020, 76.)

Tästä syystä onkin alettu yhä enemmän käsittelemään sosiaalisen kommunikaation taitokokonaisuutta sen sijaan, että puhuttaisiin erikseen vaikkapa sosiaalisen vuorovaikutuksen taidoista, leikkitaidoista ja tunnetaidoista. Esimerkiksi esikielellisen kehitysvaiheen kielellisten taitojen kehittyessä lisääntyvät niin ikään lapsen esine- ja leikkitoiminnot ja leikin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa myös kommunikatiiviset taidot (Paavola-Ruotsalainen & Rantalainen, 2020, 20). Seuraavaksi tarkastelemme sosiaalisen kommunikaation käsitettä hieman tarkemmin Loukusan määrittelemien osatekijöiden mukaisesti.

2.1.1 Sosiaalinen vuorovaikutus

Sosiaalisen vuorovaikutuksen osa-alueeseen kuuluvia oman toiminnan ohjaukseen liittyviä taitoja ovat yhteistyötaidot, ongelmanratkaisutaidot sekä sosiaalinen päätte-lykyky (Koivunen & Lehtinen 2015; Loukusa, 2016; 2018). Sosiaalisen vuorovaiku- tuksen taitoihin kuuluu muun muassa kyky havaita ja vastata toisen tekemiin aloit- teisiin, kyky itse tehdä aloitteita ja kyky ylläpitää vuorovaikutusta (Koivunen & Leh- tinen, 2015, 174–175). Myös yhdessä leikkiminen, vuorottelu, neuvottelu ja lelujen jakaminen ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja (Loukusa 2018; Pihlaja 2018).

Leikki. Leikin avulla lapsi oppii (Ingersoll & Dvortcsak 2010, 59), joten leikkitaitojen kehittyminen on lapsen kokonaiskehityksen kannalta erityisen tärkeää. Varhaiskas- vatuksessa leikin pedagoginen merkitys (Seinäjoen kaupunki 2017, 28) ymmärre- tään ja kasvattajien tehtävä onkin kaikin tavoin suunnitelmallisesti tukea lasten leik- kiä ja myös arvioida sitä. Ennen leikin suunnittelua olisi hyvä selvittää, millaisia leik- kitaitoja leikkiin osallistuvilla lapsilla jo on ja millaisia taitoja olisi hyvä seuraavaksi harjoitella.

Leikin kehitys alkaa sensoriselta tasolta, esineiden tutkimisena eri aistien avulla ja sitä seuraavat varhaiset vuorovaikutusleikit, kuten kutittelu- ja kukkuuleikit. Seuraa- vaksi lapsi oppii käyttämään leluja tarkoituksenmukaisesti, esimerkiksi laittamaan palikoita muotolaatikkoon tai työntämään pikkuautoa. Tähän vaiheeseen liittyy myös syy-seuraussuhteen ymmärtäminen. Vähitellen lapsi oppii leikkimään lyhyitä aikoja itsenäisesti, ilman aikuisen ohjausta tai osallistumista. Sitten lapsi siirtyy symbolisen ja esittävän leikin maailmaan, jossa hän tekee arkisia asioita osana leikkiä, kuten syöttää nukkea, siivoaa tai soittaa puhelimella. Tästä leikki jalostuu sosiaalisesti mo- nimuotoisemmaksi lapsen oppiessa eläytymään erilaisiin rooleihin. Viskarit, eli noin viisivuotiaat lapset, alkavat jo olla kiinnostuneita myös sääntöleikeistä, kuten juonel- lisista peleistä ja leikeistä sekä ohjatuista liikuntaleikeistä. (Koivunen & Lehtinen, 2015, 165–170; Hämäläinen & Haapala 2019, 196–201.)

Varhaiskasvatuksessakin on tärkeää huomioida, että ellei leikkitaitoja vielä ole, kan- nattaisi niitä harjoitella ensin aikuisen kanssa kahdestaan. Myös ympäristön ja itse leikin on hyvä alkuvaiheessa olla strukturoitu ja taitojen karttuessa voidaan siirtyä kohti luonnollisempaa strukturoimatonta tilannetta. Leikkiä suunnitellessa kannattaa

lapsen motivaation säilyttämiseksi huomioida, että leikkiin sisällyttää sopivassa suhteessa sekä lapsen jo hyvin hallitsemissa leikkeissä että uusia leikkejä, joiden toteuttaminen vaatii tukea. (Penttilä 2019, 159–171.)

2.1.2 Sosiaalinen kognitio

Sosiaalisen kognition taitoja ovat jaettu huomio, mielenteoriaan liittyvät taidot sekä emotionaaliset taidot (Loukusa 2016, 2018). Näistä taidoista voidaan käyttää myös termiä sosiaalis-kognitiiviset taidot (Paavola-Ruotsalainen & Rantalainen 2020, 20).

Jaettu huomio. Jaettu huomio tarkoittaa sitä, että lapsi osaa jakaa huomion kohteen toisen henkilön kanssa. Jaetun huomion tai jaetun tarkkaavuuden taidot ovat oleellisen tärkeitä kaiken uuden oppimisen kannalta. Ne ovat yhteydessä esimerkiksi muiden sosiaalisen kognition taitojen ja kielellisten taitojen kehittymiseen (Loukusa 2011, 134). Jaetun huomion taitojen kehitys alkaa lapsella tavallisesti noin yhdeksän kuukauden iässä (Dindar, Huttunen & Koivula 2020, 227) siitä, että lapsi reagoi ja katsoo aikuisen osoittamaan suuntaan. Seuraavaksi lapsi itse katsoo itseään kiinnostavaa esinettä tai muuta kohdetta ja vuorovaikutuskumppaniaan jakaakseen huomion kohteen tämän kanssa (Hämäläinen & Haapala 2019, 200, 228–229). Tämän jälkeen hän oppii katseen lisäksi osoittamaan mielenkiinnon kohdettaan.

Varhaiskasvatuksessa jaetun huomion taito voi tulla esiin vaikkapa siten, että lapsi näkee jonkin kiinnostavan lelun, johon hän ei itse yllä. Hän katsoo kasvattajaa, jonka jälkeen hän osoittaa lelua ja molemmat katsovat lelua. Sen jälkeen lapsi ja kasvattaja katsovat jälleen toisiinsa ja kasvattaja toteaa: ”Siellä hyllyllä on lentokone. Haluatko sinä sen lentokoneen?”. Jaetun huomion taito kehittyy tästä edelleen kohti aktiivisempaa vuorovaikutusta ensin niin, että lapsi näyttää jotakin itseään kiinnostavaa vuorovaikutuskumppanille ja lopulta siten, että hän ojentaa huomion kohteen toiselle jakaakseen huomion hänen kanssaan (Hämäläinen & Haapala 2019, 200, 228–229).

Mielenteoria. Mielenteoria tarkoittaa kykyä tunnistaa ja ymmärtää sekä omia että toisen henkilön ajatuksia ja tarkoituspäitä sekä ymmärrystä siitä, että ne eroavat

toisistaan (Loukusa 2016; 2018). Näiden taitojen avulla pystymme kuvaamaan toisen henkilön ajatuksia ja ennustamaan hänen käyttäytymistään (Ojala 2020, 74–75). Loukusan ja kumppaneiden mukaan mielenteorian kehittyminen on vahvasti sidoksissa kielen kehityksen kanssa ja tapahtuu kielellisessä vuorovaikutuksessa (Loukusa, Kunnari & Vedenkannas 2011, 34). Noissa vuorovaikutustilanteissa aikuiset sanoittavat omia sekä toisten tunteita ja ajatuksia, joten kieli on keskeinen väline omien ja muiden ihmisten tunteiden ymmärtämisessä. Nämä taidot ovat edellytys taitavalle sosiaaliselle vuorovaikutukselle, esimerkiksi onnistuneelle yhteisleikille, ja toisaalta mielikuvitus- ja roolileikkien kautta lapsi vähitellen ymmärtää, että asiat tai sanomiset voivat olla totta tai tarua.

Mielenteorian perustaitoja testataan usein perinteisen väärin uskomusten tehtävän avulla. Pragma-testiin sisältyvässä versiossa (Loukusa 2020) Veera ja Tuukka tulevat kotiin koulusta. Veera tulee ensin sisälle ja huomaa, että pöydällä on uusi palikkalaatikko. Veera kurkistaa laatikkoon, mutta laatikossa onkin palloja. Sitten Tuukkakin tulee sisälle. Sitten lapselta kysytään, mitä Tuukka ajattelee laatikossa olevan. Mikäli lapsella on heikot mielenteorian taidot, hän ajattelee Tuukkakin tietävän, että laatikossa on palloja.

Emotionaaliset taidot. Emotionaalisiin taitoihin kuuluu tunteiden tunnistaminen ja hallinta sekä toisten tunnetilojen tunnistaminen (Loukusa 2016; 2018). Emotionaalisten taitojen kehitys alkaa tunteiden tunnistamisesta ja nimeämisestä ja kehittyy kohti tunteiden tarkoituksenmukaista ilmaisua ja hallintaa sekä toisen tunteiden tunnistamista ja niihin vastaamista (Köngäs 2019, 40–43). Tunnetaidoista puhuttaessa kirjallisuudessa käytetään myös termiä tunneäly. Tunneäly (Emotional Intelligence) on tosin terminä kiistanalainen, koska sitä käytetään sekä kognitiivis-emotionaalisia taitoja mittaavasta mallista että myös taitoja ja persoonallisuuspiirteitä yhdistävistä malleista (Mayer, Salovey & Caruso 2000). Köngäs (2019, 40–61) esittelee tunneälyä käsittelevässä kirjassaan Mayerin ja Saloveyn taitoja mittaavan nelihaaraisen tunneälymallin, jossa tunnetaidot jaetaan tunteiden tunnistamisen, tunteiden vaikuttavuuden, tunteiden ymmärtämisen ja tunteiden säätämisen osa-alueisiin. Kehitys näiden osa-alueiden kesken ja niiden sisällä tapahtuu hierarkkisesti perustaidoista kohti monimutkaisempia taitoja. He ovat kehittäneet mallin pohjalta myös

tunnetaitojen arviointiin tarkoitettuna MEIS (Multifactor Emotional Intelligence Scale) testin (Mayer ym. 2000).

Edellä mainitun nelihaaraisen tunneälymallin pohjalta on Yalen yliopiston tunneälykeskuksessa tutkimusjohtaja Brackettin johdolla kehitetty erityisesti lasten tunneälytaitoihin keskittyvä, lasten kehityspsykologian näkökulman huomioiva, RULER-malli. Sen tarkoituksena on opettaa aikuiset opettamaan lapsia ja tarjota opettamiseen soveltuvia keinoja päiväkoteihin ja kouluihin (Köngäs 2019, 53–61). Tässä mallissa tunnetaidot jaetaan viiteen osa-alueeseen, jotka ovat: tunteiden havaitseminen, tunteiden ymmärtäminen, tunteiden sanoittaminen, tunteiden ilmaiseminen ja tunteiden säätely.

Tunteiden tunnistamisen osa-alueelle kuuluvia taitoja ovat omien ja toisten tunteiden havaitseminen sekä erilaisten tunteita herättävien elementtien tunnistaminen vaikkapa musiikista tai saduista. Tunteiden ymmärtäminen taas tarkoittaa muun muassa kykyä ymmärtää tunteiden vaikutus omaan ja toisten toimintaan. Tunteiden sanoittaminen sisältää kyvyn erotella eri tunteita toisistaan sekä nimetä omia ja toisten kokemia tunteita. Tunteiden ilmaisemisen osa-alueeseen kuuluu taito tuoda omia tunteitaan esiin tarkoituksenmukaisella tavalla sekä kyky erottaa aidot ja teeskennellyt tunteet toisistaan.

Tunteiden säätelyä pitää sisällään kyvyn vastaanottaa tunteita, osata ohjata omaa tai toisen tunnetilaa positiivisempaan suuntaan, pohtia tunnetilojen merkitystä hyvinvoinnin kannalta sekä kyvyn vastaanottaa negatiivisia tunteita antamatta sen vaikuttaa itseensä. Eräs sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta tärkeä emotionaalinen taito on empatiakyky (Pihlaja 2018; Köngäs 2019, 41). Tunteakseen ja osoittaakseen empatiaa täytyy osata tunnistaa toisen henkilön ilmeiden ja käyttäytymisen perusteella hänen tunnetilansa, tehdä tulkintoja siitä, miten tilanteessa olisi viisasta toimia ja mukauttaa omaa toimintaansa tilanteeseen sopivaksi.

2.1.3 Pragmatiikka

Pragmatiikka on termi, joka kuvaa funktionaalista eli tarkoituksenmukaista kommunikointia. Se on taitoalue, johon lukeutuvat sekä puhutun kielen tuottamiseen liittyvät

taidot että nonverbaalisen kommunikaation taidot. Puhutun kielen taitoja ovat kielen käyttötarkoitusten hahmottaminen ja hallinta, tilanteeseen nähden tarkoituksenmukainen viestintä ja toisen henkilön viestien tilannesidonnainen ymmärtäminen sekä keskustelutaidot. Nonverbaaleja kommunikaatiotaitoja ovat puolestaan katseen käyttö, osoittaminen, eleet ja kehonkieli. Puheen tai puhetta korvaavien nonverbaalien keinojen tarkoituksenmukainen käyttö edellyttää lapselta puheen eri käyttötarkoitusten tunnistamista. (Loukusa, Mäkinen & Kotila 2020, 140–143.) Kielenkäytön keskeiset tehtävät ovat vaikuttaminen, todellisuuden jäsentäminen kielen avulla ja todellisuudesta irtautuminen sekä informaation välittäminen (Loukusa, Paavola & Leiwo 2011, 14–15). Ensimmäisenä lapsi oppii ymmärtämään, että hän pystyy omalla viestinnällään tyydyttämään omia tarpeitaan, ohjaamaan toisen toimintaa ja luomaan sosiaalisia suhteita. Jo alle vuoden ikäisenä lapsi esimerkiksi tiputtaa lelun, katsoo äitiä, äänтелеe tai osoittaa pyytääkseen äitiä antamaan lelun takaisin. Tärkein kielenkehityksen esikielellisen kehitysvaiheen virstanpylväs onkin edellä kuvattu kyky tavoitteelliseen kommunikointiin (Paavola-Ruotsalainen & Rantalainen 2020, 19).

Kun lapsi ymmärtää kielen käyttötarkoituksia ja osaa käyttää kieltä kommunikatiivisesti, oppii hän kommunikoidessaan myös yhä paremmin tulkitsemaan saamiaan viestejä käsillä oleva tilanne ja aiemmat viestit sekä jaettu tieto huomioiden (Loukusa, Mäkinen & Kotila 2020, 140). Tämä on tärkeää, koska käyttämämme ilmaukset ovat usein epätäydellisiä, ja näin ollen kuulijalta vaaditaan kykyä ymmärtää viestimme tarkoitus. Varhaiskasvatuksessa kasvattaja saattaisi esimerkiksi kysyä lapselta: ”Mistä leikistä sinä tykkäisit?” Lapsi voisi vastata: ”Hipasta”, jolloin kasvattaja voisi puolestaan esittää jatkokysymyksen: ”Mistä muusta?” Tällöin lapsen tulisi aiempaan keskusteluun perustuen ymmärtää, että aikuinen haluaa tietää, mistä muista leikeistä hän pitää. Mikäli lapsella on vaikeuksia tulkita viestejä suhteessa tilanteeseen ja aiempaan keskusteluun, saattaisi hän tulkita kysymyksen virheellisesti ja vastata vaikkapa: ”Jäätelöstä.” Edellä kuvattu jaetun tiedon hyödyntäminen edellyttää sosiaalisen kognition taitoihin kuuluvan mielen teorian ymmärtämistä. Jaettu tieto tarkoittaa toisin sanoen vuorovaikutuskumppaneiden välistä tietoa siitä, mitä toinen tietää tai mitä olettaa toisen tietävän. Pienten lasten kohdalla ymmärtämistä helpottaa tilanteen tutuus sekä ei-kielelliset vihjeet, kuten katse tai eleet (Loukusa 2011). Tilannesidonnaista tulkintaa vaatii myös kielikuvien, ironian ja huumorin

ymmärtäminen. Kielikuvia käytettäessä sanoja käytetään kuvaannollisesti eli sanaa käytetään muussa kuin sen tavanomaisessa merkityksessä. Ironian ja huumorin ymmärtäminen vaativat taitoa havaita lausuttujen sanojen lisäksi nonverbaalia viestintää sekä näiden suhdetta käsillä olevaan tilanteeseen. Tämänkaltainen epäsuora tapa viestiä edellyttää kykyä tulkita keskustelukumppanin ajatuksia, aikomuksia tai asenteita. (Loukusa 2011, 105–110.)

2.1.4 Kielellinen prosessointi

Kielellinen prosessointi tarkoittaa sanojen merkityksen ja kieliopillisten rakenteiden ymmärtämistä ja hallintaa. Kielen kehittymistä voidaan tarkastella kielen osajärjestelmien, fonologian, morfologian ja syntaksin hallinnan kautta. Fonologia tarkoittaa kielen äännejärjestelmää, morfologia sanojen muodostumista ja syntaksi lauseiden rakennetta. Kielellisen prosessoinnin taidot vaikuttavat ratkaisevasti pragmaattisen eli tarkoituksenmukaisen kommunikaation kehittymiseen. Kielellisen prosessoinnin taitojen kehittyminen tapahtuu rinnakkain ja tiiviissä vuorovaikutuksessa pragmaattisten taitojen kehittymisen kanssa, joten näiden kahden tarkastelu erillään on Loukusan ja kumppaneiden mukaan osin keinotekoisista. (Loukusa ym. 2011, 26–29.)

Lapsi oppii ymmärtämään kieltä nopeammin kuin tuottamaan. Ensimmäisiä merkkejä kielellisen prosessoinnin taitojen kehittymisestä onkin se, kun lapsi tavallisesti noin puolivuotiaana alkaa reagoida omaan nimeensä ja miten hän myöhemmin kykenee jo esimerkiksi toimimaan yksinkertaisten ohjeiden mukaisesti. Näiden taitojen puuttuminen onkin usein ensimmäinen merkki lapsen kehityksellisistä pulmista. Myös kielellisen prosessoinnin taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa. Tämä edellyttää mm. jaetun huomion ja tarkkaavuuden taitoja. Toisaalta tämä myös antaa vuorovaikutuskumppanille mahdollisuuden tukea lapsen oppimista esimerkiksi ei-kielellisten vihjeiden, kuten äänenpainon, ilmeiden ja eleiden avulla. (Laakso 2011, 180–181.) Kieliopilliset rakenteet viittaavat esimerkiksi sanojen taivutusmuotojen, persoonapronominien, aikamuotojen ja sanajärjestyksen ymmärtämiseen ja hallintaan.

2.2 Sosiaalisen kommunikaation taitojen arviointi

Erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla sosiaalisen kommunikaation taidot, tai osa niistä, kehittyvät tavallista myöhemmin, eikä kehitys ei ole tasaista kaikilla taito-alueilla. Tämän vuoksi sosiaalista kompetenssia on syytä tarkastella pienempiin osiin jaoteltuna (Pihlaja & Viitala 2018). Sosiaalisen kommunikaation taitojen arviointiin on Suomessa käytetty pääasiassa lapsen havainnointia sekä kyselykaavakkeita, joiden avulla voi kartoittaa vanhempien tai muiden lasten lähihenkilöiden näkemyksiä hänen taidoistaan. Arviointiin on olemassa lukuisia erilaisia testejä ja arviointimenetelmiä (Kielenkehityksen arviointimenetelmät: Käypä hoito -suositus, 2019). Arviointia tekevät mm. neuvolan terveydenhoitajat ja lääkärit, puheterapeutit, toimintaterapeutit, psykologit ja varhaiskasvatuksen erityisopettajat. Mikään ei estä käyttämästä taitojen arviointiin suunnattuja lomakkeita laajemminkin varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja toimintaa arvioitaessa ja pedagogista toimintaa suunniteltaessa. Seuraavaksi esitellään lyhyesti muutama Suomessa käytössä oleva arvioinnin väline, jotka toki edustavat hyvin suppeaa otosta kaikista käytössä olevista menetelmistä. Esiteltäväksi valitut menetelmät ovat sellaisia, joita voisi varhaiskasvatuksessakin hyödyntää.

Pienten, 6–24 kuukauden ikäisten lasten kohdalla voidaan käyttää esimerkiksi Lapsen esikielellisen kommunikaation ja kielen ensikartoitus ESIKKOA. ESIKKO on kehitetty neuvoloiden käyttöön, mutta sitä voivat käyttää myös esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajat, puheterapeutit ja psykologit. ESIKOSSA vanhemmat kirjaavat havaintojaan lapsen kehityksestä lomakkeelle, ja se toimii vanhempien ja arviointia tekevien ammattilaisten välisen keskustelun tukena. ESIKKO antaa tietoa lapsen puhetta edeltävän kielen ja kommunikaation kehityksestä, ja siinä arvioitavat osa-alueet ovat tunneilmaisu ja katseen käyttö, kommunikaatio, eleet, ääntely, sanat ja esineiden käyttö. ESIKKO on nimensä mukaisesti seulontamenetelmä, jonka avulla voidaan päätellä, onko lapsen kehitystä syytä seurata tai tutkia tarkemmin ja tarvitaanko tukitoimia. ESIKKO on käytössä myös osassa Etelä-Pohjanmaan neuvoloista. (Koivunen & Lehtinen 2015, 85.)

Lene eli leikki-ikäisen lapsen neurologinen arvio on 2,5–6-vuotiaiden lasten neurologisen kehityksen arviointiin kehitetty menetelmä, jonka tarkoituksena on havaita

kehityksellisiä riskitekijöitä, jotka saattavat vaikeuttaa oppimista. Menetelmässä arvioidaan lapsen karkeamotoriikka, puheen ymmärtäminen ja käsitteet, kuullun hahmottaminen, silmä-käsi-yhteistyö, visuaalinen hahmottaminen, luki-valmiudet, vuorovaikutus, tarkkaavaisuus, puheen tuottaminen, leikki ja omatoimisuus. (Valtonen 2020.)

Lene tehdään kaikissa neuvoloissa nelivuotistarkastuksen yhteydessä, tosin sen tekeminen on osassa kunnista Etelä-Pohjanmaallakin jo siirretty neuvolasta varhaiskasvatuksen opettajan vastuulle. Tämä on hyvä suuntaus, koska varhaiskasvatuksen opettaja tuntee lapsen neuvolan terveydenhoitajaa paremmin ja lapsen on tutun aikuisen kanssa helpompi tehdä tehtäviä, joten tulokset todennäköisesti kuvaavat paremmin lapsen taitoja. Lene antaa myös samalla varhaiskasvatuksen opettajalle todella hyvän välineen arvioida lapsen taitoja, jonka pohjalta suunnitella toimintaa entistä paremmin lapsen yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi.

Nyt käytössä on myös uusi Loukusan kehittämä Pragma-testi 4–8-vuotiaiden lasten kommunikaatiotaitojen arviointiin. Testi tutkii lapsen pragmaattisen ymmärtämisen ja siihen linkittyviä sosiaalisen kognition taitoja ja haasteita. Testi soveltuu puheterapeuttien ja psykologien työvälineeksi pragmaattisen taitojen arviointiin ja kehityksen seurantaan sekä kuntoutuksen suunnitteluun ja vaikuttavuuden arviointiin. Testiä voivat hyödyntää myös esimerkiksi erityisopettajat. (Loukusa 2020).

2.3 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation taitojen tukeminen

Sosiaalisen kommunikaation taitojen oppimisen ja sitä kautta myös muun kehityksen kannalta varhaiskuntoutus on ensiarvoisen tärkeää, ja sen tulisi olla intensiivistä ja tapahtua lapsen luonnollisissa ympäristöissä. Näin lapsi saisi paljon harjoitusta ja mahdollisimman monissa sellaisissa tilanteissa, joissa hän taitoja arjessa tarvitsee. Esimerkiksi autismikirjon lasten kohdalla lukuisat tutkimukset osoittavat, että mikäli halutaan toteuttaa kokonaisvaltaista ja intensiivistä, moniin taitoalueisiin vaikuttavaa kuntoutusta, josta saadaan pitkäkestoisia vaikuttavia tuloksia, täytyisi viikoittaisen harjoittelun määrä nousta yli 30 tunnin (Smith, Groen & Wynn 2000, 269-285; Sallows & Graupner 2005, 417-438; Makrygianni & Reed 2010, 577-593; Klintwall &

Eikeseth 2014, 117-137). Pienemmälläkin määrällä harjoittelua voidaan saada aikaan hyviä tuloksia, mikäli kuntoutuksessa keskitytään tietyille valituille taitoalueille (Jocelyn ym. 1998, 326-334; Drew ym. 2002, 266-272; Aldred, Green & Adams 2004, 1420-1430). Tällöin onnistumisen edellytyksenä on kuitenkin, että vanhemmat ja muut lähihenkilöt saavat ensin kattavan koulutuksen ja ovat sitoutuneita aktiivisesti toteuttamaan kuntoutusta arjen eri tilanteissa (Hämäläinen 2019, 49).

Myös erityistä tukea tarvitsevien lasten taidot kehittyvät tyypillistä kehitystä mukailleen (Ingersoll & Dvortcsak 2010, 9; Koivunen & Lehtinen 2015, 69; Schreibman ym. 2015 ; Hämäläinen & Haapala 2019, 195), joten lapsen kehityksen tukemisen kannalta on tärkeää, että hänen kanssaan työskentelevät ammattilaiset sekä hänen vanhempansa tuntevat lapsen tyypillisen kehityksen vaiheita (Niemitalo-Haapola, Haapala & Ukkola 2020, 10–12). Lapsen tyypillisen kehityksen vaiheita tunteva kasvattaja pystyy tunnistamaan lapset, jotka tarvitsevat erityistä tukea ja ymmärtävät, että taitopuutteet saattavat näyttäytyä myös käyttäytymisenä, joka ei ole tilanteeseen nähden tarkoituksenmukaista.

Kun kasvattajaa hahmottaa lapsen kehitystason eli millaisia taitoja lapsi jo osaa ja millaisia valmiuksia hänellä on oppia uusia taitoja, osaa hän tukea lapsen oppimista suunnittelemalla toimintaa tämän yksilöllisiin tarpeisiin sopivaksi (Koivunen & Lehtinen 2015, 140). Kasvattaja osaa toisin sanoen varmistaa, että riittävä määrä toimintaa tapahtuu lapsen lähikehityksen vyöhykkeellä (Niemitalo-Haapola ym. 2020, 11). Näin lapsella on mielekästä, omaan taitotasoonsa nähden sopivaa tekemistä ja motivaatio myös uuden oppimiseen säilyy, kun vaatimustaso ei ole liian korkea (Schreibman ym. 2015).

3 VARHAISKASVATUS JA ERITYINEN TUKI

3.1 Varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelmat lapselle annettavan tuen näkökulmasta

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat varhaiskasvatuslaki (L 13.7.2018/540) ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2018) sekä esikoululaisien osalta perusopetuslaki (L 21.8.1998/628) ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2014). Tässä luvussa nostetaan esiin niitä kohtia, jotka liittyvät kehityksen ja oppimisen tukeen.

Varhaiskasvatuslain 3 §:ssä (L 13.7.2018/540) on kuvattu varhaiskasvatuksen tavoitteet. Sen mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia laadukkaan ja yksilölliset tarpeet huomioivan pedagogiikan avulla. Kaikki varhaiskasvatuslain kohdat koskettavat luonnollisesti myös erityistä tukea tarvitsevaa lasta, mutta erityisesti kohta 7 takaa, että kun tuen tarve on huomattu, täytyy siihen myös tarkoituksenmukaisella tavalla vastata, tarvittaessa yhteistyössä muiden tahojen kanssa.

Varhaiskasvatuslain ohella varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2018), joka on nyt ensimmäistä kertaa velvoittava asiakirja. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta voidaan laatia alueellinen varhaiskasvatussuunnitelma, Seinäjoella Meirän Vasu (Seinäjoen kaupunki 2017), jossa huomioidaan paikalliset erityispiirteet mitään valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman osaa kuitenkaan ohittamatta (Opetushallitus 2018, 8–9). Meirän Vasu ohjaa koko kaupungin varhaiskasvatuksen yksiköiden toimintaa ja antaa sille yhteiset raamit. Meirän Vasun pohjalta Seinäjoen varhaiskasvatuksessa tehdään myös ryhmävasu, jonka tarkoituksena on konkretisoida ryhmässä käytettävät pedagogiset toimintaperiaatteet ja käytännöt (Seinäjoen kaupunki 2017). Meirän vasun ja ryhmävasun lisäksi tehdään jokaiselle varhaiskasvatuksessa aloittavalle lapselle yksilökohtainen lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, jatkossa Lapsen vasu (Opetushallitus 2018, 9–10).

Lapsen vasun tekeminen on ryhmän varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla ja sen tekemiseen osallistuvat lapsi vanhempineen, kaikki ryhmän kasvattajat ja tarvittaessa myös varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä muut tarvittavat tahot, esimerkiksi erikoissairaanhoido tai lapsen terapeutti. Lapsen vasu on arvioitava uudelleen vähintään vuosittain, tarvittaessa useamminkin. Lapsen vasuun kirjataan lapsen vahvuudet, mielenkiinnon kohteet sekä haasteet ja tuen tarpeet. Lapsen vasuun täytyy myös kirjata, millä tukitoimilla lapsen tarpeisiin vastataan, millaisin keinoin hänen oppimistaan ja kehitystään tuetaan ja miten niiden toteutumista arvioidaan. (Opetushallitus 2018, 54–55.)

Opetushallituksen (2018, 56–57) mukaan kehityksen ja oppimisen tukea voidaan varhaiskasvatuksessa antaa pedagogisten järjestelyiden, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuen, henkilökohtainen ohjauksen, tulkki- ja avustamispalveluiden sekä kommunikaation tueksi tarkoitettujen AAC-menetelmien avulla ja rakenteellisin järjestelyin eli lapsiryhmän kokoa ja siellä työskentelevän henkilöstön määrää muuttamalla. Niiden lisäksi mainitaan vielä hyvinvointia tukevat järjestelyt, joilla tarkoitetaan yhteistyötä hoitavan tahon, terapeuttien ja sosiaalityön kanssa. Esiopetuksessa oleville lapsille tehdään esiopetuksen oppimissuunnitelma, joka toimii sekä työkaluna että havainnointi- ja arviointivälineenä. Kuten lapsen Vasu, myös esiopetuksen oppimissuunnitelma tehdään yhteistyössä vanhempien ja muiden tarvittavien tahojen kanssa. (Seinäjoen kaupunki 2017, 8.)

Tuki on toteutettava suomalaisessa varhaiskasvatuksessa esikouluikäisistä alkaen perusopetuslaissa (L 21.8.1998/628, 16–18 §), määritellyn kolmiportaisen tuen mallin mukaisesti joko yleisenä, tehostettuna tai erityisenä tukena. Halutessaan kunnat voivat, kuten Seinäjoki on tehnyt, ulottaa kolmiportaisen tuen mallin koskemaan kaikkia varhaiskasvatuksessa olevia lapsia (Seinäjoen kaupunki 2017, 41; Pihlaja & Viitala 2018, 28). Tehostettu tai erityinen tuki aloitetaan joko psykologisen tai lääketieteellisen arvion tai edeltävästi tehdyn pedagogisen arvion perusteella. Pedagogiseen arvioon kirjataan mahdolliset tehostetun tai erityisen tuen tarpeet sekä yhdessä sovitut tukitoimet. Kun erityisestä tuesta tehdään hallinnollinen päätös, täytyy lapselle laatia myös henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, HOJKS, joka sisältää lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja oppimiseen liittyvät

tavoitteet, pedagogiset ratkaisut, tuen toteutumiseksi tarpeellinen yhteistyö ja palvelut sekä tuen toteutumisen arviointi ja seuranta (Opetushallitus 2014; Pihlaja & Viitala 2018, 28–29).

Edellä mainittujen käsitteiden lisäksi on otettu käyttöön myös termi vaativa erityinen tuki, josta puhutaan silloin, kun lapsen tuentarpeisiin ei kyetä edes erityisen tuen avulla riittävästi vastaamaan (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017). Tyypillisesti kyse on oppilaista, joilla on vakavia psyykkisiä tai kehityksellisiä pulmia, moni- tai kehitysvammaisuutta tai autismikirjon häiriö (Pihlaja & Viitala 2018, 27). Samalla tavoin riittävään tukeen ovat lapset oikeutettuja myös varhaiskasvatuksessa, joten tarvittaessa tuen järjestämistä heille voisi tarkastella vaativan erityisen tuen raportin mukaisesti (Ketonen ym. 2018, 271).

3.2 Varhaiserityiskasvatus

Varhaiserityiskasvatus on Suomessa melko nuori tieteenala, joka pohjautuu sekä varhaiskasvatustieteeseen, että erityispedagogiikkaan. Kansainvälisesti käytetään käsitettä Early Childhood Special Education, ECSE, joka on myös oma tieteenalansa julkaisuineen ja tutkintoineen. Tämän termin lisäksi käytössä on myös laajempi, mm. kehityksen arviointia, terapiaa ja perhepalveluita sisältävä termi Early Intervention, EI. Yhdysvalloissa näiden osalta painotetaan näyttöön perustuvien menetelmien (engl. Evidence Based Practices, EBP) tärkeyttä. Käytännössä varhaiserityiskasvatus on osa varhaiskasvatusta, ja kun siihen liitetään monialainen yhteistyö kuntouttavien tahojen kanssa, voidaan sanoa, että ne muodostavat suomalaisen varhaiskuntoutuksen. (Pihlaja & Viitala 2018, 23–25.)

Varhaiserityiskasvatuksen käsitettä käytetään toisinaan kuvaamaan vain palvelurakennetta tai pedagogista toimintaa, mutta varhaiserityiskasvatus sisältää käsitteenä sekä lapsen tuen tarpeet että niihin vastaamisen muodot ja erityispedagogiset ratkaisut. Koska varhaiserityiskasvatus on osa varhaiskasvatusta, täytyy varhaiserityiskasvatusta tutkiessa tarkastella koko varhaiskasvatuksen kenttää ja siinä tapahtuvia muutoksia. Uuden varhaiskasvatustlain myötä näyttäisi siltä, että varhaiserityiskasvatuksen keinojen täytyisi olla käytössä aiempaa laajemmin. Useissa kunnissa enää osaamista ei keskitetä, vaan inklusiivisen varhaiskasvatuksen hengessä

kaikki integroidut ryhmät on lopetettu. Valitettavasti näyttää siltä, että samalla ei kuitenkaan huolehdita siitä, että kaikki tarvittavat tukimuodot olisivat riittävässä määrin saatavilla. Tyypillisesti varhaiserityiskasvatukseen on luettu ainakin varhaiserityisopettajien tarjoama tuki lapsen taitopuutteiden tai muiden tuen tarpeiden tunnistamisessa, tuen järjestämisessä, tarvittaviin sosiaali- ja terveystalveluihin ohjaamisessa ja yhteistyö lapsen muiden sosiaali- ja terveystalveluiden tarjoajien kanssa. (Pihjala & Neitola 2017.)

Suomalaisen varhaiskasvatuksen laatua mittaavassa tutkimuksessa (Repo ym. 2019) korostui varhaiskasvatuksen erityisopettajan rooli lasten riittävän tuen toteutumisessa. Rakenteellisia tukitoimia pidettiin riittämättömänä ja ratkaisuehdotuksina riittävän tuen varmistamisessa esiin nousivat pienryhmät ja erityisryhmät. Riittävän tuen saaminen myös usein viivästyy, koska tuen saaminen on edelleen sidoksissa diagnooseihin. Tuen tarpeen havaitseminen varhaiskasvatuksessa ei kunnissa useinkaan ole riittävä peruste rakenteellisen tuen myöntämiseen.

3.3 Inklusiivinen varhaiskasvatus

Suomessa on siirrytty inklusiiviseen varhaiskasvatukseen ja integroidut erityisryhmät on valtaosin purettu. Kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissakin (Opetushallitus 2018) todetaan, täytyy lapsen tarvitsema tuki ensisijaisesti järjestää hänen omassa päiväkotitai perhepäivähoitoryhmässään. Sama vaatimus on kirjattu myös esiopetuksen opetussuunnitelman (Opetushallitus 2014) perusteisiin. Inklusiivinen varhaiskasvatus tarkoittaa Viitalan (2018, 49) mukaan moninaisuuden arvostamista ja kaikille yhteisiä ryhmiä, joissa jokaisella on oikeus oppia ja luoda sosiaalisia suhteita. Tämä edellyttää hänen mukaansa huomion suuntaamista erityisesti toimintaympäristöön osallisuuden lisäämiseksi ja erilaisuutta aiheuttavien tekijöiden poistamiseksi. Inklusiivinen varhaiskasvatus hyödyttää kaikkia lapsia, tuentarpeista riippumatta (Kohler, Strain & Shearer 2012, 309; Viitala 2018, 49).

Monialainen yhteistyö mahdollistaa tarvittavan tuen ja tiedon saamisen erityistä tukea tarvitsevan lapsen ryhmään ja tässä korostuu varhaiskasvatuksen erityisopettajien ja terapeuttien konsultatiivinen rooli ryhmän henkilöstöön nähden (Viitala

2018, 53). Kun he toimivat erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa hänen ryhmässään, voivat he samalla antaa arvokasta tietoa ja toimintamalleja ryhmän kasvattajille, joiden avulla vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Kuten Viitalakin (2018, 51) painottaa, kaikkein keskeisintä onnistumisen kannalta on kuitenkin kasvattajayhteisön sitoutuminen. Hänen mukaansa varhaiskasvatuksen johtajalla on tässä merkittävä rooli esimerkiksi resurssien, yhteisen keskustelun ja yhteisen ymmärryksen varmistajana. Eräs Viitalan (2018, 54) esittämä erittäin hyvä konkreettinen esimerkki oli, että johtajan täytyy varmistaa kaikkien ymmärtävän, että mikäli he toivovat muutoksia lapsen toimintaan, täytyy heidän omatoimintansa muuttua ensin. Paitsi sitoutumista, vaatii inklusiivinen varhaiskasvatus myös laajaa osaamista, koska varhaiskasvatuksen erityisopettajan tai terapeuttien tuki ei ole aina saatavilla. Kasvattajat eivät vielä itse juurikaan tunnista omaa pedagogista osaamistaan mahdollisena tuen muotona tai edes inklusiivisen varhaiskasvatuksen käsitettä (Repo ym. 2019), joten koulutukselle on suuri tarve.

3.4 Kokopäiväpedagogiikka

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan laadukkaan varhaiskasvatuksen perusta on pedagogisesti painottunut kasvatuksen, hoidon ja opetuksen muodostava kokonaisuus. Kasvatus, hoito ja opetus voivat muodostaa eheän kokonaisuuden vain, jos ne yhdistyvät myös käytännön toiminnassa. Tämä tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatuksen pedagogiikan täytyy toteutua arjen tilanteissa, henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa. (Opetushallitus 2018, 22–23.)

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka on siis kokopäiväpedagogiikkaa (Kataja & Opetushallitus 2018), jossa arjen tilanteet pitäisi osata nähdä paitsi perushoitotilanteina ja siirtyminä, myös oivallisina tilanteina olla vuorovaikutuksessa, vahvistaa lapsen osallisuutta ja opettaa hänelle uusia taitoja. Laadukkaan varhaiskasvatuksen ja kokopäiväpedagogiikan edellytyksenä kuitenkin on koko henkilöstön yhteinen ymmärrys siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla mahdollisella tavalla edistää sekä sitoutuminen tuon näkemyksen mukaiseen toimintaan (Opetushallitus 2018, 22). Kun ryhmässä on erityistä tukea tarvitsevia lapsia, tarkoittaa tämä sitä, että myös hänen tukemisensa on henkilökunnan yhteinen asia ja vaatii yhtä

lailla yhteistä ymmärrystä ja sitoutumista, ja usein myös uusien toimintatapojen omaksumista.

3.5 Sosiaalisen kommunikaation tukemisen menetelmiä varhaiskasvatuksessa

Kuten Ketonen (2018, 271) kumppaneineen hyvin tiivistää, toimiva pedagogiikka luodaan lapsikohtaisesti, ja siinä voidaan joustavasti yhdistää erilaisia interventioita ja ohjelmia. Varhaiskasvatuksessa onkin käytössä paljon erilaisia kaikille varhaiskasvatuksen piirissä oleville lapsille suunnattuja sosiaalisen kommunikaation taitoihin liittyviä menetelmiä ja materiaaleja.

Meirän vasu, kuten valtakunnallinenkin Vasu, nostaa kielelliset taidot yhdeksi tärkeimmistä taitoalueista, koska kielellinen kompetenssi mahdollistaa myös muiden taitojen oppimisen (Seinäjoen kaupunki 2017, 30). Meirän vasun oppimisen alueiden kohta ”Kielten rikas maailma” käy läpi useita sosiaalisen kommunikaation taitoja ja antaa suuntaviivoja niiden tukemiseen. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä voidaan tukea henkilöstön sensitiivisellä otteella ja tarjoamalla monipuolisesti vuorovaikutusmahdollisuuksia sekä lasten että kasvattajien kanssa eri tilanteissa. Kielen ymmärtämisen tukikeinoina mainitaan mm. mallintaminen, selkeä lapsen kehitystason mukainen puhe ja tarvittaessa tukiviittomat tai kuvat puheen tukena. Puheen tuottamista taas voidaan tukea mm. rohkaisemalla ja tarkoituksenmukaista kielen käyttämistä esimerkiksi harjoittelemalla kertomista, selittämistä ja vuoropuhelua. Myös sosiaalisen kognition ja kielellisen prosessoinnin taitojen merkitys on tuotu esiin esimerkiksi kehottamalla nimeämään, käyttämään kuvailevaa kieltä, loruja ja laululeikkejä.

Meirän vasun mukaan Seinäjoen varhaiskasvatuksessa taitojen opettamiseen ja käyttäytymisen säätelyyn sovelletaan mm. sellaisia ohjelmia kuin Ihmeelliset vuodet -ryhmänhallintamenetelmä, Tunnemuksu, Huomaa hyvä, Pienin Askelin, Molli, Kimochis ja Piki (Seinäjoen kaupunki 2017), joista seuraavaksi esittelen lyhyesti neljä ensimmäistä.

Ihmeelliset vuodet -ryhmänhallintamenetelmä on 3–12-vuotiaiden lasten käyttäytymisen haasteiden ennaltaehkäisyyn ja hoitoon suunnattu, näyttöön perustuva menetelmä. Se perustuu sosiaalisen oppimisen teoriaan, käyttäytymisterapeutisiin periaatteisiin ja kiintymyssuhdeteoriaan. Menetelmän keskeisin ajatus on, että muuttamalla aikuisen toimintaa, saadaan aikaan muutoksia lapsen käyttäytymisessä mm. mallioppimista, sosiaalisten taitojen harjoittelua, positiivista vahvistamista sekä ei-toivotun käyttäytymisen sammuttamista soveltaen. (Ihmeelliset vuodet -ryhmänhallintamenetelmä ammattikasvattajille 2016.)

Tunnekuksu on tunnetaito-ohjelma 5–9-vuotiaille lapsille tunteiden käsittelyn, ilmaisemisen, hyväksymisen ja nimeämisen harjoitteluun. Ohjelmassa on kaksitoista teemaa: turvallisuus, tunteet, tunteiden tunnistaminen, tunteen ja teon erot, tunteiden näyttäminen, sosiaaliset tunteet, itsetunto, pelko ja rohkeus, kiusaaminen, auttaminen, hyvä olo paha olo sekä empatia. Jokaisessa teemassa on erilaisia käsitteilyvaihtoehtoja, leikki, satu, kuvallinen ilmaisu ja draama, ja kantavana ajatuksena on, että kaikki vastaukset ja tunteet ovat oikeita. (Peltonen & Kullberg- Piilola 2005, 197–199.)

Kaisa Vuorisen ja Lotta Uusitalo-Malmivaaran kehittämät Huomaa hyvä! -materiaalit esittelevät luontevahvuuksia, auttavat niiden tunnistamisessa ja hyödyntämisessä osana varhaiskasvatusta (Vuorinen, [viitattu 23.1.2021]). Materiaalit, kirjat, oppaat ja kortit ovat visuaalisia ja niissä seikkailee Vahvuusvaris, josta lapset pitävät.

Pienin Askelin on 3–5-vuotiaille lapsille suunnattu ohjelma, jossa on päivittäisiä toimintatuokioita, joiden tarkoituksena on ehkäistä vuorovaikutustilanteiden ongelmia ja vahvistaa lasten sosiaalista kompetenssia. Menetelmästä ei ole kovin vahvaa näyttöä. (Askeleittain/ Pienin askelin 2020.)

Edellä mainittuja menetelmiä sovelletaan varhaiskasvatuksessa koko lapsiryhmän kanssa ja osa niistä soveltuu myös erityistä tukea tarvitsevan lapsen tunnetaitojen tukemiseen. Näiden menetelmien lisäksi erityistä tukea tarvitsevien lasten sosiaalista kommunikaatiota tuetaan varhaiskasvatuksessa esimerkiksi ympäristön ja tilanteiden jäsentämisen ja visuaalisen tuen avulla. Visuaalinen tuki voi olla vaikkapa konkreettisia esineitä, valokuvia, symbolisia tai piirrettyjä kuvia (Ketonen ym. 2018).

4 ABA JA SIIHEN PERUSTUVAT LUONNOLLISET INTERVENTIOT

Tässä luvussa kerrotaan lyhyesti mitä ABA eli sovellettu käyttäytymisanalyysi on, mihin se perustuu, ja millaisia ovat ABAn tärkeimmät periaatteet ja tekniikat. Sen lisäksi kuvataan lyhyesti myös, mitä ovat luonnolliset interventiot. Luvun tarkoituksena on osoittaa ABAn ja luonnollisten interventioiden soveltuvuutta ja tarjota perusteita niiden käyttöön varhaiskasvatuksessa.

4.1 ABA, Sovellettu käyttäytymisanalyysi

Käyttäytymisanalyysi on tieteen ala, joka tutkii käyttäytymistä ja sitä, millaisia vaikutuksia käyttäytymistä edeltävillä tekijöillä ja käyttäytymisen seurauksilla sekä niiden muutoksilla tarkasteltavaan käyttäytymiseen on. Käyttäytymisanalyysi määrittelee hyvin tarkkaan käyttäytymisen ja sen muutoksen ja tutkii myös interventioiden vaikuttavuutta. ABA (engl. Applied Behavior Analysis) eli sovellettu käyttäytymisanalyysi, on yksi käyttäytymisanalyysin sovellusalueista, jota on hyödynnetty erityisesti autismikirjon henkilöiden kuntoutuksessa. (Cooper, Heron & Heward 2013, 39–43; Hämäläinen, 2019, 34.)

Käyttäytymisanalyysi pohjautuu vahvasti oppimispsykologiaan ja sen kehityksen vaiheista voidaan mainita mm. Ivan Pavlovin klassisen ehdollistumisen teoria, Edward Thorndiken vaikutuksen laki sekä B.F. Skinnerin kehittämä kokemuksellisen eli operantin oppimisen malli (Skinner, 1953). Yksi suurimpia vaikuttajia nykyisten ABAn perustuvien interventioiden taustalla on Ivar Lovaas, joka tutki ABAn perustekniikoita ja kehitti erillistaitojen interventio-ohjelman DTT:n (engl. Discrete Trial Training), jota Suomessakin on käytetty. (Hämäläinen, 2019, 37–41.) Bear, Wolf ja Risley (1968) esittelivät artikkelissaan jo yli viisikymmentä vuotta sitten seitsemän keskeistä ulottuvuutta, joiden perusteella ABA voidaan määritellä, ja joiden avulla ABAn keskeiset periaatteet yhä kuvataan (Cooper ym. 2013, 36–38; Hämäläinen 2019, 15). Seuraavaksi esittelen lyhyesti nuo periaatteet Hämäläistä mukailien.

Ensimmäinen periaate on, että ABAn perustuvan intervention täytyy olla sovellettu (Applied), joka tarkoittaa, että intervention täytyy kohdistua henkilön itsensä tai hä-

nen läheistensä kannalta sosiaalisesti merkittävään käyttäytymiseen. Varhaiskasvatuksessakin kannattaa siis miettiä, millaisia taitoja lapsi kaikkein eniten tarvitsee, ja keskittyä systemaattisesti näiden keskeisimpien taitojen opettamiseen. Toinen periaate, käyttäytymiseen suunnattu (Behavioral), taas tarkoittaa, että intervention kohteena tulee olla se mitattavissa oleva käyttäytyminen, johon muutosta halutaan saada aikaan. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi uutta taitoa harjoitellessa ei esitetä lapselle samanaikaisesti muita vaatimuksia tai anneta samanaikaisesti palautetta muusta käyttäytymisestä kuin siitä, johon haluamme vaikuttaa.

Kolmas periaate, analyttinen (Analytical), viittaa siihen, että käyttäytymisen tarkoitusta ja ympäristötekijöiden muutoksen vaikutusta käyttäytymiseen täytyy tutkia kontrolloidun analyysin avulla. Tämä viittaa siihen, että on mietittävä keinoja, joilla voisimme vaikuttaa siihen, että lapsi onnistuu toimimaan toivotulla tavalla. Neljänneksi intervention on oltava teknologinen (Technological) eli interventio on kuvattu niin tarkasti ja selkeästi, että kenen tahansa samoilla resursseilla varustetun lukijan olisi mahdollista toistaa ne samoin tuloksin. Varhaiskasvatuksessa tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että lasten ja myös kasvattajien on huomattavasti helpompia toimia, kun kaikilla on selvä käsitys esimerkiksi siitä, miten sovittua uutta taitoa harjoitellaan.

Teoreettiselta perustaltaan ja terminologialtaan yhtenäinen (Conceptually Systematic), viides periaate, korostaa, että kaikkien interventioiden tulisi olla selitettävissä oppimispsykologisten käsitteiden avulla. Toisin sanoen interventioita soveltava henkilö ymmärtää, mihin hänen käyttämänsä interventiot perustuvat, ja näin hän kykenee niitä systemaattisesti ja tehokkaasti soveltamaan. Muutoin eri interventiot jäävät toisistaan irralliseksi kasaksi temppuja, jotka eivät useinkaan jää aktiiviseen käyttöön, eivätkä näin ollen tuota tulosta.

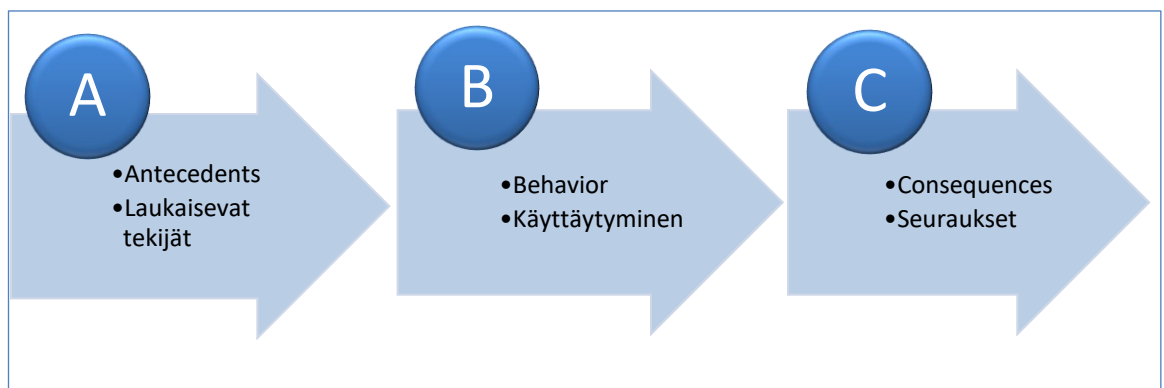
Kuudentena periaatteena on, että interventioiden on oltava tehokkaita ja vaikuttavia (Effective). Toisin sanoen interventioiden on oltava sellaisia, että ne vaikuttavat merkittävästi henkilön itsensä ja hänen läheistensä elämänlaatuun. Leaf avasi tätä kertomalla, että ei ole tarkoituksenmukaista opettaa lasta esimerkiksi nimeämään eri koirarotuja, vaan mieluummin vaikkapa eri vaatteita, jolloin tietoa voi hyödyntää arkielämässä (Leaf, [viitattu 3.1.2021]). Viimeisen, seitsemännen periaatteen mukaan

opeteltavan taidon tulisi olla yleistettävissä (Generality). Käyttäytymisen, joka intervention avulla on opittu, pitäisi jäädä pysyvästi käyttöön ja yleistyä myös muihin ympäristöihin.

ABAan perustuvien interventioiden tavoitteena on mitattavissa olevan käyttäytymisen muokkaaminen joko toivotun käyttäytymisen lisäämiseksi tai ei-toivotun käyttäytymisen vähentämiseksi. Tavoitteena voi olla uuden taidon opettaminen eli uuden käyttäytymisen lisääminen. Tavoitteena voi myös olla jo osatun käyttäytymisen lisääminen. Tästä on kyse silloin, kun lapsella on jokin taito, jota hän ei käytä niin usein kuin olisi toivottavaa tai hän ei osaa yleistää sitä uusiin tilanteisiin ja ympäristöihin. Toisaalta jokin lapsen käyttäytyminen saattaa olla häiritsevää tai haitallista hänelle itselleen tai ympäristölle. Tällöin tavoitteena on joko liiallisen käyttäytymisen vähentäminen tai rajaaminen tai haitallisen käyttäytymisen sammuttaminen. (Hämäläinen 2019, 74–75.)

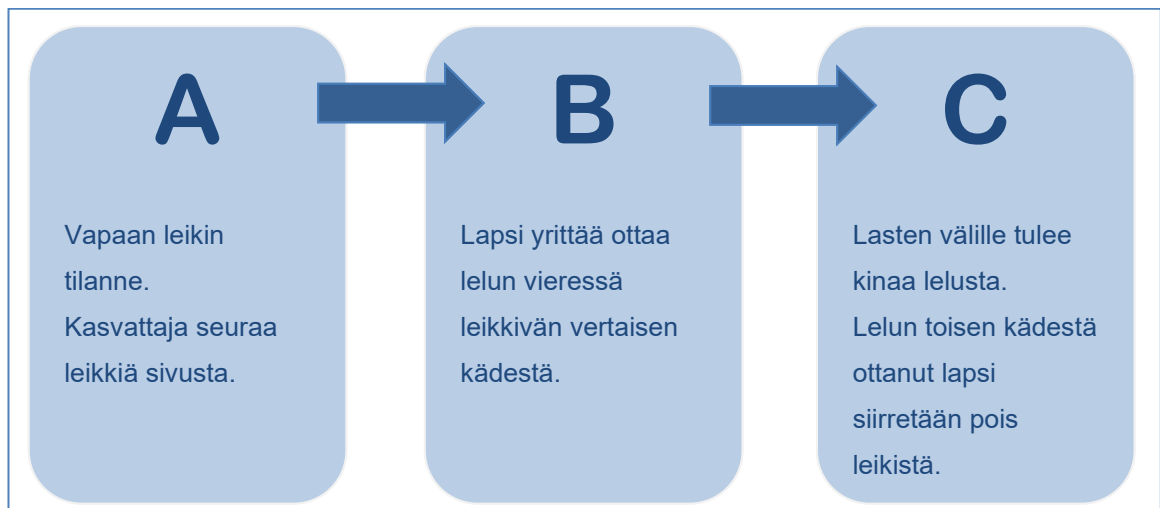
4.2 Operantin oppimisen malli

Operantin oppimisen mallin lähtökohtana on ajatus siitä, että kaikki oppimisemme tapahtuu kokemuksen ja saamamme palautteen kautta (Hämäläinen 2019, 36–37). Kuviossa 1 esitetty S-R-S-malli (stimulus-response-stimulus) kuvaa sitä, miten käyttäytymistä edeltävillä tekijöillä ja vielä vahvemmin käyttäytymisen jälkeisillä tapahtumilla eli käyttäytymisen seurauksilla, on suuri vaikutus oppimiseen (Skinner 1953; Tuomisto, Lappalainen & Timonen 2005, 14–20). Tähän B.F. Skinnerin luomaan malliin pohjautuvat myös kaikki tässä opinnäytetyössä esiteltävät luonnolliset menetelmät.

Kuvio 1. Operantin oppimisen malli eli S-R-S malli (Hämäläinen 2019, 37).

Kuviossa 1. ensimmäinen nuoli vasemmalta, A kuvaa edeltäviä, laukaisevia tekijöitä eli niitä ympäristössä esiintyviä tai tapahtuvia asioita, jotka edeltävät tarkasteltavaa käyttäytymistä. B eli tarkastelun kohteena oleva käyttäytyminen taas voi olla mitä tahansa mitattavissa olevaa käyttäytymistä. C eli seuraukset ovat käyttäytymisestä luonnollisesti seuraavia tapahtumia tai käyttäytymisestä saatua palautetta. Tämä ABC analyysimalli on keskeinen taitojen opettamisen ja käyttäytymisen muokkaamisen väline (Hämäläinen 2019, 84–89). ABC analyysiä käytetään lapsen taitojen ja käyttäytymisen arvioinnissa, ja se auttaa laajentamaan näkökulmaa pelkästään lapsen käyttäytymisen seuraamisesta siihen, miten voisimme edeltäviä tekijöitä muokkaamalla ja lasta tukemalla helpottaa hänen uuden käyttäytymisen oppimistaan ja antamalla palautteen avulla joko lisäämään tai vähentämään jonkin käyttäytymisen esiintymistä.

Kuvio 2. ABC-mallin mukainen kuvaus leikkitilanteesta (vrt. Hämäläinen 2019, 89).

Kuvion 2. tilanteessa pelkän käyttäytymisen havainnoinnin perusteella voisi näyttää siltä, että lapsi on vain epäkohtelias ja yrittää ottaa lelun pyytämättä. Tilannetta laajemmin tarkastellen voi kuitenkin huomata, että tila on sekava ja aisteja kuormittava, eikä tilanteessa vaikuta olevan mitään lapsen leikkiä tai sosiaalista kommunikaatiota tukevia elementtejä. Tyypillisesti kehittynyt, hyvät leikkitaidot omaava lapsi osaa toimia tilanteessa hyvin, mutta erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tilanne on vaikea. Hän ei välttämättä ole taitoa liittyä leikkiin, pyytää kasvattajalta apua tai pyytää lelua toiselta lapselta. Taitojen puuttuessa hän yrittää ottaa lelun toisen kädestä, joka aiheuttaa riitaa vertaisen kanssa ja lopulta hänen poistamisensa leikistä.

Käyttäytymisemme tarkoitus on yleensä joko se, että haluamme saada jotain tai välttyä joltakin. Tarkemmin jaoteltuna tieteessä on käyttäytymiselle määritelty neljä funktionaalista luokkaa; pako tai välttäminen (engl. escape), sosiaalinen huomion haku (engl. attention), konkreettisen hyödykkeen saaminen (engl. tangible) ja sisäinen aistimielihyvä (engl. sensory) (Hanley, Iwata & McCord 2003; Hämäläinen 2019, 95).

Kuvion 2. esimerkissä lapsi selvästikin halusi leikkiä samalla lelulla kuin vertainen. Lapsen poistaminen leikistä voi rauhoittaa tilanteen, mutta vastaava tilanne tulee suurella todennäköisyydellä toistumaan myöhemminkin. Lapselle täytyisi opettaa sosiaalisen kommunikaation taitoja, kuten leikkiin liittyminen, vuorottelu ja lelun pyytäminen vertaiselta, ja tarjota hänelle leikkitilanteissa vahvempaa tukea, kunnes hän hallitsee nuo taidot. Näin lapsi saisi tilaisuuden harjoitella tärkeitä taitoja, mahdollisuuden osallistua yhteiseen tekemiseen sekä onnistumisen kokemuksia, ja koko ryhmä välttyisi kuormittavilta konfliktitilanteilta.

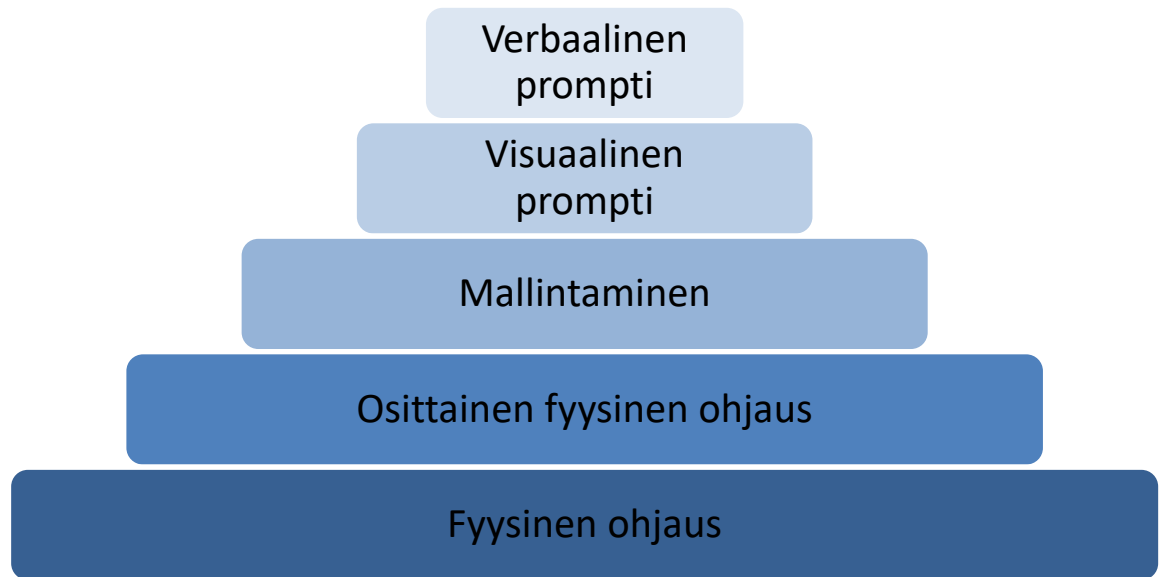
4.3 Edeltävien tekijöiden, käyttäytymisen ja sen seurausten muokkaaminen

Käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa muokkaamalla käyttäytymistä edeltäviä tekijöitä, itse käyttäytymistä tai käyttäytymisen seurauksia (Kearney 2015, 20–77; Hämäläinen 2019, 105). Lapsen käyttäytymiseen, oli sitten kysymys uuden taidon opettamisesta tai olemassa olevan käyttäytymisen muokkaamisesta, voidaan tehokkaasti vaikuttaa lisäämällä lapsen motivaatiota ja muokkaamalla käyttäytymistä edeltäviä eli tilanne- ja ympäristötekijöitä (engl. Antecedent-based Intervention, ABI) lapsen kannalta helpommaksi. Lapsen motivaatiota voidaan lisätä muun muassa positiivisen vuorovaikutuksen avulla, huomioimalla toiminnassa lapsen kehitystaso ja vaihtelemalla tehtävien vaikeustaso, varmistamalla lapsen huomio sekä hyödyntämällä lapsen omia valintoja ja mielenkiinnon kohteita. Ympäristön muokkaaminen taas tarkoittaa tilan muuttamista tai järjestämistä mahdollisimman aistiesteettömäksi ja oppimista tukevaksi, tilanteen ja lapseen kohdistuvien odotusten ennakoimista visuaalisen päiväjärjestyksen ja toimintaohjeiden avulla, riittävän tuen tarjoamista lapselle ja tietysti oppimis- ja leikkitilanteiden hyvää suunnittelua. (Hämäläinen 2019, 87–105; Klintwall & Olafsgård Jegèus 2020.)

Käyttäytymisen muokkaamisella tarkoitetaan uusien taitojen opettamista ja olemassa olevien taitojen harjoittelua. Taitojen opettamisen kannalta on tärkeä tietää, millaisia taitoja lapsella jo on, jotta voidaan keskittyä hänen kannaltaan oleellisten taitojen harjoitteluun oikeanlaisella taitotasolla. (Hämäläinen 2019, 74–75). Taitojen opettamisessa kannattaa yleisesti keskittyä ydintaitoihin, joilla on suuri merkitys tilanteessa selviämisen ja myös muiden taitojen oppimisen kannalta (Timonen 2019, 131). Käyttäytymisen seurauksia muuttamalla voidaan joko lisätä tai vähentää saman käyttäytymisen esiintymistä uudelleen tulevaisuudessa. Tällöin puhutaan toivotun käyttäytymisen vahvistamisesta tai ei-toivotun käyttäytymisen sammuttamisesta (Hämäläinen 2019, 98–99).

4.4 Riittävän tuen tarjoaminen eli promptien käyttö

Kun varmistetaan, että lapsi saa onnistumisen kokemuksia, on paljon todennäköisempää, että hän myös tulevaisuudessa haluaa toistaa toivotun käyttäytymisen eli esimerkiksi sanoo ”anna”, osallistuu leikkiin tai pukee vaatteet. Lapsen onnistuminen voidaan varmistaa antamalla hänelle riittävästi tukea eli promptteja. Promptaamisessa on tärkeää huomioida, että antaa lapselle juuri sen määrän tukea, jonka hän käsillä olevassa tilanteessa tarvitsee. Tavoitteena on, että lapsi onnistuu aina (engl. errorless learning). Mikäli lapsi saa liian vähän tukea, hän ei saa onnistumisen kokemusta ja tämä johtaa mielenkiinnon ja motivaation laskuun. Jos taas lapsi saa jatkuvasti liikaa tukea, hänestä tulee helposti vihjeriippuvainen, jolloin opetettava taito ei muutu spontaaniksi ja yleisty käyttöön arjen vaihtelevissa tilanteissa. (Penttilä 2019, 172–174; Leaf, [viitattu 3.1.2021]).

Kuvio 3. Promptihierarkia (Cooper ym. 2013, 418–420; Hämäläinen 2019, 104).

Promptit voidaan järjestää hierarkkisesti annetun tuen vahvuuden mukaiseen järjestykseen (Kuvio 3). Lapsi voi tarvita vain sanallisen vihjeen, esimerkiksi epäsuoran kommentin tai kysymyksen tai selkeämmän suoran sanallisen toimintaohjeen. Mikäli verbaalinen prompti ei riitä, voidaan käyttää visuaalisia promptteja, kuten kuva, ele, ilme tai oikean vastauksen osoittaminen. Kun opetetaan uutta taitoa, tarvitaan usein vähintään mallintamista eli näytetään malli odotetusta toiminnasta. Mikäli kyseessä on lapselle vaikea taito tai lapsi ei vielä kykene oppimaan mallintamisen avulla, hän voi tarvita jopa fyysistä ohjausta. (Cooper ym. 2013, 418–420; Hämäläinen 2019, 104.)

4.5 Positiivinen vahvistaminen

ABAan perustuviin interventioihin kuuluu olennaisena osana toivotun käyttäytymisen vahvistaminen ja ei-toivotun käyttäytymisen heikentäminen tai sammuttaminen. Yksinkertaistaen lapsi toistaa paljon suuremmalla todennäköisyydellä sellaisen käyttäytymisen, jolla on hänen kannaltaan miellyttäviä seurauksia ja vähentää sellaista käyttäytymistä, joka ei tuota toivottua tulosta tai josta on hänen kannaltaan huonoja seurauksia. Positiivinen vahvistaminen (engl. positive reinforcement) tarkoittaa sitä, että lapsi saa toivotun käyttäytymisen seurauksena esimerkiksi kehuja,

mukavaa tekemistä, herkun, tarran tai muun miellyttävän asian, joka johtaa käyttäytymisen lisääntymiseen. Varhaiskasvatuksessa yleisimmin käytetään sosiaalista vahvistamista ja jonkin palkkion saamista esimerkiksi tarroja keräämällä (engl. Token economy). (Cooper ym. 2013, 56–57.)

Vahvistamiseen liittyy muutamia tärkeitä periaatteita. Ensinnäkin täytyy varmistaa, että valitut vahvistajat ovat tehokkaita eli täytyy lasta havainnoimalla löytää sellaiset leikit, lelut, aktiviteetit tai herkut, joista lapsi oikeasti pitää. Toinen tärkeä periaate on, että vahvistus annetaan vain silloin, kun toivottua käyttäytymistä esiintyy eli vahvistus on riippuvainen lapsen käyttäytymisestä. Kolmas oleellinen periaate on, että vahvistuksen täytyisi tapahtua välittömästi toivotun käyttäytymisen jälkeen. Mitä vähemmän lapsella vielä on taitoja tai ymmärrystä syy-seuraussuhteesta, sitä nopeammin vahvistuksen pitäisi seurata käyttäytymistä. Kun lapsella on jo enemmän taitoja, voidaan käyttää myös täydentäviä vahvistajia, joiden avulla varsinaisen palkkion saamista voi viivästyttää. Varhaiskasvatuksessa tyypillisimmin käytettyjä ovat tarrataulut. Valittuja vahvistajia kannattaa myös käyttää vaihtelevasti ja monipuolisesti, jolloin ne säilyttävät tehonsa pidempään. Mikäli mahdollista, kannattaa aina valita luonnollinen vahvistaja eli vahvistaja, jolla on suora yhteys toivottuun käyttäytymiseen, kuten esimerkiksi lapsen pyytäessä ruokapöydässä leipää, hän saa leipää. Kehu tai muu ilmeinen, eleinen tai sanoin annettu sosiaalinen vahvistus ei välttämättä ainakaan heti ole riittävän motivoiva itsessään, mutta muutakin vahvistajaa käytettäessä on tilanteeseen liitettävä aina myös sosiaalinen vahvistus. Tällä tavoin harjoiteltavan taidon helpottuessa saattaakin vahvistajaksi riittää vaikka kehu, hymy tai peukku ylös. (Cooper, Heron & Heward 2013, 276–310.)

4.6 Mallintaminen

Mallintaminen (engl. Modeling) tarkoittaa uuden taidon tai käyttäytymisen opettamista näyttämällä lapselle malli toivotusta käyttäytymisestä (Kearney A.J. 2015, 71–72). Mallintamisen avulla voidaan opettaa monenlaisia taitoja ja mallintamista voi toteuttaa monella tavalla. Tyypillisesti kehittyvät lapset oppivat paljon taitoja jäljittelemällä ilman, että taitoja varsinaisesti opetetaan. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla uusia taitoja voidaan opettaa suunnitelmallisen mallintamisen avulla, mutta

ensin on varmistettava, että lapsi osaa jäljitellä (Cooper, Heron & Heward 2013, 426–433). Ellei jäljittelytaitoja vielä ole, täytyy ne opettaa lapselle ensin.

Myös sosiaalisen kommunikaation taitoja voidaan opettaa tehokkaasti mallintamisen avulla. Kasvattaja itse voi toimia mallintajana, mutta usein olisi vielä huomattavasti tehokkaampaa, mikäli mallin antajana toimiikin taitava vertainen. Kun toista lasta käytetään apuna taitojen opettamisessa, on tärkeä antaa hänelle hyvä ohjaus ennakolta. (Penttilä 2019, 166) Esimerkiksi leikki- ja kaveritaitojen mallintajaksi vertainen olisi erinomainen valinta. Kun taitoja opetetaan mallintamisen avulla, on tärkeä tarjota lapselle tarvittava tuki, jotta hän voi onnistua jäljittelyssä ja välittömästi annettu positiivinen palaute eli positiivinen vahvistaminen, kun hän yrittää jäljitellä.

Mallintamisesta on kysymys myös silloin, kun kasvattaja leikeissä ja muissa arjen tilanteissa nimeää esineitä tai esimerkiksi kuvaa asioita, joita lapsi tekee leikkiesään. Varsinkin alkuvaiheessa, mikäli lapsella on vielä hyvin vähäiset kielelliset taidot, kannattaa keskittyä keskeiseen sanastoon ja käyttää mahdollisimman selkeää ja yksinkertaista kieltä. Mallintamista voi tehdä myös videoiden, sosiaalisten tarinoiden, satujen tai jopa pelien kautta.

4.7 Osatavoittein etenevä opettaminen

Osatavoittein etenevä opettaminen (engl. Shaping) tarkoittaa sitä, että tavoitteeksi otettua taitoa harjoitellaan vahvistaen lapsen yrityksiä vaatien vähitellen lähempänä ja lähempänä tavoitetta olevaa käyttäytymistä (Cooper, Heron & Heward 2013, 455–467). Jos esimerkiksi halutaan tukea puheen kehitystä, voidaan ensin vahvistaa katsekontaktia, sitten ääntelyä, oikeantyyppistä sanahahmoa, oikeaa sanaa ja lopulta lausetasoista puhetta (Hyytiäinen ym. 2008, 34).

Osatavoittein etenevässä opetuksessa on tärkeä huomioida tavoitellun käyttäytymisen vaikeus suhteessa lapsen taitoihin. Mitä vaikeammasta taidosta on kyse, sitä useampia vahvistettavia portaita, riittävän hyviä yrityksiä, täytyy määritellä. Erityisen tärkeää on systemaattisesti erilaisissa tilanteissa vahvistaa lapsen yrityksiä, jotta taito kehittyisi mahdollisimman nopeasti. Uuden taidon oppimiseen tarvittavaa aikaa on kuitenkin vaikea ennakoida (Cooper ym. 2013, 455–467).

4.8 ABAan perustuvat luonnolliset interventiot

2000-luvulla on kehitetty useita käyttäytymisperustaisia, lapsen kehitysvaiheet huomioivia interventioita (NDBI, engl. Natural Developmental Behavioral Interventions), kuten PRT (engl. Pivotal Response Training), ESDM (engl. Early Start Denver Model), Project ImPACT (engl. Improving Parent's As Communication Teachers) ja JASPER (engl. Joint Attention Symbolic Play Engagement and Regulation). Hämäläisen (2018, 50-51) mukaan näille ohjelmille on yhteistä, että niissä interventio kohdennetaan kehityksellisesti oikein, toteutetaan lapsen luonnollisissa ympäristöissä ja arjen tilanteissa ja interventioon kuuluu aina oleellisena osana myös lähihenkilöiden ohjaus. Näistä interventioista on kehitetty myös ryhmämuotoisia malleja, kuten G-ESDM (engl. Group-based Early Start Denver Model), jossa uusia opittuja taitoja pyritään yleistämään vertaisten väliseen vuorovaikutukseen sekä C-PRT (engl. Classroom Pivotal Response Teaching), jonka tarkoituksena on opettaa niin sosiaalisia kuin akateemisiakin taitoja (Hämäläinen & Haapala 2019, 215–223).

Luonnollisia interventioita osaavat ohjauksen avulla soveltaa terapeuttien ja kuntouttajien lisäksi myös vanhemmat ja muut lapsen lähihenkilöt, jopa lapsen sisarukset tai vertaiset (Ingersoll & Dvortcsak 2010, 46–47). Vertaiset myös ovat usein innokkaita osallistumaan ja auttamaan, mikäli heille siihen mahdollisuus annetaan (Haapala 2019, 265–266). Se antaa tukea tarvitsevalle lapselle todellisen mahdollisuuden harjoitella taitoja niissä tilanteissa, joissa hänen olisi osattava taitoja myös itsenäisesti soveltaa. Tämä tehostaa taitojen oppimista ja varmistaa, että taidot jäävät pysyvästi käyttöön. Taitojen harjoittelu monipuolisesti erilaisissa arjen tilanteissa auttaa lasta myös yleistämään oppimaansa uusiin konteksteihin, mikä esimerkiksi autismikirjon lapsille usein on hyvinkin vaikeaa. Luonnollisten menetelmien vahvuus on se helppous, jolla harjoittelu voidaan viedä arkeen. Sen vuoksi esimerkiksi vanhemmat tutkimusten mukaan suhtautuvat luonnollisten interventioiden käyttöön huomattavasti suopeammin kuin tarkemmin strukturoitujen interventioiden, niiden soveltaminen koetaan hauskaksi ja se lisää sekä lapsen että aikuisen hyvinvointia (Ingersoll & Dvortcsak 2010, 9). Seuraavaksi esittelen hyvin lyhyesti kaksi selkeää ja hyvin sekä koti- että päiväkotiympäristöön sovellettavissa olevaa luonnollista interventiota.

PRT on varhaiskasvatuksen arjessakin helposti hyödynnettävä interventio, joka keskittyy mm. kielellisten- ja leikkitaitojen vahvistamiseen ja menetelmässä keskeistä on ympäristö- ja tilannetekijöiden huomioiminen ja lapsen motivaation vahvistaminen. Tilannetekijöihin kuuluu lapsen huomion varmistaminen, selkeät ohjeet, opittavien ja osattujen taitojen vuorottelu sopivassa suhteessa, tilanteiden jaettu kontrolli, monitahoisten vihjeiden käyttö sekä valinnat. Motivaation lisääminen tapahtuu positiivisen vahvistamisen avulla ja siinä on tärkeä muistaa, että vahvistetaan toivottua käyttäytymistä, vahvistaminen tapahtuu välittömästi toivotun käyttäytymisen jälkeen ja vahvistajana toimii mieluiten haluttu esine tai toiminta. Motivaation säilymisen kannalta on tärkeää muistaa myös hyvien yritysten vahvistaminen, erityisesti silloin, kun ollaan opettamassa uutta ja vaikeaa taitoa. (Hyytiäinen ym. 2008, 33–35; Hämäläinen & Haapala 2019, 217.)

Project ImPACT ohjelmassa pyritään antamaan vanhemmille riittävät tiedot ja osaaminen oman lapsensa sosiaalisen kommunikaation taitojen opettamiseen arjessa. Tässä ohjelmassa sosiaalisen kommunikaation taidot jaotellaan neljään osa-alueeseen, jotka ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen perustaidot, kielelliset taidot, sosiaaliset jäljittelytaidot ja leikkitaidot. Myös tässä ohjelmassa lähdetään liikkeelle ympäristö- ja tilannetekijöiden muokkaamisesta, opetetaan erilaisia ABAan perustuvia tekniikoita lapsen motivaation lisäämiseksi ja taitojen opettamiseksi. (Ingersoll & Dvortcsak 2010). Myös Project ImPACT ohjelmaan sisältyviä interventioita on helppo kodin lisäksi soveltaa muissakin lapsen ympäristöissä.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössäni yhdistyvät perinteinen laadullinen tutkimus ja toimintatutkimus. Opinnäytetyön tavoitteena oli koulutusmateriaalin avulla kehittää varhaiskasvatuksen kokopäiväpedagogiikkaa vastaamaan paremmin myös tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena oli ohjata opinnäytetyön toiminnallista osuutta eli koulutusmateriaalin tuottamista siten, että lopputulos vastaisi mahdollisimman hyvin Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Tavoitteena oli kartoittaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukemista Seinäjoen varhaiskasvatuksessa ja ABAan perustuvien menetelmien soveltuvuutta varhaiskasvatuksen arkeen osaksi kokopäiväpedagogiikkaa.

Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

Miten erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation taitojen oppimista tällä hetkellä Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa tuetaan?

Millaisia kehittämistarpeita Seinäjoen varhaiskasvatuksessa on erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation taitojen opettamiseen ja tukemiseen liittyen?

Miten hyvin ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot vastaisivat havaittuihin kehittämistarpeisiin?

Millä tavoin ABAan perustuvien luonnollisten interventioiden käyttöön ottamista ja soveltamista varhaiskasvatuksessa voisi tukea?

5.2 Laadullinen tutkimus

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 156–157) mukaan kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on tutkittavan kohteen syvällisempi ja

kokonaisvaltaisempi ymmärtäminen todellisen elämän kuvaamisen kautta. He jatkavat, että tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on, että tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa sekä tutkittaviensa kanssa käymiin keskusteluihin kuin kvantitatiiviseen tietoon. Tutkimussuunnitelma on myös joustava ja voi vielä muotoutua tutkimuksen edetessä.

Laadullinen tutkimus ei pyri määrällisen tutkimuksen tavoin yleistyksiin, vaan tavoitteena on kuvata mahdollisimman syvällisesti kuvata ja selittää tutkittavaa aihetta. Laadullinen tutkimus ei myöskään etene yhtä suoraviivaisesti kuin määrällinen, vaan pikemminkin sykleissä. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointikin aloitetaan usein jo ennen kuin koko aineisto on kerätty ja kerättävän aineiston määrä voidaan päättää tutkimuksen kuluessa. (Kananen 2017, 35.)

Tutkimusotteeksi oli luontevaa valita laadullinen tutkimus, ja laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmistä haastattelu, joka on kyselyä vuorovaikutuksellisempi. Haastattelu on myös muita menetelmiä joustavampi, ja antaa tutkijalle mahdollisuuden selventää kysymyksiään, oikaista väärinkäsityksiä ja muulla tavoin varmistaa yhteinen ymmärrys käsiteltävästä asiasta (Tuomi & Sarajärvi 2009). Tutkimuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen vaikutti myös koronasta johtuva poikkeuksellinen tilanne rajoituksineen, koska toiminnallisempi ja osallistuvampi toteutus, esimerkiksi havainnointi, ei olisi ollut mahdollinen. Haastattelua varten haettu tutkimuslupakin myönnettiin sillä ehdolla, että haastattelut eivät toteudu varhaiskasvatuksen tiloissa.

Tässä tutkimuksessa haastattelutavaksi valittiin laadulliselle tutkimukselle tyypillisistä tutkimusmetodeista teemahaastattelu. Se on strukturoitua lomakehaastattelua vapaampi haastattelumuoto, joka antaa tilaa myös sellaisille suunnille ja tuloksille, joita tutkija ei ole osannut ennakoida. Teemahaastattelussa käsitellään tutkimuksen kannalta tärkeitä kohteita nimensä mukaisesti selkeinä kokonaisuuksina, teemoina. Haastattelun näkökulma on siis tältä osin lyöty lukkoon, mutta se ei pitäydy tutkijan näkökulmassa, vaan päästää haastateltavien äänen kuuluviin ja johtaa vuorovaikutuksessa kautta yhteisen ymmärryksen syntymiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43–48.)

Tässä tutkimuksessa käytettiin abduktiivista päättelyä (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2008, 136), jossa teoria ohjaa uuden tiedon hankintaa ja analysointia (Hirsjärvi ym. 2007,

139–140). Tämä näkyy siten, että teemahaastattelun runko oli rakennettu teoriaosassa käsiteltyjen aihealueiden mukaisesti, ja haastattelun avulla saatua kokemustietoa vertailtiin teoriaosuudessa esiteltyyn tutkimustietoon. Abduktiivisessa päättelyssä tutkijan lähestyminen vaihtelee ja hän pyrkii yhdistämään teorialähtöistä ja aineistolähtöistä näkökulmaa. Tällaisessa lähestymistavassa oma teorian kautta saavutettu näkemys vaikuttaa tutkimuksen toteutukseen ja tulosten analysointiin perinteistä fenomenologista tutkimusta enemmän (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97). Riskitekijänä tutkimuksen kannalta tässä on tutkijan omien valintojen suuri merkitys, ja tutkijan tehtävänä onkin saada lukija luottamaan omaan päättelyynsä ja tutkimuksensa tuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 100).

Haastattelun toteutustavaksi valittiin ryhmähaastattelu, koska tavoitteena oli enemmänkin kollektiivinen näkemys kuin vaikkapa yksittäisten haastateltavien mielipiteet käsiteltävistä aiheista tai eri päiväkotien väliset erot sosiaalisen kommunikaation tutkimisessa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 60–63). Oikeastaan tämän tutkimuksen kohdalla voidaan hyvin puhua Hirsjärven ja Hurmeen esittelemästä täsmäryhmähaastattelusta, koska vastaajat ovat selkeästi tutkimuksen kohteena olevien teemojen asiantuntijoita, ja haastattelun tarkoituksena oli yhteisen keskustelun kautta selvittää varhaiskasvatuksen tarpeita. Tämän tyyppisessä haastattelussa tutkijan rooli on pikemminkin saada aikaan keskustelua kuin varsinaisesti haastatella ryhmää.

5.3 Toimintatutkimus

Tämä opinnäytetyö oli perinteisen laadullisen tutkimuksen lisäksi myös toimintatutkimus. Toimintatutkimuksenkin voidaan sanoa olevan laadullista tutkimusta, erityisesti mikäli asiaa tarkastellaan kriittisen teorian sekä sen hermeneuttisen perinteen kautta. Tällöin muutos nähdään uuden tiedon välttämättömänä ehtona. Tässä tutkimuksessa lähestymistapa on enemmänkin praktinen eli tarkoituksena on pikemminkin ammattikäytännön edistäminen kuin yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 36–42.)

Toimintatutkimus ei ole oma tutkimusotteensa, kuten laadullinen tutkimus, vaan se voidaan nähdä laadullisen tutkimusotteen interventiotutkimuksiin kuuluvaksi tutki-

musmenetelmäksi. Oleellisin ero perinteiseen laadulliseen tutkimukseen se, että tutkimuksen tavoitteena on muutos tai vaikuttaminen. Toimintatutkimuksessa tutkija on aktiivinen toimija, muutoksen tekijä, eikä ulkopuolinen osallistuja, kuten perinteisessä laadullisessa tutkimuksessa. (Kananen 2017, 41.)

Toiminnallinen opinnäytetyö on usein työläämpi, mutta myös mielenkiintoisempi tapa osoittaa oma koulutuksen kautta saavutettu tieto ja asiantuntijuus. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tarkoitus on usein vastata johonkin työelämän tarpeeseen esimerkiksi tuotoksen tai uuden toimintatavan muodossa. Samalla on kuitenkin muistettava varmistaa, että myös opinnäytetyölle annetut kriteerit täyttyvät. Toiminnallinen opinnäytetyö on siis tutkivaa kehittämistä, jossa yhdistyvät tiedeyhteisön intressejä vastaavan tiedon tuottaminen ja sen avulla toteutettu konkreettinen kehittämistoiminta. Työelämän kehittämisessä keskeisiä käsitteitä ovat yhteisen tietoperustan rakentaminen, yhteinen kehittäminen sekä työelämälähtöinen oppiminen. (Tuomi & Latvala, [viitattu 5.3.2021].)

Alla olevassa taulukossa 1. on kuvattu tämän opinnäytetyön prosessi, ja tässä prosessissa on havaittavissa toimintatutkimukselle tyypilliset syklit, toiminnan kehittäminen, yhteistoiminta, tutkimus sekä tutkijan mukanaolo (Kananen 2017, 49). Taulukosta voi hahmottaa opinnäytetyön kokonaisuudessaan ja toisaalta sen, miten yhteistyö on eri vaiheissa toteutunut. Koko prosessin ajan, jo aiheen suunnittelusta alkaen, on tutkijalla ja yhteistyötaholla ollut yhteinen näkemys siitä, mihin opinnäytetyön avulla pyritään ja yhteistyötaho on ollut aktiivisesti mukana ideoimassa aihetta, mahdollistamassa tutkimuksen tekemisen, järjestämässä haastattelua, kehittämässä haastattelun avulla koulutusmateriaalin sisältöä ja myöhemmin arvioimassa lopputulosta. Ja mikä tärkeintä, on yhteistyötaho sitoutunut hyödyntämään tutkimuksen tuotoksena syntynyttä koulutusmateriaalia ja kehittämään omaa toimintaansa yhteisen näkemyksemme mukaisesti.

Taulukko 1. Opinnäytetyön prosessi.

Opinnäytetyön prosessi	Aikataulu	Kehittämistoiminta	Toimijat (tutkijan lisäksi)	Menetelmät	Tuotetut materiaalit
Ideointi ja suunnittelu	01-05/2020	Opinnäytetyön aiheen valinta	Sjk VEO		
	05/2020 ja 09/2020	Opinnäytetyön suunnitelman hyväksyntä ja esitys	Ohj, opettaja, seminaarin osallistujat	suunnitelma ja esitleminen Teams kokous	Opinnäytetyön suunnitelma (Power Point)
	07/2020	Tutkimusluvan hankkiminen	Sjk varh.kasvatusjohtaja	puhelu, sähköposti	Tutkimuslupa sähköposti
Teorian ja tutkimustiedon kerääminen	08-12/2020	Teoriaan ja tutkimustietoon perehtyminen	Kouluttajat	Tutkimukset ja kirjallisuus ja koulutus	Koulutusmateriaalin teoriatausta
	01/2021	Haastattelurungon rakentaminen	Ohj. opettaja	Tutkimus kirjallisuus	Haastattelu-runko
	02/2021	Teorian esittely	Ohj. opettaja, seminaariin osallistujat	Teorian esittely Teams kokous	Teoriaosan esittelyn esitys (Power Point)
Kartoittava tutkimus ja yhteiskehittäminen	02/2021	Tutkimusluvan päivitys	Sjk varhaiskasvatusjohtaja	Sähköposti	Tutkimuslupa sähköpostilla
	02/2021	Yhteisen tietoperustan rakentaminen ja yhteinen kehittäminen	Sjk VEOt (9 kpl), yksi heistä mukana valmisteluissa	Teema-haastattelu 24.2. SeAMK	Haastattelun tallenteet
	02/2021	Tulosten raportointi		Aineiston litterointi ja analysointi	Litteroitu aineisto
	02-03/2021	Koulutusmateriaalin kokoaminen		Materiaali teorian pohjalta	Power Point esitys
	04/2021	Hankkeistamisso-pimus	Sjk varh.kasv. aluejohtaja ja ohj.opettaja		
	04/2021	Koulutusmateriaali luettavaksi ja kommentoitavaksi	Sjk VEOt (9 kpl)	Sähköposti 12.4.2021	Lähes valmis koulutusmateriaali
Valmiin opinnäytetyön esittely	04/2021		Ohj. opettaja, oppnenti ja osallistujat	Seminaari, Teams kokous	Opinnäytetyön esitys (PP)
Opinnäytetyön hyödyntäminen	Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen	Tuotoksen hyödyntäminen	Sjk VEOt, mahdollisesti tutkija itse	Koulutus ja käytäntöön vieminen	

Opinnäytetyön prosessia ja yhteistyötä Seinäjoen varhaiskasvatuksen kanssa kuvataan raportin loppupuolella sekä koulutusmateriaalin tuottamista kuvaavassa luvussa että pohdinnassa tarkemmin.

5.4 Haastattelurungon suunnittelu

Kuten teemahaastattelulle tunnusomaista on, rakentui tämänkin haastattelun runko muutaman keskeisen teeman varaan. Haastattelurunko tehtiin diaesitykseksi Power Point ohjelmalla, koska haastattelua valmistellessa oli tarkoitus, että haastattelu toteutuisi covid-19:n takia Teams-kokouksena. Haastattelurungon ensimmäiset diat sisälsivät opinnäytetyön ja tutkijan esittelyn. Seuraavissa dioissa käytiin läpi haastattelun toteutus ja haastateltavien oikeudet sekä haastattelun tarkoitus kartoittavana tutkimuksena. Tässä vaiheessa myös painotettiin sitä, että osallistujien oma ammattitaito ei ole tutkimuksen kohteena, vaan heidän kauttaan saatu tieto, heidän kokemuksensa ja näkemyksensä käsiteltävistä aiheista.

Varsinaiisiin teemoihin siirryttiin koko haastattelun rakennetta kuvaavan dian kautta. Tavoitteena oli tällä tavoin luoda osallistujille rauhallinen ja turvallinen tilanne. Kuten jo aiemmin tuotiin esiin, toimivat teoriaosan aihealueet myös kartoittavan haastattelun teemoina. Jokainen teema aloitettiin dialla, jossa luki ainoastaan teeman nimi ja tarkentava lause tai kysymys, kuten: Sosiaalinen kommunikaatio – Mitä aiheesta varhaiskasvatuksessa tiedetään? Tämän ajateltiin nostavan esiin osallistujien omia ajatuksia käsiteltävistä teemoista, jolloin tutkijan omat ajatukset tai oletukset eivät liikaa ohjaisi keskustelun kulkua. Tätä otsikkodiaa seurasi sisältödia, jossa oli luetelonomaisesti aihetta tarkentavia käsitteitä tai alaotsikoita. Sisältödioiden ajateltiin toimivan muistilistana haastattelijalle ja tarvittaessa keskustelun syventäjänä. Tarkkoja kysymyksiä ei koettu tarvittavan. Viimeisen teeman, ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot, oletettiin olevan haastateltaville vieraampi, joten sen teeman alle tehtiin lisäksi neljä diaa, joissa aihetta lyhyesti kuvattiin. Lopussa oli vielä yhden dian esittely niistä ajatuksista, joita tutkijalla oli teorian tiedon ja oman kokemuksen kautta tulevan koulutusmateriaalin suhteen. Näin olisi mahdollisuus tarvit-

taessa saada vielä suoraa palautetta, ideoita ja ehdotuksia koulutusmateriaalin sisällöstä, jolloin voisi jo puhua yhteiskehittämisestä, joka usein on täsmäryhmähaastattelun tarkoituksin.

5.5 Tutkimuksen yhteistyötaho ja kohdejoukko

Tutkimuksen yhteistyötahona oli Seinäjoen varhaiskasvatus. Varhaiskasvatusjohtaja Aija-Marita Näsänen allekirjoitti tutkimusluvut (liitteet 1. ja 2.) ja varhaiskasvatuksen aluejohtaja Johanna Vieri puolestaan allekirjoitti hankkeistamissopimuksen. Heidän lisäksi tutkimuksen toteuttamisen kannalta tärkeänä yhteistyöhenkilönä toimi varhaiskasvatuksen erityisopettaja Paula Kuokka.

Tutkimuksen kohdejoukoksi valittiin harkinnanvarainen näyte (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58–59), tutkimuksen yhteistyötahon, Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen henkilöstöstä varhaiskasvatuksen erityisopettajat. Tutkimuksen harkinnanvaraisena näytteenä olisi voinut olla myös koko perusjoukko, kaikki Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen työntekijät, tai valikoitujen yksiköiden työntekijät, jolloin otos olisi ollut suurempi ja kattanut myös muita ammattiryhmiä. Kuten laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, oli tässäkin tutkimuksessa vastausten sisällön laajuus ja laadukkuus vastausten määrää tärkeämpää, joten asiantuntijoista koostuva kohdejoukko oli tarkoituksenmukainen (Hirsjärvi ym. 2007, 160; Hirsjärvi & Hurme 2008, 58–60).

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien kautta oli mahdollista saada syvällistä tietoa erityistä tukea tarvitsevien lasten sosiaalisen kommunikaation tukemisesta erityisesti Seinäjoen varhaiskasvatuksessa. Heidän oli koulutuksensa ja työnkuvansa ansiosta mahdollista ottaa kantaa myös varhaiskasvatuksen kehittämiseen ja ABAan perustuvien luonnollisten menetelmien soveltuvuuteen. Tutkimuksen toteuttamisessa on aina huomioitava myös käytettävissä olevat resurssit, joten valittu tutkimusmenetelmä ja kohdejoukko olivat myös tehokkuuden ja resurssien käytön valossa paras valinta.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajat olivat myös opinnäytetyön tuotoksen eli koulutusmateriaalin tuottamisen ja hyödyntämisen kannalta tärkeitä toimijoita, joten heidän kiinnostuksensa ja sitoutumisensa oli keskeisessä roolissa. Heidän kanssaan tehtävän yhteistyön avulla olisi mahdollista edistää sekä tuotoksena olevan koulutusmateriaalin sovellettavuutta käytäntöön, että siinä esiteltyjen toimintatapojen juurruttamista osaksi Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen kokopäiväpedagogiikkaa.

Pyrkimyksenä oli haastatella koko harkinnanvarainen näyte eli kaikki Seinäjoen varhaiskasvatuksen erityisopettajat ja yhteistyöhenkilönä toimineen varhaiskasvatuksen erityisopettajan kautta esitettiin kutsu heille kaikille. Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa toimii kaikkiaan 15 varhaiskasvatuksen erityisopettajaa, joista 9 ilmoitti halukkuutensa osallistua tutkimukseen. Tämä oli tutkimusmenetelmä huomioiden tarkoituksenmukainen määrä osallistujia ja riitti takaamaan saturaation. Toisin sanoen nyt tutkimuksen ulkopuolelle jäänyt joukko tuskin olisi tuonut tutkimuksen kannalta merkittävästi uutta tietoa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 60).

5.6 Haastattelun valmistelu

Tutkimuksen suunnitteluvaiheesta lähtien yhteyshenkilönä toiminut Seinäjoen varhaiskasvatuksen erityisopettaja Paula Kuokka esitti haastattelukutsun kaikille kollegoilleen ja he saivat ilmoittaa annetuista vaihtoehdoista itselleen parhaiten sopivan haastattelun ajankohdan. Tämän jälkeen kaikille mukaan ilmoittautuneille lähetettiin sähköpostitse haastattelukutsu, jonka liitteenä oli suostumuslomake (liite 3) sekä haastattelua ja sen tietosuojaa koskeva lomake (liite 4).

Koronatilanteen vuoksi alkuperäinen ajatus oli järjestää haastattelu Teams-kokouksena, mutta haastateltavat itse ehdottivat, että haastattelu järjestettäisiin kasvokkain. Heidän arvionsa mukaan luonnollisempi tilanne lisäisi keskustelua ja syventäisi aiheiden käsittelyä. Tutkijan oli helppo yhtyä tähän näkemykseen, joten haastattelu järjestettiin Seinäjoen ammattikorkeakoulun tiloissa. Haastattelutila järjestyi anomalla Seinäjoen ammattikorkeakoululta lupaa tilojen käyttöön. Luvan saamisen jälkeen tilaksi varattiin koronarajoitukset huomioiden riittävän suuri luokkatila, jossa ennalta järjestetyn istumajärjestyksen avulla oli mahdollista käydä keskustelu ilman

maskeja, ja tarjolla oli myös desinfiointiainetta. Haastattelutilanne haluttiin järjestää mukavaksi ja rennoksi, joten tilaisuuteen hankittiin myös pieni tarjoilu. Haastattelu-tila, haastattelurunkona toimivan Power Point -esitys (liite 5.) ja haastattelun tallennus valmisteltiin hyvissä ajoin ennen haastateltavien saapumista.

5.7 Haastattelun toteuttaminen

Haastattelun aluksi osallistujat toivotettiin tervetulleeksi, suoritettiin haastattelijan ja opinnäytetyön esittelyt ja kerrottiin, miten haastattelu liittyy opinnäytetyöprosessiin. Myös haastateltavien oikeudet sekä tietosuoja-asiat kerrattiin. Haastattelun aluksi kerrottiin, että haastattelun aikana tullaan käymään läpi opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltyjä kokonaisuuksia eli sosiaalista kommunikaatiota, varhaiskasvatusta ja erityistä tukea sekä ABAa ja siihen perustuvia luonnollisia interventioita. Heille kerrottiin, että heidän toivotaan antavan näkemyksensä siitä, miten sosiaalista kommunikaatiota Seinäjoen varhaiskasvatuksessa tällä hetkellä tuetaan, millaisia vahvuuksia ja kehityskohteita he löytävät ja millaista koulutusmateriaalia he aiheesta toivoisivat. Heiltä toivottiin myös mielipidettä siitä, miten ABA ja siihen perustuvat luonnolliset menetelmät vastaisivat varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Heille tähdennettiin, että tarkoitus oli selvittää ryhmissä toimivien kasvattajien toimintaa, toiminnan vahvuuksia ja kehittämistarpeita, ei haastateltavien oman tiedon määrää tai heidän oman toimintansa laatua.

Haastattelu eteni ennalta suunnitellun haastattelurungon mukaisesti teoriassa käsiteltyjen aihealueiden läpi siten, että haastattelija pyrki aina uuteen teemaan siirtäessä herättämään laajalla ja avoimella avauskysymyksellä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 105–111) keskustelua esitellystä teemasta. Tarkentavia tai syventäviä kysymyksiä esitettiin tarpeen mukaan. Haastattelijana toimi tutkija itse, joten hän tunsi aihealueen ja haastattelurungon perusteellisesti ja näin ollen hänen oli helppo ja luonteva ohjata haastattelua eteenpäin. Osallistujille annettiin kuitenkin tilaa esittää myös sellaisia näkemyksiä tai kuvauksia, jotka eivät sisältyneet ennalta määriteltyihin teemoihin. Tällä tavoin tutkittavan joukon ääni pääsi kuuluviin ja säilytettiin todellinen mahdollisuus uuden, odottamattoman tiedon tuottamiseen.

Osallistujien esittämiä näkökulmia pyrittiin jo haastattelun kuluessa tiivistämään yhteisen ymmärryksen varmistamiseksi ja samalla välitettiin osallistujille tunne, että heidän näkemyksiään oli kuunneltu tarkasti. Haastattelijan ja osallistujien välistä vuorovaikutusta pyrittiin hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti, joten tiivistämisen lisäksi tarkentavien kysymysten ja kommenttien avulla annettiin osallistujille mahdollisuus suoraan vaikuttaa tulevan koulutusmateriaalin sisältöön. Haastattelun sujuvuuteen vaikutti luonnollisesti sekä haastattelijan että osallistujien suuri motivaatio ja kiinnostus käsiteltävään aiheeseen. Osallistujilla oli selkeitä, vahvoja ja melko lailla yhteneviä ja toisiaan täydentäviä mielipiteitä käsiteltävistä aiheista. Tämän vuoksi haastattelu eteni jouhevasti ja haastattelija uskaltautui esittämään myös hiukan aiottua suurempia tarkentavia kysymyksiä voiden luottaa siihen, etteivät kysymykset itsessään merkittävästi vaikuttaneet osallistujien vastauksiin.

Haastattelun viimeisestä teemasta, ABA ja siihen perustuvat luonnolliset menetelmät, oli osallistujilla odotettuakin vähemmän tietoa, joten tämän osuuden alkupuolella joutui haastattelija melko paljon alustamaan aihetta muun muassa käsitteitä avaamalla. Tähän oli kuitenkin varauduttu jo haastattelurunkoa tehdessä, ja tälle teemalle oli jätetty riittävästi aikaakin, joten se ei tuottanut ongelmia. Aihe myös kiinnosti osallistujia ja alustuksen jälkeen herätti paljon keskustelua.

Haastattelut tallennettiin sekä äänitallenteena sanelimeen että videotallenteena suoraan tietokoneelle. Molemmat tallenteet siirrettiin välittömästi tilaisuuden päätyttyä koulun palvelimelle ja poistettiin käytetyistä laitteista. Näin varmistettiin tallenteiden säilytys tietoturvallisesti.

5.8 Analyysimenetelmä

Tässä tutkimuksessa aineistoa analysoitiin laadullisesti pyrkimyksenä ymmärtäminen ja päätelmien teko (Hirsjärvi ym. 2007, 219). Hirsjärven ja kumppaneiden mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tavallista, että nimenomaan aineiston analysointi on tutkimuksessa vaikea vaihe, koska tiukkoja sääntöjä analyysin suhteen ei ole, mutta erilaisia mahdollisuuksia sitäkin enemmän. Hirsjärvi ja Hurme listaavat

kuusi erilaista lähestymistapaa aineiston analysointiin (2008, 137), joista tässä tutkimuksessa käytettiin kahta; aineistonkeruuvaiheessa tapahtuvaa analyysiä sekä litteroidun aineiston analyysiä.

Laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä tässä tutkimuksessa sovellettiin teoriaohjaavaa sisällön analyysiä. Tällaisen tutkimuksen toteuttaminen lähtee liikkeelle siitä, että tutkija perehtyy tutkittavaan aiheeseen ja sen keskeisiin käsitteisiin teoreettisen kirjallisuuden ja aiemman tutkimuksen avulla. Saatua tutkimusaineistoa tulkitaan tutkijan omaan teorian kautta muodostuneeseen näkemykseen verraten. Ongelmia tämäntyyppisessä tutkimuksessa saattaa aiheuttaa tutkijan liian vahva oma näkemys tai ennako-oletus, joka saattaa ohjata myös tulosten analysointia, ellei riskiä tiedosteta. Teoriaan tutustumisen jälkeen hankitaan aineisto, joka litteroidaan. Litterointi voidaan tehdä kirjoittaen puhtaaksi koko aineisto tai valikoivaa litterointia käyttäen, jolloin aineistosta litteroidaan vain tutkimuksen raportoinnin kannalta oleellinen sisältö. (Metsämuuronen 2011, 127–128).

Aineistoa voidaan käsitellä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai näitä kahta lähestymistapaa sekoittaen, jolloin aineiston luokittelussa voidaan käyttää luokitteluperusteena sekä teorian aihealueita että aineistosta nousevia luokkia (Kananen 2017, 141–147). Tässä tutkimuksessa teorian pohjalta muodostettujen luokkien rinnalle nostettiin yksi aineistosta nouseva luokka.

Haastattelun edetessä teemoittain, myös sisällönanalyysissä aineistoa on tarkoituksenmukaista käsitellä teemoitellen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 141–143). Litteroidun aineiston analysointi etenee aineiston lukemisesta aineiston teemoitteluun, koodaamiseen ja alaluokkiin jakamiseen, jonka jälkeen vuorossa oli synteesi eli vaihe, jossa pyritään luomaan aineistosta eheä kokonaiskuva (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138–153).

Koska aineisto oli pieni, vain yksi kahden tunnin mittainen haastattelu, oli hyvä mahdollisuus kokeilla muitakin tapoja analysoida. Teemoittelun ja luokittelun rinnalla muita mahdollisia analyysitapoja olivat mm. keskusteluanalyysi, sisällönerittely ja laskeminen (Hirsjärvi ym. 2007, 219–223; Hirsjärvi & Hurme 2008).

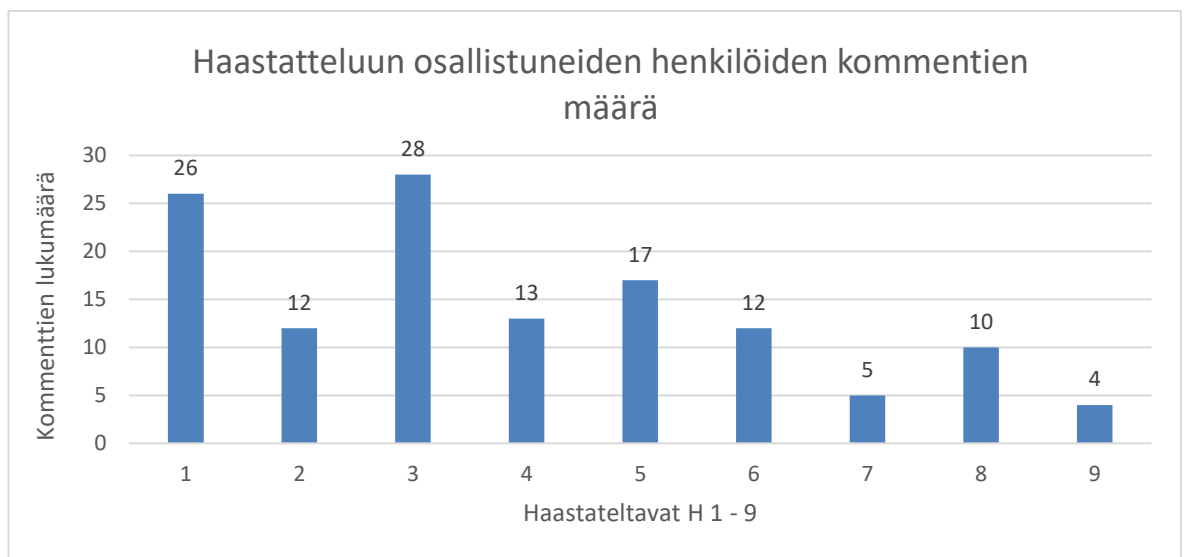
5.9 Aineiston analysointi

Tallennetun aineiston litterointi suoritettiin välittömästi kahden haastattelua seuranneen päivän aikana ja näin litteroidun aineiston analysointiin päästiin heti, haastattelun ollessa vielä tuoreessa muistissa. Litteroinnissa haastateltaville annettiin anonyymiteetin varmistamiseksi tunnukset H1 – H9. Litteroinnissa haastateltavien vastaukset kirjoitettiin auki mahdollisimman sanatarkasti, vain osaa täytesanoista pois jättäen.

Useissa kohdissa kysymykseen ensin saatu laaja vastaus poiki myös useita lyhyitä myötäileviä kommentteja, joissa ei tuotu mitään uutta näkökulmaa käsiteltävään aiheeseen. Tavoite oli kirjoittaa kaikki oleellinen sisältö auki mahdollisimman tarkasti, mutta tiiviisti, joten näitä myötäileviä kommentteja ei sanatarkasti kirjoitettu auki, vaan kirjoitettiin sulkeisiin esimerkiksi maininta: ”kaikki myöntelevät” tai ”kaikki nyökyttelevät”. Haastattelijan omat kysymykset ja kommentit kirjoitettiin tiivistetympin niin, että kaikki asiasisältö kuitenkin kuvattiin. Tällä tavoin litteroitua aineistoa syntyi kaikkiaan 25 sivua, kirjasinkoon ollessa 12 ja rivivälin 1,5.

Aineiston analysointi aloitettiin lukemalla koko aineisto läpi useita kertoja. Aineisto oli selkeä ja osallistujien kommentit pysyivät annetussa aihealueessa. Vaikka tutkimuksessa ei varsinaisesti käytetä keskusteluanalyysiä, voi tutkijan olla hyödyllistä harrastaa myös sen tyyppistä tekstin lähilukua (Hirsjärvi & Hurme 2008, 159) ja tämän tutkimuksenkin osalta nousi keskustelusta esiin muutamia kiinnostavia piirteitä. Usein aktiivisimmat osallistujat antoivat ensimmäiset, laajimmat vastaukset sekä myös teemaa kokoavat ja tiivistävät kommentit, muiden vastausten ollessa aihepiiriin liittyviä, hieman eri näkökulmia tuovia tai omin esimerkein aihetta kuvaavia kommentteja. Nekin, jotka eivät kyseistä aihepiiriä kommentoineet, yleensä nyökyttelivät tai muulla tavoin osoittivat olevansa kommentoijan kanssa samaa mieltä. Vähiten keskusteluun osallistuneiden vastaukset taas sisälsivät aina jonkin uuden näkökulman, olivat lyhyehköjä ja hyvin tiivistettyjä. Niistä välittyi tarkkuus ja harkinta. Osallistujien aktiivisuuden määrä saattoi siis johtua myös heidän luonteestaan, jopa enemmän kuin esimerkiksi tiedon tai mielipiteiden määrästä. Keskustelusta jäi tämäntyyppisen tarkastelun jälkeen mielikuva, että vastaajilla oli käsiteltävistä aiheista paljon tietoa ja mielipiteitä ja he olivat aiheista jokseenkin samaa mieltä.

Vaikka aineistoa analysoitiin pääasiassa kvalitatiivisesti, oli tutkimuksen luotettavuudenkin kannalta hyvä tarkastella haastattelua hieman myös kvantitatiivisesti. Kaksi vastaajista oli erityisen aktiivisia ja kaksi passiivisempia ja loput viisi melko tasaisesti keskusteluun osallistuvia. Kuviossa 4 on pylväin kuvattu osallistujien auki kirjoitettujen kommenttien määrä, joten kaavio antaa visuaalista kuvaa osallistujien aktiivisuudesta. Lukujen valossa näyttää siltä, että tutkimuksen tuloksissa välittyy kaikkien osallistujien näkemykset, vaikkakin kaksi aktiivisinta osallistujaa vastasivat jopa 43 prosentista kommentteista.

Kuvio 4. Haastatteluun osallistuneiden aktiivisuus.

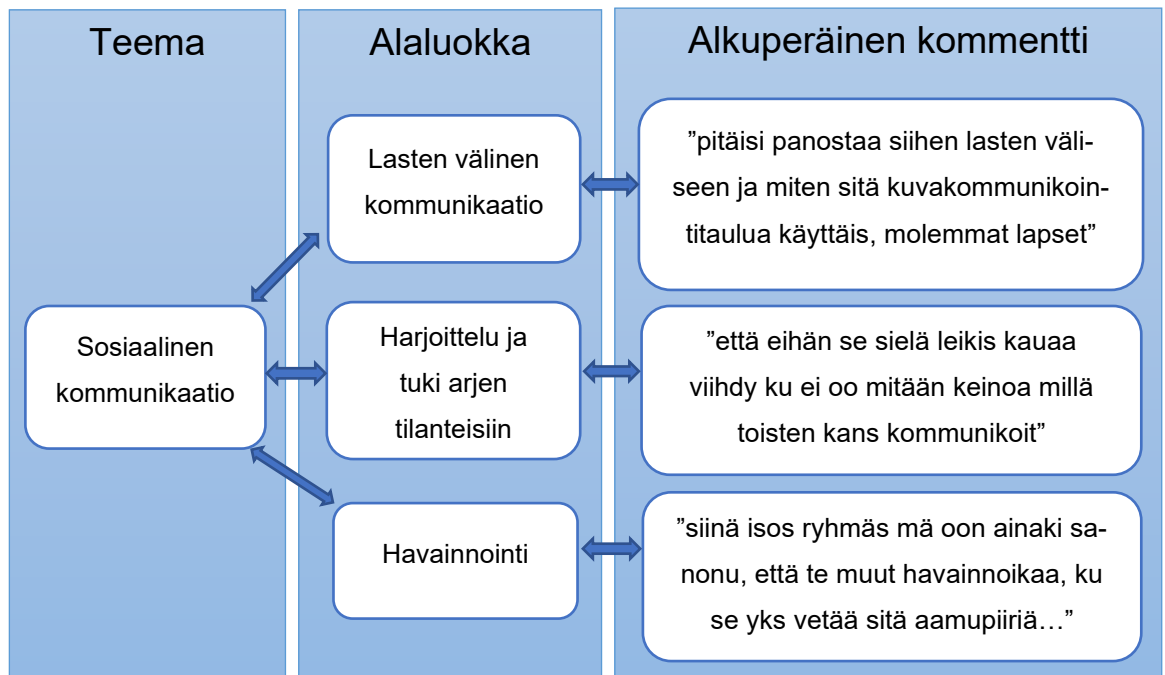
Tutkimuksen aineiston analyysiin on olemassa useita lähestymistapoja (Hirsjärvi & Hurme 2008, 137), joista tässä tutkimuksessa käytettiin sekä haastattelun aikana tehtävää analyysiä, että litteroidun aineiston sisällönanalyysia. Kun analyysiä tehdään jo haastattelun kuluessa, voidaan puhua itseäänkorjaavasta haastattelusta. Tässä haastattelussa haastattelun aikainen analyysi toteutui haastattelijan tekemien aihetta tiivistävien kommenttien ja koulutusmateriaaliin viittaavien tarkentavien kysymysten avulla. Kysymykset toisaalta varmasti ohjasivat jossain määrin osallistujien vastauksia, mutta antoivat myös mahdollisuuden korjata virhetulkinnat ja jatkaa keskustelua, kunnes yhteisymmärrys on saavutettu. Haastattelun kuluessa tapahtuneen analyysin ansiota varmasti oli myös se, että litteroitu aineisto oli melko selkeä, mikä puolestaan helpotti aineiston analysointia.

Koska kyseessä oli teemahaastattelu, oli luonnollista myös analyysivaiheessa purkaa aineisto teemoihin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 141), joten litteroidusta aineistosta osallistujien vastaukset ja kommentit jaettiin alkuperäisten kolmen teeman, sosiaalinen kommunikaatio, varhaiskasvatus ja erityinen tuki sekä ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot, alle (Kuvio 5). Alkuperäisten teemojen rinnalle lisättiin vielä teema ”toiveita koulutusmateriaalin suhteen”, koska haastattelijan tarkentavien kysymysten vuoksi haastateltavat antoivat paljon ehdotuksia ja toiveita sekä koulutusmateriaalin sisällöstä, että muodosta. Näiden teemojen alle nostettiin litteroidusta aineistosta värikoodauksen avulla kommentteja, joita edelleen jäsennettiin tiivistämällä ja luokittelemalla teemojen alla.

Kuvio 5. Tutkimuksen analysoinnissa käytetyt teemat ja alaluokat.

Teemoittelusta ja luokittelusta on kuviossa 6 esitelty sosiaalisen kommunikaation taitojen teema alaluokkineen. Sosiaalisen kommunikaation taidoista keskusteltaessa esiin nousi lasten välinen kommunikaatio, tuen vieminen arjen tilanteisiin, havainnointi sekä aikuisen oman toiminta.

Kuvio 6. Esimerkki aineiston teemoittelusta ja jaosta alaluokkiin.

Teemoittelun ja luokittelun jälkeen seurasi tutkimuksen analysoinnin deduktiivinen vaihe (Hirsjärvi & Hurme 2008, 149–150), jossa teemojen ja alaluokkien sisältämää aineistoa pyrittiin tulkitsemaan tutkijan omasta, opinnäytetyön tarkoituksen ja käsitellyn teorian perusteella muodostuneesta ajatusmaailmasta käsin eheäksi kokonaisuudeksi tiivistäen.

5.10 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen toteuttamisessa hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta vastaa tutkija itse. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) on julkaissut ohjeen hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Se toimii hyvänä ohjenuorana tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden varmistamiseksi tieteenalasta riippumatta. Tämä opinnäytetyö on kaikilta osin toteutettu ohjeessa mainittujen tiedeyhteisön tunnustamien hyvien toimintatapojen ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti pitäen huolta toiminnan rehellisyydestä, huolellisuudesta ja tarkkuudesta prosessin kaikissa vaiheissa.

Opinnäytetyön aiheen valinnassa oli tärkeää, että aiheesta löytyy jo aiempaa tutkimusta. Erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemista varhaiskasvatuksessa on Suomessakin tutkittu paljon, mutta uutta tietoa aiheeseen tuo ehdotus ABAn ja siihen perustuvien luonnollisten interventioiden hyödyntämisestä osana kokopäiväpedagogiikkaa. Opinnäytetyön toiminnallinen toteutustapa osaltaan mahdollisti uuden oppimisen ja uuden tiedon tuottamisen. Valitut tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät ovat tieteelliselle tutkimukselle asetettujen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä sekä viestintä tutkimuksesta ja sen tuloksista avointa ja vastuullista.

Tutkimuksessa on huomioitu muiden tutkijoiden tekemä työ tutustumalla aiempaan tutkimukseen. Heidän työtään on kunnioitettu ja arvostettu nostamalla esiin heidän tuloksiaan ja hyödyntämällä niitä tämän tutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa niihin asianmukaisesti viitaten. Jo opinnäytetyön aiheen ajankohtaisuutta ja tarpeellisuutta on perusteltu viitaten aiempaan tutkimustietoon ja aiheen teoreettisessa käsittelyssä näkyy laaja perehtyminen toisten tutkijoiden työhön runsaan ja monipuolisen kotimaisen ja kansainvälisen lähdeaineiston kautta, johon tekstissä on asianmukaisesti viitattu.

Myös tutkimuksen tulosten analysoinnissa sekä johtopäätöksissä ja pohdinnassa on nostettu esiin, miten tämän tutkimuksen tulokset vertautuvat aiempaan tutkimusnäyttöön. Lähdekriittisyyttä on osoitettu pyrkimällä valitsemaan tutkittavasta aiheesta mahdollisimman luotettavien tahojen tuottamaa tutkimusta ja kirjallisuutta. Myös lähdeaineiston ikää on tarkasteltu kriittisesti pyrkien valitsemaan mahdollisimman uusia lähteitä. Kuitenkin, esimerkiksi ABAn teoriaan ja perusperiaatteisiin liittyen on lähdeaineistoon valittu jopa 1950 -luvulta peräisin olevaa tutkimusta, koska tiede kaikesta kehityksestä huolimatta edelleen perustuu näihin edellä mainittuihin lähteisiin.

Tarvittava tutkimuslupa hankittiin ennen tutkimuksen aloittamista ja tutkimuksen aikatauluun ja sisältöön tulleiden muutosten vuoksi haettiin vielä uusi tutkimuslupa. Näin haluttiin varmistaa, että tiedonkulku ja viestintä on prosessin kaikissa vaiheissa tarkkaa ja kaikilla osapuolilla on ajantasainen ja oikea tieto tutkimuksesta. Tärkeimpiä eettisiä kysymyksiä, joita ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa ovat informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys, tarkasteltiin

tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19–20). Tämän haastattelun osalta haastateltavat saivat sähköpostitse lähetetyn kutsun haastatteluun ja kutsun liitteenä lomakkeen, jossa kuvattiin tutkimusta ja sen tarkoitusta sekä tietosuoja ja sekä lomakkeen tutkittavan suostumuksesta haastatteluun. Kun haastattelutapa tutkittavien toiveesta muuttui, lähetettiin vielä niiltä osin muokattu lomake. Allekirjoitetut suostumuslomakkeet kerättiin haastattelutilanteessa ja tässä vaiheessa käytiin vielä suullisesti läpi teemahaastattelun tarkoitus, tutkittavien oikeudet sekä tietosuojaan liittyvät seikat.

Haastattelun taltiointi varmistettiin testaamalla sanelimen ja tietokoneen videotallennuksen laatu ja äänen kuuluvuus koko tilasta ennen haastattelua. Tallenteet säilytettiin tutkimuksen ajan tietoturvallisesti ja poistettiin tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Haastateltavien anonymiteetista huolehdittiin käyttämällä heistä tunnuksia H1 – H9, jolloin vastauksen antajaa ei tutkimuksesta voi päätellä. Yksi haastatteluunkin osallistunut henkilö mainitaan nimeltä opinnäytetyön yhteistyötahoa ja kohdejoukkoa käsittelevässä kappaleessa, koska hänen tärkeää rooliaan yhteistyössä ja tutkimuksen onnistumisessa haluttiin korostaa. Tähän häneltä kysyttiin erikseen lupa.

Teemahaastattelun runko rakennettiin teoriassa käsiteltyjen aiheiden pohjalle ja aina uuteen teemaan siirryttäessä pyrittiin avauskysymyksinä esittämään mahdollisimman avoimia kysymyksiä, ettei kysymysten sisältö liikaa ohjaisi haastateltavien vastauksia. Toisaalta keskustelun edetessä pyrittiin tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi tarkentavien kysymysten ja tiivistämisen avulla varmistamaan, että osallistujien ajatukset ja näkemykset oli tavoitettu ja ymmärretty oikealla tavalla. Tällä tavoin otettiin haastatteluun osallistuneet mukaan myös tutkimustulosten analysointiin.

Laadullisen tutkimuksen osalta luotettavuutta on vaikeampi osoittaa, koska laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii ymmärtämään ja kuvaamaan tutkittavaa kohdetta omaan tietoon ja omiin käsityksiinsä ja näin ollen ei voida olettaa, että toinen tutkija päätyisi tutkimuksen toistaessaan samaan tulokseen (Hirsjärvi ym. 2007, 226–228). Hirsjärven ja kumppaneiden mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan kuitenkin vahvistaa mahdollisimman tarkan tutkimuksen toteuttamisen, tulosten ja analysoinnin kuvaamisen avulla. Tämän tutkimuksen toteuttamista on kuvattu tar-

kasti ja sen tulokset on esitelty selkeästi luokitellen ja suoria lainauksia mukaan liittäen. Johtopäätökset on pyritty mahdollisimman selkeästi ja teoriaosassa esiteltyyn tietoon nojaten perustelemaan.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Kartoittavan tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten Seinäjoen varhaiskasvatuksessa sosiaalista kommunikaatiota ja sen taitojen oppimista tuetaan tällä hetkellä ja millaisia kehittämistarpeita aiheeseen liittyen mahdollisesti on. Haluttiin myös selvittää, miten hyvin ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot voisivat vastata noihin tarpeisiin ja miten niiden hyödyntämistä Seinäjoen varhaiskasvatuksessa voisi tukea. Tulokset esitellään alkuperäisten teemojen mukaisesti omissa alaluvuissaan ja analyysivaiheessa muodostuneisiin alaluokkiin jäsennettynä. Tulosten käsittelyssä esiin nostetuissa lainauksissa käytetään merkintää ... kuvaamaan sitä, että lainaus on osa annettua vastausta ja merkintä --- puheessa olevaa taukoa.

6.1 Sosiaalinen kommunikaatio

Haastattelun ensimmäisenä teemana oli sosiaalinen kommunikaatio ja tutkijan tarkoituksena oli selvittää, miten paljon aiheesta on tietoa Seinäjoen varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Tähän kysymykseen ei tarkentavista kysymyksistä huolimatta saatu selvää vastausta. Perustiedon määrään viittasi vain yksi vastauksista, jota muut osallistujat myötäilivät elein ja lyhyin myöntävin kommentein. Vastauksen perusteella tietämys sosiaalisen kommunikaation taidoista, niiden kehittymisestä ja oman ryhmän lasten sosiaalisen kommunikaation taidoista vaihtelee paljon henkilöstön sisällä, eikä kokonaiskäsitystä olemassa olevan tiedon määrästä ole. Yhteinen näkemys oli, että sosiaalisen kommunikaation taidoista olisi hyvä olla tarjolla perustietoa.

H2: Itestä kyllä tuntuu, että se vaihtelee, että kun on jossain vaikka kysynyt, että haluaisitteko kertausta jostaki, niin kyllä jotkut sanookin suoraan että kyllä --- että ihan hyvä sitä olis kerratakki --- mutta että varmaan on vaihtelevuutta.

Lasten välinen kommunikaatio. Osallistujien ajatukset suuntautuivat sen sijaan paljon voimakkaammin siihen, millaisia seikkoja sosiaalisen kommunikaation tuke-

misessa täytyisi huomioida ja miten sosiaalista kommunikaatiota voisi paremmin tukea. Erityisesti vastauksissa korostui se, että aikuisten huomio keskittyy usein vahvemmin aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon.

H3: Mulla tulee ensimmäisenä mieleen, jos miettii mitä niiku puuttuu tai pitäis vahvistaa, niin että ryhmässä ku puhutaan siitä lapsen kommunikointitaidosta ja vaikka sosiaalisesta kommunikaatiotaidosta niin aina ensimmäisenä on se tai niiku siitä tiedetään enemmän siitä aikuisen ja lapsen välisestä kommunikoinnista ja siihen myös enemmän panostetaan.

Useissa kommentteissa toivottiin, että lasten väliseen kommunikaatioon kiinnitettäisiin nykyistä enemmän huomiota. Toisaalta tunnistettiin, että juuri lasten välisen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation tukemiseen varhaiskasvatuksessa kaivataan lisää tietoa ja ohjausta. Saatetaan kyllä tiedostaa, että lapsi ei itsenäisesti pääse leikkeihin mukaan tai tiedä, mitä leikissä kuuluu tehdä, mutta ei tiedetä millä tavoin lasta voisi näissä tilanteissa tukea.

H3: Että enemmän pitäisi panostaa siihen lasten väliseen ja miten sitä kuvakommunikointitaulua esimerkiksi leikkikuvataulua käyttäis --- molemmat lapset.

H9: ...niin ne kysy sitte, että millä tavalla sitä vois opettaa että miten päästä leikkeihin mukaan.

H3: Ja sitte niitä leikkikuvatauluja niitähän tulee puheterapeuttien kautta tai kuntoutusohjaajan kautta, mutta tarvii sellasta tukea, että niitä pitäis käyttää ja mitenkä niitä käytetään sen lapsen ohjaukseen ja mitenkä sitä lasta ohjataan että se osais tai oppis käyttämään sitä leikkitaulua tai kuvataulua siihen leikkiin, kommunikaatiotaulua.

Harjoittelu ja tuki arjen tilanteisiin. Taitojen harjoittelun ja tuen vieminen osaksi arjen toimintaa, esimerkiksi leikkiä, koettiin tärkeimmäksi seikaksi lapsen tukemisessa ja oleellisen tärkeäksi keinoksi varmistaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen osallisuus. Kuten lasten välisen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation, myös taitojen harjoittelun ja tuen arkeen viemisen osalta todettiin kasvattajien kaipaavan lisää vinkkejä ja ohjausta.

H1: ... ja ennen kaikkea sekin, että ne aikuiset ny olis sielä mukana sielä leikeissä ... että eihän se sielä kauaa viihdy ku ei oo mitään keinoa millä toisten kans kommunikoit...

H8: Ja se voi olla siinäki että mitenkä se lapsi pääsee sinne leikkiin mukaan, vaikka sillä olis kieliki, niin sielä on se taito, että miten sinne leikkiin mennään.

H4: Kyllä tuntuu että aina vaan, vaikka siitä on jo monta vuotta puhuttu, niin se läsnäolo on se tärkeä --- kyllä se, että jos et sä oo siinä paikalla --- että varsinki jos tulee jotaki ristiriitatilanteita tai lapsi ei pääse siihen leikkiin...

Havainnointi. Havainnointi nousi kolmantena tärkeänä teemana ryhmähaastattelussa sosiaalisen kommunikaation taidoista keskusteltaessa ja sen tärkeyttä perusteltiin monista näkökulmista. Havainnointi nähtiin tärkeäksi välineeksi varhaiskasvatuksen toiminnan kaikissa vaiheissa. Havainnointia voisi osallistujien mielestä hyödyntää nykyistä tehokkaammin niin toiminnan suunnittelun, lasten tarpeiden havaitsemisen ja niihin vastaamisen kuin myös toiminnan arvioinninkin kannalta. Toisaalta tunnistettiin, että havainnointia on hankala toteuttaa, jos on itse isosta ryhmästä vastuussa. Havainnoinnin hyödyntämisen osalta hankaluutena on, että esimerkiksi tiimipalavereissa ei useinkaan jää aikaa tällaiselle yksilökohtaiselle suunnittelulle.

H1: ...kun on yksin siinä pienen ryhmäs, niin kyllä siinä voi jäädä enemmän aikaa havainnoida, ku isommas ryhmäs...

H6: Mutta siinä isos ryhmäs mä oon ainaki sanonu, että te muut havainnoikaa, ku se yks vetää sitä aamupiiriä tai muuta, ku eihän se vetäjä pysty havainnoida ku se pitää niitä lankoja...

H4: ja tuota dataa kyllä tulee varmaan, ku nykyään on nuo kännykät ja läppärit ja nuo, mutta miten sitä sitte hyödynnetään

Osallistujat kertoivatkin ohjeistaneensa kasvattajia hyödyntämään havainnointiin niitä tilanteita, joissa he eivät itse ole vastuussa ryhmän vetämisestä. Yhtenä tehokkaana tapana toteuttaa havainnointia ehdotettiin videointia. Useammalla osallistujalla oli itsellään videohavainnoinnista kokemusta ja he totesivat, että totuttuaan olemaan kuvattavana, olivat voineet todeta sen olevan havainnointikeino, koska siinä näkee paremmin myös oman toimintansa ja sen seuraukset. Toiminnan aikana tehty

havainnointi harvoin on niin tehokasta, koska huomio kiinnittyy moniin asioihin ja samanaikaisesti vielä toimiakin.

6.2 Varhaiskasvatus ja erityinen tuki

Haastattelun kaikissa vaiheissa tuli käsiteltävästä teemasta riippumatta paljon viittauksia siihen, miten varhaiskasvatuksessa tällä hetkellä toimitaan, mitkä asiat toimivat nyt hyvin, mikä haastaa ja millaisia kehittämistarpeita on. Tähän kokonaisuuteen liittyvä sisältö koottiin kolmeen alaluokkaan: käytetyt menetelmät, vahvuudet ja kehittämiskohteet.

Käytetyt menetelmät. Haastattelun aikana sosiaalisen kommunikaation taitojen opettamisen ja tukemisen menetelminä esiin nousi monentyypisiä keinoja. Toiminnan rakenteellisina menetelminä mainittiin useissa kommentteissa pienryhmätöitä ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien tuki. Keskusteluun osallistuneiden mukaan pienryhmä usein helpottaa havainnointia ja lasten yksilöllisempää tukemista. Kokemustensa ja saamansa palautteen perusteella varhaiskasvatuksen erityisopettajat näkivät itsensä tiedon välittäjinä, toimintaan osallistuvina tuen toteuttajina ja henkilöstöä ohjaavina ja kannustavina ammatillisina työhajaajina.

H1: ...että kun on yksin siinä pienes ryhmäs, niin kyllä siinä voi jäädä enemmän aikaa havainnoida...

H3: ...paljon tarvitsee tukea siihen, että no mitenkä sitä tuettais sitä sosiaalista kommunikointia vaikka leikeissä.

H5: ...että jos se toinen lapsi vaikka ryntää sinne --- niin se näyttäytyy siltä että se lapsi tulee sotkemaan niiden muiden leikit --- että se tarkoitaaki ettei sillä vielä oo muita keinoja --- että me tullaanki yhdessä, että minä ja Maija tullaan yhdessä teidän leikkiin --- että sillä oli äsken vähä kova vauhti, mutta me yhdessä harjoitellaan sitä --- että mun mielestä niille voi, aika pienillekin lapsille, niille toisille kertoa se, että minkä takia nyt näin tapahtuu --- Ja lapset sitte vaan, että aijaa --- kyllä ne lapset ymmärtää.

Keskeisimpiä, useimmin mainittuja kommunikaation tukemisen menetelmiä olivat visuaaliset puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät, kuten kuvat, kommunikointikansio, tabletti, leikkikuvataulut, ruokailukuvataulut, piirtäminen ja tukiviittomat. Vastausten perusteella se, miten aktiivisesti tai systemaattisesti näitä menetelmiä ryhmissä käytetään, kuitenkin vaihtelee suuresti.

H3: Kuvat ja tukiviittomat.

H6: Piirtäminen.

H3: Mutta vieläkin kuvia ehdottaessa tulee, että kyllähän tämä lapsi ymmärtää ja kyllä se puhuukin, mutta kun se ongelma saattaakin olla tunteet, jotka on aina täysillä tai joillekin se ennakoiti on niin tärkeää.

H1: --- noheva opettaja esim. kuvakommunikaation avulla saanut jotain, mutta ne on harvassa --- että jo ihan vasun mukaisesti – saatikka että huomattaisiin se lapsen aloita siellä arjessa.

Näiden lisäksi mainittiin erillisillä tuokioilla sovellettavia menetelmiä, kuten kiusaamiseen ehkäisyyn suunnattu Piki sekä kielellisten vaikeuksien tukemiseen kehitetty ryhmäkuntoutusmenetelmä Kili. Käyttäytymisen haasteisiin keskittyvä Ihmeelliset vuodet -ohjelmakokonaisuus sai erityistä kiitosta siitä, että siinä kiinnitetään enemmän huomiota myös kasvattajien toimintaan ja toiminta suuntautuu edellä mainittuja menetelmiä enemmän arkeen. Vastauksissa toistui se, että erilaisia menetelmiä ja materiaaleja koettiin olevan saatavilla riittävästi, mutta niiden käyttö vaihtelee paljon.

Kehittämiskohteet. Välineitä koettiin olevan saatavilla hyvin, mutta niiden systemaattista käyttöä haittaavat mm. resurssipula, kiire sekä tieto- ja taitopuutteet menetelmien soveltamisessa. Resurssipulaan vaikuttaa tällä hetkellä myös covid-19 pandemia, mutta sen lisäksi ongelmana on rakenteellisen tuen riittämättömyys. Seinäjoen varhaiskasvatuksessa inklusiiviseen varhaiskasvatukseen siirtyminen on tarkoittanut monien muiden kuntien tavoin integroitujen ryhmien purkamista ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien resurssien jakamista useaan päiväkotiin. Tästä syystä varhaiskasvatuksen erityisopettajat eivät koe enää voivansa haluamallaan tavalla hoitaa työtään ja vastata tuen tarpeisiin.

H5: --- ja että nyt ku ollaan siellä ryhmissäki oltu, niin tuntuu että hukkuu sinne päiväkodin väkeen --- että mikä se sitte on se meidän erityisopettajien rooli.

H2: Niin että ku yrittää näihin tiimeihinki päästä niin sitte sielä kaks puuttuu, että yks on paikalla, niin kannattaako sitä sitte pitää...

H1: Se on justiin tällästä hektistä se homma tällä hetkellä, niin ei sielä kukaan oikee nappaa kiinni ettei oo ketää joka sanoo, että joo nyt mä alkaan tekemään tätä tämän lapsen kans.

H8: ...se jää usein kuitenkin siihen että niitä ei ruveta ottamaan käyttöön vaan vedotaan siihen, että no tänään on vaan 2 lasta että ei oo järkeä alottaa ja tänään vaan 4 ja sitte menee monta viikkoa...

Monet myös mainitsivat, että lasten pitäisi päästä nykyistä enemmän harjoittelemaan taitoja ja lasta pitäisi tukea arjen tilanteissa. Erityisen tärkeäksi se koettiin sosiaalisen kommunikaation taitojen osalta, joita täytyisi päästä harjoittelemaan yhdessä vertaisten kanssa, osana ryhmän muuta toimintaa. Useissa kommentteissa tuotiin esiin, että tietoa ja sen kautta saatua ymmärrystä lisäämällä voitaisiin vahvistaa henkilökunnan yhteistyötä ja sitoutumista.

H2: ...että sehän pitäisi viedä kuitenkin sinne arkeen, niihin tilanteisiin se taito mitä harjotellaan, että se riitä se joku tunti viikossa --- että mun mielestä siihen vieläki törmää, että me tullaan vetämään jotaki, niin ne ajattelee, että se on nyt siinä ja se riittää.

H1: No jostakihan sen on aloitettava jos vaikka jotaki menetelmää nii pienistä palasista on aloitettava ja sitte siitä laajentaa, vaikka jostaki perushoidon tilanteesta, jossa sitä erityisesti tarvitaan, se on se lapsen etu, joku tilanne haastaa päiväs ja siihen tarvitaan sitte jotain...

H3: Tarvehan on käyttää koko ajan (jatkaa edellä olevasta H1:n puheenvuorosta). Koko ajan. Siitä pitäis tulla työtapa, jatkuva työtapa.

H5: Kyllähän mikä tahansa sujuu paremmin, kun on sitä ymmärrystä.

H1: ...sitten kertoi, kun oli jo sovittu 2 lapselle tarrataulut, että ne ei ollu tullu kunnolla käyttöön, kun ne tarrapassit oli aina jossain väärässä paikassa ja muuta käytännön hankaluutta, niin sitten oli täytynyt taas uudelleen ohjata...

H9: Vaihtelevasti. Enemmän pitäisi kaikkien sitoutua käyttämään. Että kukaan ei voi henkilökohtaisen mielipiteen perusteella päättää vaan se on niiden keino, niiden sanat. Kyllä se hankalaksi koetaan.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajat esittivät toiveen, että jokaisella päiväkodilla olisi käytettävissä oma varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Tällä tavoin olisi heidän kokemuksensa mukaan mahdollista riittävällä tavalla tukea kasvattajien työtä ja varmistaa lapsille heidän tarvitsemansa tuki.

Vahvuudet. Aivan yksimielisesti Seinäjoen varhaiskasvatuksen vahvuudeksi nähtiin positiivinen pedagogiikka. Toiminnassa keskitytään lasten vahvuuksiin ja onnistumiset huomioidaan hienosti. Myös palkitsemista käytetään paljon, sekä ryhmäkohtaisia että yksilöllisiä palkkiojärjestelmiä on laajasti käytössä. Ryhmäkohtaisina esimerkkeinä mainittiin tarrojen, tähtien tai helmien kerääminen jonkin yhteisen palkkion saavuttamiseksi ja yksilöllisenä palkkiojärjestelmänä tarrapassit.

H2: On ihana nähdä se, kun oikeasti käytetään, niin ihan pienten puolellakin se toimii hienosti, esimerkki kun oli pienten puolella vessakäynnit sujuneet kaikilla pienillä moitteetta palkkiojärjestelmän avulla ja pienetkin olivat pystyneet jopa uudelle aikuiselle ohjaamaan, että miten toimitaan, että saavat palkkionsa, toimii ku häkä ja kaikki pitivät sitä tosi tärkeänä. Kehui ryhmän aikuisia siitä, miten hienosti olivat palkitsemista vieneet. Siinä on sitouduttu.

H5: Mutta nyt tuli mieleen, että mikä toimii, onko se sitte vähä Ihmeellisten vuosienki ansiota ja tämän positiivisen pedagogiikan, niin todella hyvin toimii hymynaamojen ja tarrojen kerääminen, pienistä eskareihin, ja se on sellaanen yhteisöllinen juttu.

H1: Siinä on tapahtunu sellaanen kulttuuriero, ennen vanhaan päiväkodis oli niin, että ei mihinään nimes saanu palkita ketään antamalla jotaki konkreettista...

H2: Ja sekin, että jos käyttää sellasta spontaania palkitsemista, että: "hienosti meni, hyvin teit tuon", niin enää ei katsota kummasti ja sitä tekee muutkin, että en oo ainoa...

Palkkioiden käyttämisen suhteen asenteet eivät olleet aina olleet yhtä suopeat, vaan pitkään niiden järkevyyttä epäiltiin. Ajateltiin, ettei sellaisesta käyttäytymisestä olisi

syytä erikseen palkita, joka kuuluu aivan tavallisten ryhmän sääntöjen piiriin tai saatettiin jopa ajatella, että palkitaanko tässä sitten huonoa käyttäytymistä. Tässä suhteessa sekä asenteet että toimintatapa olivat muuttuneet koko varhaiskasvatuksen kentässä. Syitä näin kokonaisvaltaiseen muutokseen mietittiin ja yhdeksi vaikuttavaksi tekijäksi nimettiin Ihmeelliset Vuodet -ryhmänhallintamenetelmä.

6.3 ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot

Jo haastattelurunkoa rakennettaessa osattiin varautua siihen, että ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot ovat haastateltaville hieman tuntemattomampi aihealue. Haastattelua varten tehtyyn power point -esitykseen sisällytettiin neljä diaa perustietoa aihealueesta, jonka avulla tutkija avasi aihetta haastattelijoille. Kysyttäessä osaako kukaan nimetä yhtään ABAan perustuvaa menetelmää, vain ”kuvalla pyytäminen” eli PECS kuvanvaihtomenetelmä tunnistettiin ABAan perustuvaksi menetelmäksi. Muutamasta muusta tutkijan mainitsemasta menetelmästä tunnistettiin PRT, joka muistettiin joillakin lapsilla olleen joskus käytössä osana puheterapiaa.

Aiheen esittelyn ja yhteisen keskustelun perusteella osallistujat kuitenkin tunnistivat jo nyt käytössä olevia ABAan perustuvia menetelmiä, kuten esimerkiksi edellä mainitut palkitsemisjärjestelmät. Samoin he tunnistivat tekevänsä ABC-mallin tyypillisesti analyysiä tilanteissa, joissa lapsella on huolta aiheuttavaa käyttäytymistä. Kysyttäessä he arvelivat, että ABC-malli voisi auttaa ryhmissä toimivia kasvattajiakin havainnoimaan tarkemmin lapsen käyttäytymistä ja myös käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä.

H8: Ja justiin noita seurauksia --- kun käy seuraamas niin yrittää kattoa, että mitä se lapsii niiku saa siitä käyttäytymisestä palkinnoksi --- että mikä pitää yllä sitä negatiivista käyttäytymistä --- et miten niiku aikuisen pitäis muuttaa sitä asiaa --- että se muutos on siinä se tärkein, että ei enää toisteta sitä samaa kaavaa, vaan lähdetään kokeilemaan jotain muuta keinoa reagoida siihen tilanteeseen.

H5: Niin useinhan se lähtee siitä, että mitenkä ne ryhmän aikuiset näkee sen lapsen huonon käytöksen eikä sitä --- vaan mitenkä me aikuisina voitais toimia eri tavalla.

H1: ...että ku antaa sitä huomiota, ei mun tarvi ku hymyillä tai ottaa syliin tai mennä siihen viereen, niin sitte se käytös jo muuttuu ihan erilaiseksi...

H2: Saattaa huomata, että tämä lapsi tekee jollekin toiselle enemmän tätä tinkiä ku toiselle --- että yleensä toimii tiettyjen aikuisten kanssa hyvin ja sitte ku siihen tuleekin joku toinen, joka periaattees toimii samalla tavalla, niin sitte siinä tapahtuu jotain --- että voiki olla niin, että ei olla otettu oikeen kontaktia siihen lapseen, että ei oo ollu niitä kivoja yhteisiä hetkiä sen lapsen kans.

H5: ...että pitää olla sitä ymmärrystäkin sitten, että mistä se voi johtua ja niitä taustojaki miettiä --- että ei kukaan lapsi tahallaan tee mitään, vaan sielä on joku syy taustalla minkä takia se on ruvennu...

Tämäntyyppisen havainnoinnin kautta arveltiin, että myös ymmärrys ja sitoutuminen voisivat lisääntyä. Jos havainnointi ABC-mallin mukaisesti kohdistuisi aina myös käyttäytymistä ennakoiviin tekijöihin ja käyttäytymisen seurauksiin, osattaisiin lapsen käyttäytymistä tulkita paremmin ja huomattaisiin myös, millaisilla keinoilla siihen olisi itse mahdollisuus vaikuttaa.

6.4 Toiveet koulutusmateriaalin suhteen

Haastattelun aikana tehdyn tiivistämisen ja tarkentavien kysymysten vuoksi aineistossa oli paljon suoraan tulevaan koulutusmateriaaliin liittyviä kommentteja. Näissä kommentteissa useimmin toistuvat sanat olivat ymmärrys ja sitoutuminen. Koulutusmateriaalin toivottiin vastaavan kasvattajien kysymykseen: "Miksi?". Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että tieto ja ymmärrys lisäisivät myös sitoutumista toiminnan kaikilla osa-alueilla. Koulutusmateriaaliin myös toivottiin paljon varhaiskasvatuksen arkea kuvaavia käytännön esimerkkejä, jotka avaisivat käsiteltävää asiaa paremmin. Monet kertoivat omia kokemuksiaan siitä, miten kuvaava esimerkki oli herättänyt kasvattajien mielenkiinnon. Erityisesti kollegoiden kertomukset toimivista menetelmistä tai käytännöistä olivat olleet vakuuttavia.

H1: Ja kun on ymmärrystä niin se sitoutumisen aste on aivan toista, kun tietää taustat...

H5: Sinne kentälle ne varmaan tarvis sitä tukea, että ku ulkoapäin tulee kaikkia uutta, niinku taiturijuttuja ja sellaisia, varmasti hyviä, mutta ne tuo lisää työtä tai sitä tunnetta että on vaan lisää työtä tai velvoitteita -- - että jotain lisää sinne arkeensa tueksi.

H1: Ei mitään uusia ideoita enää, mutta tämä on tärkeä aihe, että hyvä että oot tarttunu siihen, ja justiin enemmän sen ymmärryksen kautta eikä niinkään mitään, joka jäis sinne pölyttymään, että tästä ainakin nyt olis helppo saada sitä keskustelua sielä työpaikoilla että --- niin sitä kauttahan sitä ymmärrystäki saadaan, kun asioista keskustellaan.

Koulutusmateriaalin toivottiin olevan mahdollisimman visuaalinen, useampi ehdotti myös videona toteutettua materiaalia, jossa näytettäisiin esimerkit käytännössä. Toisaalta koettiin, että paikan päällä toteutettu koulutus lisäisi keskustelua, antaisi mahdollisuuden kysyä ja ehkäpä lisäisi myös motivaatiota. Tällaiseen koulutukseen voisi sisältyä myös harjoittelua, jossa kouluttaja käytännössä näyttäisi, miten toimia tai soveltaa jotain menetelmää, jonka jälkeen koulutuksessa olijat saisivat itsekin kokeilla. Uuden menetelmän tai toimintatavan viemiseksi arkeen ja juurruttamiseksi tarvittaisiin johdon tuki, alkusysäyksenä toimiva koulutus ja se, että asiaa käsiteltäisiin päiväkodeissa ja ryhmissä yhdessä. Koettiin, että yhden tai kahden henkilön osallistuminen koulutukseen ei takaa koko päiväkodin henkilökunnan sitoutumista.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kartoittavan tutkimuksen tulokset vastasivat hyvin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten Seinäjoen varhaiskasvatuksessa erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation taitojen oppimista tällä hetkellä tuetaan ja millaisia kehitystarpeita aiheeseen liittyen mahdollisesti olisi. Lisäksi haluttiin kuulla osallistujien näkemys siitä, miten hyvin ABAan perustuvat luonnolliset interventiot vastaisivat tarpeisiin ja miten niiden käyttöön ottamista voisi tukea.

Koko opinnäytetyön kannalta oleellisin tulos oli se, että sosiaalinen kommunikaatio ja sen tukeminen koettiin tärkeäksi aiheeksi ja sitä käsittelevälle koulutusmateriaalille olisi haastateltavien mukaan Seinäjoen varhaiskasvatuksessa tarvetta. Koska tiedon määrä varhaiskasvatuksen henkilöstön sisällä vaihtelee, täytyisi koulutusmateriaalin sisältää perustietoa sosiaalisesta kommunikaatiosta ja sen tyypillisestä kehityksestä. Se auttaisi tulkitsemaan lapsesta tehtyjä havaintoja ja helpottaisi toiminnan suunnittelua ja tavoitteiden asettamista. Sekä teoriaosassa esitetty tutkimustieto, että varhaiskasvatuksen edustajien näkemykset tukivat tutkijan näkemystä sosiaalisen kommunikaation taitojen tärkeydestä lapsen kehitykselle. Samoin vahvistui omaan kokemukseen pohjautuva ajatus siitä, että kaikilla lasten kanssa työskentelevillä olisi hyvä olla perustietoa aiheesta, jotta asian tärkeys ymmärrettäisiin ja lapsen taitotaso osattaisiin ottaa huomioon toimintaa suunnitellessa.

Osallistujat olivat myös yksimielisiä siitä, että sosiaalisen kommunikaation taitojen opettaminen ja tukeminen pitäisi olla jatkuvaa, tapahtua normaaleissa arjen tilanteissa, yhdessä vertaisten kanssa, aikuisen tuella. Tällä hetkellä monia taitoja harjoitellaan enemmänkin erillisillä tuokioilla, eikä arjen tilanteita osata välttämättä hyödyntää uusien taitojen opettamiseen. Taitojen harjoittelua taitavan vertaisen kanssa ei useinkaan tapahdu, vaikka se olisi kaikkein tehokkain tapa oppia. Haastatteluun osallistuneiden mukaan kasvattajien kysymyksetkin usein käsittelivät juuri näitä aiheita, joten lisätietoa aiheesta kaivataan. Kasvattajat siis tiedostavat, että lasten osallistumista yhteisiin leikkeihin vertaisten kanssa pitäisi nykyistä enemmän tukea, mutta he tarvitsisivat ohjeita siihen, miten he sen voisivat tehdä.

Haastatteluun osallistuneiden ajatukset sosiaalisen kommunikaation taitojen opettamisesta tukevat oletusta luonnollisten interventioiden soveltuvuudesta varhaiskasvatukseen, koska heidän mainitsemansa elementit ovat myös luonnollisia interventioita määrittäviä tekijöitä. Luonnollisia interventioita on kansainvälisesti käytettykin laajasti varhaiskasvatus- ja kouluympäristöissä ja niistä on kehitetty myös ryhmämuotoisia interventioita, kuten G-ESDM ja C-PRT (Hämäläinen & Haapala 2019, 215–223). Tutkijan oman kokemuksen mukaan luonnollisia interventioita on mahdollista toteuttaa yksilöllisestikin osana varhaiskasvatuksen arkea. Eriyisen helppoa se olisi niiden lasten kohdalla, joilla on henkilökohtainen avustaja ja ryhmissä, joissa on ryhmäavustaja. Edellytyksenä kuitenkin olisi, että avustajat saisivat riittävästi ohjausta menetelmien käyttöön. Tästä voidaan tehdä se johtopäätös, että systemaattinen uuden toimintatavan käyttöönottoaminen ja lasten tukeminen oikealla tavalla vaatisi myös johdon tuen ja riittävien resurssien varmistamisen.

Uudenlaisten toimintatapojen ottaminen käyttöön vaatisi koko henkilöstön motivaatiota ja sitoutumista asiaan. Monissa puheenvuoroissa tuotiinkin esiin, miten hienosti eri menetelmät, esimerkiksi positiivinen vahvistaminen, jo nyt toimivat sellaisissa ryhmissä, joissa valittuun interventioon tai toimintatapaan on yhdessä panostettu ja sitä systemaattisesti toteutettu. Toisaalta taas vastaajat toivat esiin sitä, miten erityisesti kiireen ja resurssipulan keskellä hyväksi todetut menetelmätkin unohdettiin tai niiden käyttö tuntui liian suurelta ponnistukselta. Näissäkin tilanteissa vastaajista tuntui, että ongelmana saattoi ainakin osittain olla myös yhteisen näkemyksen ja sitoutumisen puuttuminen.

Vastaajien mukaan kaikki varhaiskasvatuksen kasvattajat eivät ehkä koe, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen kehityksen tukeminen olisi varsinaisesti heidän vastuullaan. Heidän mukaansa ryhmissä saatetaan ehkä ajatella, että taitojen opettaminen kuuluisi paremminkin varhaiskasvatuksen erityisopettajien tai terapeuttien ja kuntouttajien vastuulle. Osallistujien toiveena olikin, että tuleva koulutusmateriaali korostaisi varhaiskasvatuksen ja jokaisen siellä työskentelevän kasvattajan tärkeää roolia lasten kehityksen tukemisessa, myös erityistä tukea tarvitsevien lasten. Tälle näkemykselle on helppo löytää perusteet varhaiskasvatuslaista (L 13.7.2018/540) ja varhaiskasvatuksen perusteista (Opetushallitus 2018) sekä paikallisesta varhais-

kasvatussuunnitelmasta (Seinäjoen kaupunki 2017), joita teoriaosuudessa on käsitelty tukea tarvitsevien lasten näkökulmasta. Tärkeänä perusteluna toimii myös teoriaosuudessa esitelty tutkimusnäyttö siitä, miten paljon taitoja olisi saatava harjoitella, jotta lapsen kehityksessä tapahtuisi merkittäviä ja pysyviä muutoksia.

Vastaajien yhteinen näkemys oli, että varhaiskasvatuksessa pitäisi nykyistä enemmän hyödyntää taitojen opettamisessa sekä leikkiä että arjen rutiineja, kuten hoitotilanteita, ruokailuja ja siirtymiä. Kokopäiväpedagogiikasta puhutaan varhaiskasvatuksen kentällä paljon tällä hetkellä ja haastatteluun osallistuneet kannattavat selvästi kokopäiväpedagogiikkaa; todellista kasvatuksen, hoidon ja opetuksen yhdistämistä arjen tilanteissa. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kannalta kokopäiväpedagogiikan painottaminen olisikin tervetullutta, koska taitojen harjoittelu luonnollisissa tilanteissa on heidän oppimisensa ja opittujen taitojen yleistymisen kannalta oleellisen tärkeää.

Uuden toimintatavan teoreettiseksi viitekehikseksi sopisi hyvin opinnäytetyön teoriaosassa esitelty ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot. Ensinnäkin Seinäjoen varhaiskasvatuksen vahvuus, positiivinen pedagogiikka sekä eniten kiitosta saanut menetelmä Ihmeelliset vuodet, perustuvat molemmat samoihin taustateorioihin. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat myös totesivat itse toimivansa monessa kohdin jo nyt ABAn periaatteiden mukaisesti. Tämän lisäksi aineistosta oli tunnistettavissa lukuisia ABAn perustuvia interventioita, joita oli jo nyt, tosin sitä itse tiedostamatta, varhaiskasvatuksessa sovellettu. Tätä taustaa vasten tutkijan oletus on, että ABA teoriana antaisi vahvan pohjan entistä systemaattisemmin hyödyntää jo nyt käytössä olevia vahvuuksia. Sen lisäksi se auttaisi selkeämmin hahmottamaan lapsen taitoja ja käyttäytymistä ja sitä, miten ympäristö ja tilannetekijät sekä kasvat-tajien systemaattinen, yhdessä toteutettu toiminta voisi lasta tukea.

Monissa puheenvuoroissa käsiteltävästä teemasta riippumatta, oli viittauksia ymmärrykseen ja sitoutumiseen sekä uudelleenlaiseen toimintatapaan. Johtopäätöksenä tästä oli, että ymmärryksen ja sitoutumisen tulisi olla tulevan koulutusmateriaalin kantavia teemoja ja koulutusmateriaalin tulisi uusien menetelmien sijaan esitellä uusi tapa ajatella ja toimia.

Taulukko 2. Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin vastaava koulutusmateriaali.

Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin vastaava koulutusmateriaali		
Tieto ja ymmärrys: - Sosiaalisen kommunikaation taidot ja niiden kehittyminen - Varhaiskasvatuksen rooli lapsen tukemisessa ja taitojen opettamisessa - ABA toiminnan teoreettisena viitekehysenä	Sitoutuminen: - Uuteen toimintatapaan, kokopäiväpedagogiikkaan - Tukea tarvitsevien lasten sosiaalisen kommunikaation tukemiseen sovitut menetelmiä (esimerkiksi ABAan perustuvia luonnollisia interventioita) hyödyntäen - Yhteistyöhön, jota tuen toteuttaminen vaatii	Uusi toimintatapa: - Systemaattinen, yhdessä suunniteltu ja arjen luonnollisissa tilanteissa toteutettu pedagogiikka - Havainnoinnin hyödyntäminen - Sovittujen menetelmien (esimerkiksi ABAan perustuvien luonnollisten interventioiden) soveltaminen

Taulukossa 2 on kuvattu tutkimusaineistosta nousseet keskeiset tarpeet, joita Seinäjoen varhaiskasvatuksella koulutusmateriaalille on. Koulutusmateriaalin tulisi avata teoria selkeästi ja arjen esimerkkien avulla. Tavoitteena pitäisi olla, että koulutusmateriaalin avulla ymmärrettäisiin sosiaalisen kommunikaation taitojen harjoittelun tärkeys sekä oma rooli ja vastuu lapsen tukijana ja opettajana, jolloin myös oma motivaatio ja sitoutuminen kasvaisivat.

Ilahduttavaa tuloksissa oli se, että Seinäjoen varhaiskasvatuksen vahvuutena nähtiin nimenomaan positiivinen pedagogiikka ja palkitseminen sekä se, että käytettävissä on paljon hyvää materiaalia sosiaalisen kommunikaation tukemiseen. Hieman yllättävää oli se, miten vähän oli tietoa ABAsta ja luonnollisista interventioista ottaen huomioon, että aiheesta on Etelä-Pohjanmaan alueella muuta Suomea paremmin tietoa saatavilla ja joidenkin varhaiskasvatuksessa olevien lasten kuntoutuksessa niitä on käytettykin. Seinäjoen varhaiskasvatuksen opettajien osoittamasta aktiivisuudesta voi myös päätellä, että he ovat todella motivoituneita kehittämään varhaiskasvatusta ja suhtautuivat avoimin mielin uusiinkin ideoihin. Sitoutumista varhaiskasvatukseen kehittämiseen osoitti myös se, miten he olivat itse valmiit hyödyntämään koulutusmateriaalia ja auttamaan uusien toimintatapojen viemisessä arkeen.

8 OPINNÄYTETYÖN TUOTOS

8.1 Koulutusmateriaalin tuottaminen

Koulutusmateriaalin sisältöä pohdin paljon jo tutkimustietoon tutustuessani ja teoriaa kirjoittaessani, mutta koulutusmateriaalin kokoamisen aloitin vasta haastattelusta saamani aineiston analysoinnin jälkeen. Tällä pyrin varmistamaan, että tutkimustulokset todella vaikuttavat koulutusmateriaalin sisältöön. Ensimmäinen ratkaistava asia oli tietysti se, millaisessa muodossa koulutusmateriaali olisi hyvä tuottaa. Kuten tutkimuksen tuloksissakin nousi esiin, paras tapa olisi ollut kouluttaa menemällä ryhmiin ja näyttämällä itse mallia. Nyt tämä ei omat resurssit ja covid-19 rajoitukset huomioiden ollut mahdollista. Myös monet muut hyvät ehdotukset jäivät ajan puutteen vuoksi toteuttamatta, kuten esim. videona toteutettu materiaali. Videomuotoinen toteutus olisi ollut hieno, mikäli olisi voinut kuvata todellisia arjen tilanteita, joissa soveltaa opetettavia interventioita, mutta tällaisessa toteutuksessa olisi resurssien ja rajoitusten lisäksi toki ollut pohdittava myös eettisiä seikkoja, vaikka kuvattavien lasten osalta olisi ollut kuvausluvutkin.

Pohdinnan jälkeen päädyin lopulta Power Point -esityksen muotoon tehtyyn koulutusmateriaaliin. Tähän valintaan päädyin ohjelman tuttuuden ja helppokäyttöisyyden vuoksi. Se helpotti materiaalin toteuttamista ja oletin, että ohjelma olisi tuttu myös tuleville koulutusmateriaalin käyttäjille. Näin toteutettuna materiaalia olisi helppo käyttää diaesityksenä, mutta se olisi helposti luettavissa myös omalta tietokoneelta ja tarvittaessa tulostettavissa tai jaettavissa sähköisesti. Ulkoasun osalta päädyin hyödyntämään valmista teemaa, johon toin esitystä elävöittämään omia valokuvia. Valmis teema oli asiallinen, mutta visuaalisesti kiinnostava. Päiväkoti- ja kouluaiheisia teemojakin kokeilin, mutta ne ovat jo yleisesti käytettyjä ja koulutuksen aiheesta huolimatta ehkäpä liiankin lapsellisia.

Alusta alkaen tavoitteeni oli luoda teorian kautta pohja koulutusmateriaalin sisällölle, joten sisällön suhteen oli selkeät raamit jo olemassa. Ryhmähaastattelun avulla sain kuitenkin vielä uusia näkökulmia tuotoksen suhteen. Olin suunnittelu- ja tiedonkeruuvaiheessa ajatellut, että koulutusmateriaali painottuisi vahvasti interventioiden soveltamisohjeisiin ja käytännön esimerkkien kuvaamiseen. Kuitenkin haastattelun

tuloksissa korostui tarve lisätä tietoa, ymmärrystä ja sitoutumista, ja se puolestaan asetti vaatimuksen painottaen koulutusmateriaalin sisällössä tiedon jakamista.

Kun yhteen koulutukseen sisällyttää paljon teoretietoa, on suurena haasteena rakentaa materiaali siten, että mielenkiinto asiaan säilyy. Asia täytyisi osata tiivistää ja kuitenkin kirjoittaa auki niin selkeästi, että se on ymmärrettävissä ilman koulutusmateriaalin tekijän läsnäoloakin. On tarkkaan harkittava miten paljon asiaa sisällyttää yhteen diaan, miten jäsentää tietoa ja millaista visuaalista tukea asian jäsentämisessä olisi järkevä käyttää. Tavoitteena oli luoda selkeä ja asiakokonaisuuksien hahmottamista tukeva rakenne. Tähän tavoitteeseen pyrittiin sillä, että yksi dia sisältäisi aina jonkin käsiteltävän kokonaisuuden ja niin tiiviissä muodossa, ettei diassa olisi liikaa tekstiä. Teksti täytyi olla niin isolla fontilla tehty, että se olisi helposti luettavissa riippumatta siitä, millä laitteella koulutusmateriaalin avaa, joten pienin käytetty fonttikoko oli 18. Kokonaisuutta jäseneltiin myös värien avulla. Sosiaalisen kommunikaation kokonaisuudessa käytettiin päävärinä pinkkiä, varhaiskasvatuksen osuudessa ja koulutukseen osallistuvilla osoitetuissa pohdintatehtävissä väri oli vihreä ja ABAa käsittelevän osuuden väri oli lila. Aihekokonaisuudesta toiseen siirryttiin otsikkodiojen kautta.

Koulutusmateriaalin tuottamisessa hyödynnettyjen lähteiden merkitsemistä harkitsin myös pitkään. Toisaalta lukijalle antaisi tarkempaa tietoa, mikäli lähteet olisi kuvattu jo esityksissä, mutta minun näkemykseni mukaan se olisi tehnyt koko materiaalista huomattavasti sekavamman sivujen ollessa ihan täynnä. Päädyin täten lopulta lisäämään käytetyt lähteet luettelona koulutusmateriaalin perään. Koulutusmateriaali on opinnäytetyön liitteenä (liite 6.).

8.2 Koulutusmateriaalin arviointi

Koulutusmateriaalin toteutustavan ja osittain myös sisällön suhteen jouduin käytävissä olevan ajan ja resurssien vuoksi tekemään kompromisseja. Olen kuitenkin tyytyväinen valittuun toteutustapaan ja koulutusmateriaalin visuaaliseen ilmeeseen. Sain kuvattua keskeisimmän asiasisällön tiivistetysti ja kuitenkin sillä tarkkuudella, että materiaali on varhaiskasvatuksen erityisopettajien kautta hyödynnettävissä. Mikäli aikaa olisi ollut käytettävissä enemmän, olisi teoriaosaankin voinut lisätä vielä

esimerkkejä ja asiasisältöä kuvaavia valokuvia tai piirroksia. Tietoon ja teoriaan painottaminen oli tutkimuksesta saatujen tulosten perusteella välttämätöntä. Siitä huolimatta koen, että koulutusmateriaaliin olisi syytä tehdä myös toinen, enemmän interventioiden soveltamiseen keskittyvä osa. Vasta yhdistämällä teoriaa ja käytännön esimerkkejä uudenlainen toimintatapa varmemmin juurtuisi varhaiskasvatuksen arkeen. Erittäin hyödyllistä olisi myös se, että joku voisi olla paikalla ryhmissä ja näyttää käytännössä, miten eri interventioita on mahdollista soveltaa yksilöllisesti.

Koulutusmateriaalia arvioivat itseni lisäksi ohjaava opettaja sekä opponentti ja seminaariin osallistuneet muut opiskelijat. Heiltä saatujen arvokkaiden kommenttien perusteella uskalsin luottaa siihen, että sisällölliset ja rakenteeseen liittyvät ratkaisuni olivat oikeanlaisia.

Halusin ehdottomasti antaa myös haastatteluun osallistuneille varhaiskasvatuksen erityisopettajille mahdollisuuden kommentoida koulutusmateriaalia. Koska he vastaavat erityistä tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatuksen käytäntöjen ja toimintatapojen kehittämisestä, oli ehdottoman tärkeää pyrkiä varmistamaan, että tuotettu materiaali vastaisi sekä sisällöltään että rakenteeltaan heidän tarpeisiinsa. Kun koulutusmateriaali oli lähes valmis, lähetin sen 12.4.2021 sähköpostitse kaikille haastattelussa mukana olleille toivoen heiltä noin viikon sisällä kommentteja, toiveita, ehdotuksia, kritiikkiä.

Vastausaika jäi hiukan lyhyeksi, mutta siitä huolimatta kaksi varhaiskasvatuksen erityisopettajaa ehti vastaamaan. He olivat materiaaliin hyvin tyytyväisiä. Heidän mukaansa materiaaliin oli saatu sisällytettyä paljon asiaa tiiviisti esitettynä. Koulutusmateriaali koettiin riittävän selkeäksi ja tarkaksi ollakseen hyödynnettävissä varhaiskasvatuksen erityisopettajien kautta myös ilman koulutusmateriaalin tekijän osallistumista. Heidän mukaansa tämä materiaali lisää tietoa ja ymmärrystä ja he itse pysyvät avaamaan asiaa käytännön esimerkkien kautta. He kuitenkin ilmoittivat, että ottaisivat mielellään vastaan myös käytännön sovelluksiin keskittyvän jatko-osan.

9 POHDINTA

9.1 Opinnäytetyön prosessi ideasta tuotokseen

Tämä opinnäytetyöprosessi on ollut upea kokemus. Kaikki lähti liikkeelle omasta suuresta mielenkiinnostani sosiaalisen kommunikaation taitojen tukemiseen, ja idea kohosi siivilleen saatuni Seinäjoen varhaiskasvatuksesta itselleni aktiivisen ja kehittämismyönteisen yhteistyökumppanin. Yhteinen fokus ja halu kehittää inklusiivista varhaiskasvatusta ja kokopäiväpedagogiikkaa paremmin myös erityistä tukea tarvitsevat lapset huomioiviksi säilyi koko prosessin ajan, ja uskon vahvasti, että jatkuu myös sen jälkeen.

Itselläni on aina ollut toiminnallinen lähestymistapa tiedettä ja tutkimusta kohtaan, halu soveltaa oppimaani tietoa ja omalla toiminnallani saada aikaan jotain uutta, jolla on arvoa myös muille. Oma taustani ja kiinnostukseni autismikirjoa ja sen kuntoutuksessa käytettyä ABAa kohtaan olivat alkusysäys tälle toiminnalliselle opinnäytetyölle. Sosiaalisen kommunikaation taidot ovat lapsen kokonaiskehityksen kannalta keskeinen taitoalue, joten se oli luontevaa valita myös tämän tutkimuksen kohteeksi. Opinnäytetyöni on ajankohtainen, koska inklusiivisuutta toteutetaan useissa kunnissa sillä tavalla, että integroiduista ryhmistä on luovuttu, ja tämä puolestaan tarkoittaa, että kaikilla varhaiskasvatuksessa työskentelevillä kasvattajilla täytyisi olla kykyä vastata erityistä tukea tarvitsevien lasten yksilöllisiin tarpeisiin.

ABAan eli sovellettuun käyttäytymisanalyysiin perustuvien luonnollisten interventioiden hyödyntäminen osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa oli ollut mielessäni jo vuosien ajan. Oman kokemuksen kautta näiden interventioiden tehokkuus ja käytännön sovellettavuus ovat tulleet todistetuiksi ja kirjallisuuden ja tutkimuksen kautta on tietoa siitä, että niitä sovelletaan kansainvälisesti lukuisissa päiväkodeissa tuloksetkaasti. Oli siis luonnollista, että heräsi kysymys, voisiko niiden soveltamista myös suomalaisessa varhaiskasvatuksessa jotenkin edistää. Tämä ajatus muotoutui lopulta opinnäytetyön tutkimussuunnitelmaksi toukokuussa 2020.

Alkuperäinen suunnitelmani oli, että opinnäytetyön tuotoksena aiheesta syntyisi koulutusmateriaali, jonka pohjalta toteuttaisin koulutuksen, mahdollisesti Seinäjoen

varhaiskasvatuksen henkilöstölle, osana opinnäytetyön prosessia. Lopulta käytettävissä oleva aika ja resurssit huomioiden oli varsinainen koulutuksen toteuttaminen jätettävä opinnäytetyöprosessin ulkopuolelle. Jo aihetta miettiessäni kävin alustavia keskusteluja aiheesta tuntemani varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa ja sain hänen kauttaan vahvistuksen, että asiaa kohtaan tunnettiin Seinäjoen varhaiskasvatuksessa mielenkiintoa. Tutkimusluvan sain Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksen aluejohtajalta 31.7.2020.

Lähtökohtana oli siis oma käsitykseni, että ABA:n periaatteita ja ABAan perustuvia luonnollisia interventioita kannattaisi varhaiskasvatuksessa hyödyntää. Teorian ja tutkimustiedon kohteena tässä tutkimuksessa olivat luonnollisesti sosiaalinen kommunikaatio, varhaiskasvatus ja sitä ohjaavat lait ja asiakirjat sekä pedagogiikka, ja tietysti myös ABA ja siihen perustuvat luonnolliset interventiot. Ensin täytyi teoriaosassa osoittaa saatavilla olevan tutkimustiedon avulla oikeaksi näkemykseni, että sosiaalisen kommunikaation taidot ovat kokonaiskehityksen kannalta tärkeä taito-alue ja ABAan perustuvia luonnollisia interventioita olisi niiden opettamisessa ja tutkimisessa hyödyllistä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa soveltaa. Lisäksi oli varmistettava, että ABAan perustuvat interventiot soveltuvat ja tuottavat tulosta myös muiden kuin autismikirjon vuoksi tukea tarvitsevien lasten kohdalla. Teoriaan tutustuminen ja sen kuvaaminen tapahtui syksyn 2020 aikana ja tutkimuksen teoriaosuus oli valmis esiteltäväksi helmikuussa 2021.

Seuraavaksi täytyi kartoittavan tutkimuksen avulla selvittää, miten erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalista kommunikaatiota Seinäjoen varhaiskasvatuksessa tuetaan, olisiko tarvetta aiheeseen liittyvälle koulutukselle ja miten hyvin ABA ja siihen perustuvat luonnolliset menetelmät voisivat vastata Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Alkuperäinen suunnitelma oli, että haastattelisin kahden päiväkodin henkilökuntaa sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajia. Näin olisi voinut saada aikaan laajempaa kiinnostusta aihetta kohtaan ja vahvistaa sitoutumista koulutusmateriaalissa esiteltyjen periaatteiden ja interventioiden soveltamiseen. Koronan vuoksi asetetut rajoitukset osaltaan vaikuttivat siihen, että haastattelun kohdejoukoksi valittiin lopulta Seinäjoen varhaiskasvatuksen erityisopettajat.

Päätin toteuttaa tiedonkeruun teemahaastatteluna, johon kaikki varhaiskasvatuksen erityisopettajat kutsuttiin. Ryhmähaastattelun ajattelin synnyttävän aiheesta keskustelua ja tuovan haastatteluun voimakkaammin myös yhteiskehittämisen piirteitä. Tämän arvelin tuottavan koulutusmateriaalin kokoamisen kannalta täsmällisempää tietoa, jonka avulla koulutusmateriaali vastaisi paremmin Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Syksyn aikana käytyjen keskustelujen perusteella oli jo tiedossa, että aihe kiinnosti kohdejoukkoa, mutta ajattelin, että yhteinen kehittäminen osaltaan vahvistaisi edelleen sitoutumista koulutusmateriaalin hyödyntämiseen.

Haastattelu suunniteltiin vallitsevan covid-19:n takia toteutettavaksi Teams-kokouksena, mutta toteutettiin lopulta haastateltavien toiveiden mukaisesti kasvotusten. Haastattelu toteutettiin turvallisuusseikat huomioiden Seinäjoen ammattikorkeakoulun tiloissa haastateltavien valitsemana ajankohtana, 24.2.2021 klo 13.00–15.00. Tosin kyse oli lopulta enemmänkin yhteisestä keskustelusta ja yhteistä kehittämistä kuin varsinaisesta haastattelusta. Tutkijana pyrin itse toimimaan pääasiassa keskustelun moderaattorina ja vasta ennen uuteen teemaan siirtymistä ottamaan enemmän osaa keskusteluun tiivistäen ja esittäen tarkentavia kysymyksiä.

Litteroin haastattelun tallenteet, analysoin aineiston ja raportoin saadut tulokset heti haastattelun jälkeen. Haastattelun avulla varmistui, että Seinäjoen varhaiskasvatuksessa olisi kiinnostusta ja tarvetta kehittää erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukemista. Erityisen ilahduttavaa oli se, että osallistujien näkemykset toiminnan kehittämisestä ja tiedon tarpeista vastasivat paljolti omia näkemyksiäni. Saadun tiedon pohjalta oli siis helppo aloittaa koulutusmateriaalin kokoaminen.

Olin haastatteluun osallistuneiden kanssa samaa mieltä siitä, että koulutuksen paras mahdollinen toteutus olisi se, että kouluttaja mallintaisi toimintaa kasvattajien omissa ryhmissä, jonka jälkeen hän voisi ohjata kasvattajia. Mikäli koulutus tapahtuisi arjesta erillään, toivottiin kuitenkin mahdollisimman kuvaavaa koulutusmateriaalia, videoita tai vähintäänkin hyviä arjen esimerkkejä. Käytettävissä olevat resurssit huomioiden täytyi lopulta kuitenkin tyytyä kirjallisessa muodossa oleva koulutusmateriaaliin.

Paljon pohdintaa aiheutti se, onko valitsemani aihealue liiankin laaja ja vielä toiminnalliseen toteutustapaan yhdistettynä liian työläs yhden opiskelijan toteuttamaan opinnäytetyöhön. Koska aihe oli itselleni niin läheinen ja minulla oli halu edistää erityistä tukea tarvitsevien lasten hyvinvointia, osallisuutta ja mahdollisuutta tehokkaammin oppia uusia asioita, päädyin kaikesta huolimatta tähän sisältöön ja toteutustapaan. Teoriaosa on melko laaja, mutta aiheeseen nähden perusteltu. Teorian osalta pyrin mahdollisimman tarkkaan miettimään, mikä tieto tutkimuksen ja opinnäytetyön tuotoksen kannalta on oleellista ja päädyin lopulta jopa rajaamaan osan kirjoitetusta tekstistä pois. Koulutusmateriaalin tuottaminen, vaikka siihen aikaa kuluikin, ei lopulta ollut enää niin työläs vaihe, koska koulutusmateriaalin asiasisältö oli pitkälti jo teoriaosassa kuvattu. En myöskään kokenut tekeväni työtä yksin, koska valitsemani toteutustapa ja erinomainen yhteistyötaho mahdollistivat yhteiskehittämisen.

9.2 Yhteistyö ja opinnäytetyön hyödyntäminen

Seinäjoen varhaiskasvatus oli mitä parhain yhteistyökumppani. Opinnäytetyön suunnittelusta aina työn valmistumiseen saakka kaikki yhteistyö on ollut sujuvaa ja minut on otettu ideoineni hienosti vastaan. Erityisen suuret kiitokset haluan esittää niille varhaiskasvatuksen erityisopettajille, jotka osallistuivat haastatteluun ja sitä myötä yhteiseen kehittämiseen. Heidän intonsa lasten oppimisen ja kasvattajien työn tukemiseen ja toiminnan kehittämiseen välittyi jokaisessa puheenvuorossa ja kommentissa.

Haastatteluun osallistuneet varhaiskasvatuksen erityisopettajat esittivät toiveen, että tulisin itse pitämään koulutuksen. Heidän mielestään se voisi toimia keskustelun herättäjänä, jonka jälkeen heidän olisi helppo jalkautua omiin päiväkoteihinsa viemään asiaa eteenpäin. Lupasin tulevani mielelläni pitämään koulutuksen myöhemmin sovittuna ajankohtana opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Koulutusmateriaalin laajuuden suhteen jouduin myös tekemään rajausta, joten itselläni olisi into jatkaa kehittämistä ja mahdollisuuksien mukaan tehdä vielä toinenkin koulutusko-

konaisuus, joka puretuisi syvemmälle interventioiden soveltamiseen. Jatkokoulutus interventioiden soveltamisesta toivotettiin tervetulleeksi myös varhaiskasvatuksen erityisopettajien puolelta.

Erytisen positiivista oli se, että koulutusmateriaali koettiin kuitenkin riittävän selkeäksi ja tarkaksi ollakseen hyödynnettävissä myös itsenäisesti, ilman minun toteuttamani koulutusta. Tämä merkitsee sitä, että materiaali on hyödynnettävissä varhaiskasvatuksessa laajemminkin, kuten tarkoitus olikin.

9.3 Ammatillinen kehittyminen opinnäytetyöprosessin aikana ja jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyön tekeminen lisäsi valtavasti omaa tieteelliseen tutkimukseen liittyvää tietämystäni. Tutustuin erilaisiin tutkimusotteisiin sekä tutkimus- ja analyysimenetelmiin ja jouduin pohtimaan niiden sovellettavuutta omaan työhöni ja tutkimuskysymyksiini liittyen. Sain myös arvokasta kokemusta tutkimuksen toteuttamisesta.

Opinnäytetyöprosessi antoi paljon tietoa varhaiskasvatuksen toimintatavoista ja käytännöistä sekä niiden vahvuuksista ja heikkouksista. Koska minulla ei ole aiempaa työkokemusta varhaiskasvatuksesta, kaikki tuo tieto auttaa valtavasti siirtyessäni työelämään. Opinnäytetyöprosessi myös auttoi yhdistämään olemassa olevaa lasten kuntoutukseen liittyvää osaamista sosionomikoulutuksessa saamaani tietoon varhaiskasvatuksen pedagogiikasta. Koko prosessi kirkasti opintojen aikana saamaani ammatillista osaamista ja auttoi konkretisoimaan sitä, miten sosionomin kompetenssit varhaiskasvatuksen kentällä voivat esiintyä.

Sosionomien erityisenä vahvuutena nähdään yhteistyötaidot, palvelujärjestelmän tuntemus sekä asiakkaan osallisuutta ja valtaistumista korostava lähestymistapa, joka varhaiskasvatuksessa näkyy mm. taitona huomioida lapsen kehitystaso ja tuentarpeet (Talentia, [Viitattu 15.4.2021]). Opinnäytetyön toteuttaminen vahvisti edelleen käsitystäni siitä, että tulevaisuudessa varhaiskasvatuksen sosionomit voisivat vahvemmin ottaa myös käytännön työssä vastuuta lasten osallisuuden varmistamisesta. Tällä tarkoitan lasten tukemista yhteistyössä varhaiskasvatuksen erityisopet-

tajien kanssa sekä kaikkea sitä kehittämistä ja yhteistyötä perheiden ja muiden ammattilaisten kanssa, jota erityistä tukea tarvitsevien lasten laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutuminen vaatii.

Kirjallisuuden ja tutkimustiedon perusteella lasten tuen tarpeisiin ei inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa useinkaan kyetä riittävällä tavalla vastaamaan. Se on varmasti selvää, että asiaan vaikuttaa liian vähäiset resurssit ja kiire, kuten tässäkin tutkimuksessa todettiin. Mielenkiintoista ja resurssiongelmien vuoksi tärkeää olisi tutkia, miten esimerkiksi tässä opinnäytetyössä esiteltyjen luonnollisten interventoiden tai jonkin muun toimintatavan systemaattinen vieminen varhaiskasvatuksen arkeen vaikuttaisi lasten saaman tuen määrään ja heidän kehitykseensä. Tässä tutkimuksessa nousi vahvasti esiin myös henkilöstön ymmärrys ja sitoutuminen, ja todella kiinnostavaa olisi selvittää, mitkä tekijät ovat ratkaisevassa roolissa siinä, sitoutuuko jonkin organisaation koko henkilöstö toteuttamaan jotain yhdessä sovittua suunnitelmaa tai toimintatapaa.

LÄHTEET

- Ahonen, L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. [Verkkajulkaisu] Tampere: Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja. [Viitattu 17.5.2020] Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9971-5>
- Aldred, C., Green, J. & Adams, C. 2004. A new social communication intervention for children with autism: Pilot randomized controlled treatment study suggesting effectiveness. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8), 1420–1430.
- Askeleittain/ Pienin askelin. 18.3.2020. [Verkkosivu]. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://kasvuntuki.fi/tyomenetelmat/askeleittain-pienin-askelin/>
- Baer, D. M., Wolf, M. M. & Risley T. R. 1968. Some Current Dimensions of Applied Behavior Analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1, 91-97.
- Blomerus, M., Mokki, J. & Vähäsarja, M-J. 2016. Autismikirjon lapsen sosiaalisen vuorovaikutuksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. [Verkkajulkaisu]. Opinnäytetyö. Laurea -ammattikorkeakoulu. [Viitattu 21.10.2020] Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016112918192>
- Cooper, J. O., Heron T. E. & Heward, W. L. (2013). *Applied Behavior Analysis: Pearson New International Edition*. Edinburg: Pearson Education Limited.
- Dindar, K., Huttunen, K. & Koivula, M. 2020. Sosiaaliset taidot, tunteet ja ryhmässä toimiminen. Teoksessa: Teoksessa: E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.), *Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 225–246.
- Drew, A., Baird, G., Baron-Cohen, S., Cox, A., Slonims, V., Wheelwright, S. & Charman, T. 2002. A pilot randomized control trial of a parent training intervention for preschool children with autism: Preliminary findings and methodological challenges. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 11(6), 266–272.
- Haapala, M. 2019. Vanhempainohjaus autismikirjon kuntoutuksessa. Teoksessa: T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.), *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: PS-kustannus, 258–284.
- Haikala E., Henttonen, K. & Rosenholm, M. 2017. Autismikirjon lapsi varhaiskasvatuksessa henkilökunnan tuen ja tiedon tarve. [Verkkajulkaisu] Opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu. [Viitattu 21.10.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017112718448>

- Hanley, G. P., Iwata, B. A. & McCord, B. E. 2003. Functional analysis of problem behavior: a review. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 36: 147–185.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Sinivuori, E., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uud. laitos. Helsinki: Tammi.
- Hyytiäinen, M., Kinnunen, K. & Ylönen, J. 2008. PRT-menetelmä lasten ja nuorten kielen kehityksen tukena. Teoksessa: M. Hyytiäinen, K. Kinnunen, T. Timonen & J. Ylönen (toim.), Pivotal Response Training – PRT-menetelmä Suomessa 2004–2008. Joensuu: Honkalampisäätiö, 33–46.
- Hämäläinen P. 2019. Näyttöön perustuvat menetelmät autismikirjon kuntoutuksessa. Teoksessa: T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.), *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: PS-kustannus, 10–32.
- Hämäläinen P. 2019. Sovellettu käyttäytymisanalyysi – mitä se on? Teoksessa: T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.), *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: PS-kustannus, 33–72.
- Hämäläinen P. 2019. Sovellettu käyttäytymisanalyysi käytännössä. Teoksessa: T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.), *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–106.
- Hämäläinen, P. & Haapala, M. 2019. Sosiaalinen kommunikaatio – taitojen kartoittaminen ja kuntoutus. Teoksessa: T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.), *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: PS-kustannus, 181–244.
- Ingersoll, B. & Dvortcsak, A. 2010. Teaching social communication to children with autism: a practitioner's guide to parent training. New York: The Guilford Press.
- Ihmeelliset vuodet -ryhmänhallintamenetelmä ammattikasvattajille. 23.6.2016. [Verkkosivu]. Kasvun tuki. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <http://kasvun-tuki.fi/tyomenetelmat/ihmeelliset-vuodet-ryhmanhallintamenetelma-ammattikasvattajille/>
- Jockelyn, L.J., Casiro O.G., Beattie D., Bow, J. & Kneisz, J. 1998. Treatment of children with autism: A randomized controlled trial to evaluate a caregiver-based intervention program in community day-care centers. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 19(5), 326–334.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Kataja, E. & Opetushallitus. 2018. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa 2/5, osallisuus kokopäiväpedagogiikan ja perushoitotilanteiden näkökulmista. [Verkojulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 4.3.2021]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/190172_video2_osallisuus_perushoidon_tilanteissa.pdf
- Kearney, A. J. 2015. Understanding applied behavior analysis: An introduction to ABA for parents, teachers, and other professionals. 2nd ed. London, England ; Pennsylvania, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Ketonen, R., Kontu, E., Lahtinen, R., Pesonen, H. & Tuomi, E. 2018. Kehitysvammainen autismikirjo ja lapsen tuen tarve. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala, R., Varhaiserityiskasvatus. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Kielen kehityksen arviointimenetelmät. Käypä hoito -suositus. 24.1.2019. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. [Viitattu 22.1.2021]. Saatavana: www.kaypahoito.fi
- Klintwall, L. & Eikeseth, S. 2014. Early and Intensive Behavioral Intervention (EIBI) in autism. Teoksessa V.B. Patel, V.R. Preedy & C.R. Martin (toim.), Comprehensive guide to autism, 117–137. New York: Springer+Business Media.
- Klintwall, L. & Olofsgård Jegèus, M. 2020. Leka, prata, äta: Övningar för barn med särskilda behov. Stockholm: Natur Kultur Akademisk.
- Kohler, F., Strain, P. & Shearer, D. 2012. Examining levels of social inclusion within an integrated preschool for children with autism. In: Koegel, L.K., Koegel, R.L. & Dunlap, G. Positive Behavioral Support. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing co.,305–332.
- Koivunen, P-L & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa: Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Köngäs, M. 2019. Tunneäly varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- L 21.8.1998/628. Perusopetuslaki.
- L 13.7.2018/540. Varhaiskasvatuslaki.
- Laakso, M-L. 2011. Esikielellisten taitojen arviointi. Teoksessa: S. Loukusa & L. Paavola (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 175–194.

- Leaf, J. B. Ei päiväystä. Registered Behavior Technician 40 Hour Training. [Verkkokoulutus]. Seal Beach California: Autism Partnership Foundation. [Viitattu 3.1.2021]. Saatavana: [Registered Behavior Technician - Autism Partnership Foundation](#) Vaatii rekisteröitymisen.
- Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: Toteuta käytännössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Loukusa, S. 2011. Autismikirjon häiriöihin liittyvät pragmatiikan vaikeudet. Teoksessa: S. Loukusa & L. Paavola (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–143.
- Loukusa, S., Kunnari, S. & Vedenkannas, U. 2011. Pragmaattisen kehityksen taustatekijöitä. Teoksessa: S. Loukusa & L. Paavola (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–41.
- Loukusa, S., Paavola, L. & Leiwo M. 2011. Johdatus pragmatiikan peruskäsitteisiin ja lasten pragmatiikan vaikeuksiin. Teoksessa: S. Loukusa & L. Paavola (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 11–20.
- Loukusa, S. 2016. Pragmaattiset ja sosiaalisen havaitsemisen piirteet autismikirjon häiriöissä sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöissä. Teoksessa: S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), Näkökulmia vuorovaikutukseen. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys ry:n julkaisuja 48. Oulun yliopisto, HUTK, Logopedia, Lapsenkielen tutkimuskeskus, 55–64.
- Loukusa, S. 2018. Sosiaalisen kommunikaation piirteet autismikirjon henkilöillä. *Autismi* (1), 36–37.
- Loukusa, S. 2020. Pragma-testi: menetelmä sosiaalisen ja pragmaattisen kielen ymmärtämisen arviointiin 4–8-vuotiaille lapsille. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, 30 (4), 83–92.
- Loukusa, S., Mäkinen, L. & Kotila, A. 2020. Kielen käyttötaidot. Teoksessa: E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.), Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 139–160.
- Makrygianni, M. K. & Reed, P. 2010. Review: A meta-analytic review of the effectiveness of behavioural early intervention programs for children with Autistic Spectrum Disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4, 577–593.
- Mayer J. D., Salovey, P. & Caruso, D. 2007. Models of emotional intelligence. Teoksessa: Salovey, P., Brackett, M. A. & Mayer, J. D. *Emotional intelligence; Key readings on the Mayer and Salovey model*. New York: Dude Publishing. 2. p.

- Metsämuuronen, J. 2011. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. [Verkkokirja]. Helsinki: International Methelp. [Viitattu 21.4.2021]. Saatavana Booky.fi -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Niemitalo-Haapola, E., Haapala, S. & Ukkola, S. 2020. Johdanto. Teoksessa: E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.), Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–16.
- Ojala, M. 2020. Perusteita ja haasteita varhaiskasvatukseen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämiselle erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Okkonen T. 2016. Autismikirjon lapsen tukeminen päiväkodissa. [Verkkajulkaisu] Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. [Viitattu 21.10.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201605198629>
- Opetushallitus. 22.12.2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 23.10.2020]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>
- Opetushallitus. 19.12.2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.[Verkkajulkaisu]. [Viitattu 21.10.2020]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisryhmän loppuraportti. [Verkkajulkaisu] Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. [Viitattu 24.1.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-495-5>
- Paavola-Ruotsalainen, L. & Rantalainen, K. 2020. Varhaiset vuorovaikutustaidot. Teoksessa: E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.), Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 17–36.
- Peltonen, A. & Kullberg- Piilola, T. 2005. Tunnemuksu. Helsinki: Lasten keskus.
- Penttilä, O. 2019. Sosiaalisten taitojen vahvistaminen päiväkodin intensiivikuntoutuksessa autismikirjon lapsilla. Teoksessa: T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.), Autismikirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 156–180.
- Pihlaja, P. 2018. Sosioemotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala 2018. Varhaiserityiskasvatus. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

- Pihlaja, P. & Neitola, M. 2017. Varhaiserityiskasvatus muuttuvassa varhaiskasvatuksen kentässä, *Kasvatus & Aika* 11 (3), 70–91.
- Pihlaja, P. & Viitala, R. 2018. Muuttuva varhaiskasvatus. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala 2018. *Varhaiserityiskasvatus*. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M-K., Lammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. 2019. Varhaiskasvatuksen laatu arjessa: Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. [Viitattu 11.4.2021]. Saatavana: https://karvi.fi/app/uploads/2019/09/KARVI_1519.pdf
- Sallows, G. O. & Graupner, T. D. 2005. Intensive behavioral treatment for children with autism: Four-year outcome and predictors. *American Journal on Mental Retardation*, 110, 417–438.
- Schreibman, L., Dawson, G., Stahmer, A., Landa, R., Rogers, S.J., McGee, G., Kasari, C., Ingersoll, B., Kaiser, A. P., Bruinsma, Y., McNerney, E., Wetherby, A., Halladay, A. 2015. Naturalistic Developmental Behavioral Interventions: Empirically Validated Treatments for Autism Spectrum Disorder. [Verkkolehtiartikkeli] *Journal of autism and developmental disorders*, 45 (8), 2411–2428. [Viitattu 13.1.2021]. Saatavana: doi: 10.1007/s10803-015-2407-8
- Seinäjoen kaupunki. 20.6.2017. Meirän vasu. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 13.10.2020]. Saatavana: <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/9395243>
- Skinner, B.F. 1953. *Science and human behavior*. New York: Macmillan.
- Smith, T., Groen, A. D. & Wynn, J. W. 2000. Randomized trial of intensive early intervention for children with pervasive developmental disorders. *American Journal on Mental Retardation*, 105, 269-285.
- Talentia. Ei päiväystä. Sosionomin (AMK) erityisosaaminen ja vastuut varhaiskasvatuksessa. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana: <https://www.talentia.fi/talentia/talentian-tavoitteet/talentia-vaikuttaa-varhaiskasvatuksessa/sosionomin-erityisosaaminen-ja-vastuut-varhaiskasvatuksessa/>
- Timonen, T. 2019. Terapiaohjelma myönteisten käyttäytymisvalmiuksien lisäämiseksi. Teoksessa: Timonen, T. & Hämäläinen, P. (toim.), *Autismikirjon kuntoutusmenetelmät*. Jyväskylä: PS-kustannus, 156–180.
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uud. p. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Tuomi, S. & Latvala, E. Ei päiväystä. Opinnäytetyön ohjaajan käsikirja. [Verkkajulkaisu]. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. [Viitattu 5.3.2021]. Saatavana: <https://oppimateriaalit.jamk.fi/yamk-kasikirja/>
- Tuomisto, M., Lappalainen R. & Timonen, T. 2005. Funktionaalisen käyttäytymisanalyysin perusteet. 2. uud. p. Tampere: Suomen Käyttäytymistieteellinen Tutkimuslaitos.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 23.2.2021]. Saatavana: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Valtonen, R. 16.9.2020. Leikki-ikäisen neurologinen kehitys (Lene). [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 28.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastenneurolakasikirja/terveystarkastusten-menetelmat/neurologis-kognitiivinen-kehitys/lene>
- Viitala, R. 2018. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), Varhaiserityiskasvatus. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Vuorinen, K. Ei päiväystä. Huomaa hyvä. [Verkkosivu]. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://kaisavuorinen.com/huomaa-hyva/>

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

Liite 2. Päivitetty tutkimuslupahakemus

Liite 3. Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Liite 4. Tiedote tutkimuksesta sekä tutkimuksen tietosuojaseloste

Liite 5. Teemahaastattelu – haastattelurunko

Liite 6. Koulutusmateriaali

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

Seinäjoki

Tutkimuslupahakemus
perusopetus ja lukiokoulutus

1. Hakijan tiedot	Sukunimi Haapala	Etinimi Mari
	Lähiosoite	Postinumero ja -toimipaikka
	Sähköpostiosoite	Puhelinnumero
	Osallistuu tutkimuksen tekemiseen myös muita henkilöitä? Ei ☒ Kyllä ☐ Jos tutkimuksen tekemiseen osallistuu myös muita henkilöitä, on henkilöiden tiedot ilmoitettava erillisellä liitteellä.	
2. Tutkimukseen liittyvät tiedot	Tutkimuksen nimi Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukeminen varhaiskasvatuksessa - Sovellettuun käyttäytymisanalyysiin pohjautuvien menetelmien luonnollisten menetelmien hyödyntäminen	
	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite (lyhyt kuvaus, tutkimussuunnitelmassa tarkemmin) Selvitetään teemahaastatteluin: - Miten sosiaalisen kommunikaation taitojen kehittymistä tuetaan varhaiskasvatuksessa - Miten työntekijät kokevat kykenevänsä tukemaan taitojen kehittymistä - Mitkä tekijät mahdollistavat ja mitkä hankaloittavat tai estävät tuen antamista Tavoittaakseni suuremman joukon varhaiskasvatuksen henkilökuntaa, olisi tarkoitukseni toteuttaa haastattelut ryhmähaastatteluina esimerkiksi Pikkulinnun päiväkodissa, jossa tein harjoitteluni, sekä Pappilantien päiväkodissa tai Pajuluoman päiväkodissa, joissa myös harjoitteluni aikana vierailin. Lisäksi haastattelin VEO:t mikäli mahdollista, esimerkiksi heidän palaverinsa yhteydessä.	
	Haastattelujen, kokemukseni ja koulutukseni kuntoutustyöstä sekä lähdeaineiston pohjalta laadin koulutusmateriaalin/koulutuksen sosiaalisen kommunikaation tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Näkökulmani on erityisesti autismikirjo ja muut neuropsyk. oireet.	
	Tutkimuksen taso ☐ Väitöskirja ☒ AMK opinnäytetyö ☐ Lisenssiaattitutkimus ☐ Ammatillinen opinnäytetyö ☐ Pro gradu ☐ Muu, mikä _____	
	Oppilaitos tai tutkimuslaitos Seinäjoen ammattikorkeakoulu	Tutkimuksen ohjaaja
	Tutkimuksen kohde Seinäjoen varhaiskasvatus	
	Käytettävät tutkimusmenetelmät ☐ Kysely ☐ Koeesetelma ☒ Haastattelu ☐ Havainnointi, miten _____ ☐ Asiakirja-/tallustaanalyysi ☐ Muu, mikä _____	
	Otoksen koko Ajan sallimissa raameissa mahdollisimman suuri otos.	
	Tutkimuksen toteuttamisaika/aineiston keruu-aika Haastattelut toteutuisivat vuoden 2020 aikana, mahdollisesti syys-lokakuun aikana.	
	Tutkimuksen arvioitu valmistumisaika Arvioitu valmistuminen toukokuussa 2021	
3. Liitteet	☒ Tutkimussuunnitelma ☐ Haastattelurunko	
	☐ Kyselylomake ☐ Muu, mikä _____	
4. Sitoumukset ja allekirjoitus	Sitoudun siihen, etten käytä saamani tietoja tutkittavan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten muiden etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus, eikä luovuta saamani henkilötietoja sivullisille. Tutkijana olen tietoinen lainsäädännön asettamista vaatimuksista, sekä vastuustani tietojen lainmukaisesta käsittelystä.	
	Luovutan valmiista tutkimusraportista yhden kappaleen sähköisessä muodossa ja yhden paperiversiokopion korvauksetta Seinäjoen sivistyskeskukseen.	
	Paikka ja aika 31.7.2020	Hakijan allekirjoitus ja nimenselvennys Mari Haapala

Tutkimuslupahakemus liitteineen toimitetaan osoitteeseen: sivistyskeskus@seinajoki.fi tai Seinäjoen kaupunki/Sivistyskeskus, PL 215, 66101 Seinäjoki

Päivitetty 26.8.2016:IAK

Liite 2. Päivitetty tutkimuslupahakemus

Seinäjoki

Tutkimuslupahakemus
perusopetus ja lukiokoulutus

1. Hakijan tiedot	Sukunimi Haapala	Etinimi Mari
	Lähiosoite	Postinumero ja -toimipaikka
	Sähköpostiosoite	Puhelinnumero
	Osallistuu tutkimuksen tekemiseen myös muita henkilöitä? Ei ☒ Kyllä ☐ Jos tutkimuksen tekemiseen osallistuu myös muita henkilöitä, on henkilöiden tiedot ilmoitettava erillisellä liitteellä.	
2. Tutkimukseen liittyvät tiedot	Tutkimuksen nimi Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukeminen varhaiskasvatuksessa - ABAan perustuvien luonnollisten menetelmien hyödyntäminen	
	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite (lyhyt kuvaus, tutkimussuunnitelmassa tarkemmin) Selvitetään varhaiskasvatuksen erityisopettajien teemahaastattelun avulla: - Miten sosiaalisen kommunikaation taitojen kehittymistä tuetaan varhaiskasvatuksessa - Mitkä tekijät mahdollistavat ja mitkä hankaloittavat tai estävät tuen antamista - Soveltuisivatko ABAan perustuvat luonnolliset menetelmät varhaiskasvatuksen erityisopettajien näkemyksen mukaan varhaiskasvatuksen arjessa käytettäväksi.	
	Ryhmähaastattelu/-haastattelut toteutetaan Teams-kokouksena, joka tallennetaan.	
	Tavoitteena on tuottaa lähdeaineiston (ja aiemman koulutuksen) pohjalta, haastattelun perusteella mahdollisimman hyvin Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeisiin vastaava koulutusmateriaali sosiaalisen kommunikaation tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Näkökulmani on erityisesti autismikirjo ja muut neuropsyk. oireet.	
	Tutkimuksen taso ☐ Väitöskirja ☒ AMK opinnäytetyö ☐ Lisensiaattitutkimus ☐ Ammatillinen opinnäytetyö ☐ Pro gradu ☐ Muu, mikä _____	
	Oppilaitos tai tutkimuslaitos Seinäjoen ammattikorkeakoulu	Tutkimuksen ohjaaja
	Tutkimuksen kohde Seinäjoen varhaiskasvatus	
	Käytettävät tutkimusmenetelmät ☐ Kysely ☐ Koesasetelma ☒ Haastattelu ☐ Havainnointi, miten _____ ☐ Asiakirja-/tilastoanalyysi ☐ Muu, mikä _____	
	Otoksen koko Haastatteluun kutsutaan kaikki Seinäjoen varhaiskasvatuksen erityisopettajat.	
	Tutkimuksen toteuttamisaika/aineiston keruu-aika Haastattelu/haastattelut toteutuvat vuoden 2021 aikana.	
Tutkimuksen arvioitu valmistusaika Arvioitu valmistuminen vuonna 2021.		
3. Liitteet	☐ Tutkimussuunnitelma ☐ Haastattelurunko	
	☐ Kyselylomake ☐ Muu, mikä _____	
4. Sitoumukset ja allekirjoitus	Sitoudun siihen, etten käytä saamiani tietoja tutkittavan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi taiika sellaisten muiden etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus, eikä luovuta saamiani henkilötietoja sivullisille. Tutkijana olen tietoinen lainsäädännön asettamista vaatimuksista, sekä vastuustani tietojen laimukaisesta käsittelystä.	
	Luovutan valmiista tutkimusraportista yhden kappaleen sähköisessä muodossa ja yhden paperiversiokopion korvauksetta Seinäjoen sivistyskeskukseen.	
	Paikka ja aika 21.1.2021	Hakijan allekirjoitus ja nimenselvennys Mari Haapala

Tutkimuslupahakemus liitteineen toimitetaan suoritteeseen: virratyakeskus@seinajoki.fi tai Seinäjoen kaupunki/Sivistyskeskus, PL 215, 60101 Seinäjoki

Päivämy 20.8.2019/AK

Liite 3. Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimuksen nimi: Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukeminen varhaiskasvatuksessa – ABAan perustuvien menetelmien hyödyntäminen

Tutkimuksen toteuttaja:

Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Tutkija: Mari Haapala,

Opinnäytetyön ohjaaja: Virpi Nikkola,

Minua **[tutkittavan nimi]** on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen, jonka tarkoituksena on kartoittaa erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukemista Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatuksessa, mahdollisuuksia soveltaa ABAan perustuvia luonnollisia menetelmiä osana varhaiskasvatuksen arkea ja saadun tiedon pohjalta tuottaa aiheesta tarpeen mukainen koulutusmateriaali.

Olen saanut tutkimustiedotteen ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimuksen mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot tutkimukseen mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua tutkimukseen liittyvään tietosuojaselosteeseen.

Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukseen. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumukseni, minusta keskeyttämiseen ja suostumukseni peruuttamiseen mennessä kerätyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Jos tutkimukseen liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta liitteineen jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote liitteineen ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

Liite 4. Tiedote tutkimuksesta sekä tutkimuksen tietosuojaseloste

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukeminen varhaiskasvatuksessa – ABAan perustuvien luonnollisten menetelmien hyödyntäminen

1. Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukemista Seinäjoen varhaiskasvatuksessa sekä ABAan perustuvien luonnollisten interventioiden soveltuvuutta varhaiskasvatukseen. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä.

2. Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta oikeuksiinne tai kohteluunne. Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

3. Tutkimuksen tarkoitus

Tarkoituksena on tuottaa varhaiskasvatukselle erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukemisen ja taitojen opettamisen avuksi koulutusmateriaali, joka kartoittavana tutkimuksena toimivan teemahaastattelun avulla vastaisi mahdollisimman hyvin Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeita.

4. Tutkimuksen toteuttajat

Vastuullisena tutkijana toimii Mari Haapala ja opinnäytetyön ohjaajana Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Yhteistyökumppanina tutkimuksessa toimii Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatus.

5. Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimus toteutetaan ryhmähaastatteluna SeAMKin tiloissa. Teemahaastattelu kestää noin kaksi tuntia ja haastattelu tallennetaan tietoturvallisesti. Tallenne poistetaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

6. Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

7. Tutkimustuloksista tiedottaminen

Kyseessä on opinnäytetyö, joka julkaistaan avoimesti Theseus-tietokannassa.

8. Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä tutkijalle/tutkimuksesta vastaavalle henkilölle.

9. Tutkijoiden yhteystiedot

Tutkija / opinnäytetyötekijä

Nimi: Mari Haapala

Puh.

Sähköposti:

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Lehtori

Nimi: Virpi Nikkola

Korkeakoulu / yksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala

Puh.

Sähköposti:

TUTKIMUKSEN TIETOSUOJASELOSTE

Tässä tutkimuksessa käsitellään teitä koskevia henkilötietoja voimassa olevan tietosuojalainsäädännön (EU:n yleinen tietosuoja-astus, 679/2016, ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö) mukaisesti. Seuraavassa kuvataan henkilötietojen käsittelyyn liittyvät asiat.

1. Tutkimuksen rekisterinpitäjä

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan tahoa, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Opinnäytetöissä rekisterinpitäjänä on pääsääntöisesti opinnäytetyöntekijä.

Tässä tutkimuksessa henkilötietojen rekisterinpitäjä on

Korkeakoulu	☐	
Toimeksiantaja	☐	Toimeksiantajan nimi:
Muu yhteistyötaho	☐	Yhteistyötahon nimi:
Opinnäytetyöntekijä	☒	

2. Voitte kysyä lisätietoja henkilötietojenne käsittelystä rekisterinpitäjältä:

Rekisterinpitäjän nimi: Mari Haapala

Puh.

Sähköposti:

3. Tutkimuksessa teistä kerätään seuraavia henkilötietoja

Haastattelu tallennetaan tutkimuksen ajaksi. Kyseessä on ryhmähaastattelu, joten kaikki haastatteluun osallistuvat voivat tunnistaa toisensa ja osallistujat ovat tunnistettavissa tallenteelta.

Teillä ei ole sopimukseen tai lakisääteiseen tehtävään perustuvaa velvollisuutta toimittaa henkilötietojanne vaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

4. Henkilötietojenne suojausperiaatteet

Henkilötietojanne käsitellään Seinäjoen ammattikorkeakoulun työvälineillä. Haastattelukutsut lähetetään koulun sähköpostijärjestelmästä, haastattelun tallenteet tallennetaan koulun verkkolevyasemalle, ja tuloksia käsitellään koulun Excel-taulukkolaskentaohjelman sekä Word-tekstinkäsittelyohjelman avulla. Tiedot on suojattu käyttäjätunnuksella ja salasanalla.

5. Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus

Haastattelun tarkoituksena on kartoittaa, miten erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalista kommunikaatiota Seinäjoen varhaiskasvatuksessa tuetaan ja soveltuisivatko ABAan perustuvat luonnolliset interventiot varhaiskasvatuksen arkeen.

6. Henkilötietojenne käsittelyperuste

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste on säädetty tietosuojalainsäädännössä.

Henkilötietojenne käsittelyperuste on suostumus.

7. Tutkimuksen kesto (henkilötietojenne käsittelyaika)

Henkilötietoja käsitellään ja ne säilytetään tutkimusajan ajan.

8. Mitä henkilötiedoillenne tapahtuu tutkimuksen päättyttyä?

Henkilötiedot hävitetään tutkimuksen päättymisen jälkeen.

9. Tietojen luovuttaminen tutkimusrekisteristä

Tietoja ei luovuteta.

10. Henkilötietojenne mahdollinen siirto EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle

Tietojanne ei siirretä/siirretään EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle.

11. Rekisteröitynä teillä on oikeus

Koska henkilötietojanne käsitellään tässä tutkimuksessa, niin olette rekisteröity tutkimuksen aikana muodostuvassa henkilörekisterissä. Rekisteröitynä teillä on oikeus:

- saada informaatiota henkilötietojen käsittelystä
- tarkastaa itseänne koskevat tiedot
- oikaista tietojanne
- poistaa tietonne (esim. jos peruutatte antamanne suostumuksen)
- peruuttaa antamanne henkilötietojen käsittelyä koskeva suostumus
- rajoittaa tietojenne käsittelyä
- rekisterinpitäjän ilmoitusvelvollisuus henkilötietojen oikaisusta, poistosta tai käsittelyn rajoittamisesta
- siirtää tietonne järjestelmästä toiseen
- sallia automaattinen päätöksenteko nimenomaisella suostumuksellanne
- tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, jos katsotte, että henkilötietojanne on käsitelty tietosuojalainsäädännön vastaisesti

Jos henkilötietojen käsittely tutkimuksessa ei edellytä rekisteröidyn tunnistamista ilman lisätietoja eikä rekisterinpitäjä pysty tunnistamaan rekisteröityä, niin oikeutta tietojen tarkastamiseen, oikaisuun, poistoon, käsittelyn rajoittamiseen, ilmoitusvelvollisuuteen ja siirtämiseen ei sovelleta.

Voitte käyttää oikeuksianne ottamalla yhteyttä rekisterinpitäjään.

Tutkimuksessa kerättyjä henkilötietoja ei käytetä profilointiin tai automaattiseen päätöksentekoon

Henkilötietojen käsittely aineistoa analysoitaessa ja tutkimuksen tuloksia raportoitaessa

Teistä kerättyä tietoa ja tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Yksittäisille tutkittavalle annetaan tunnuskoodi ja häntä koskevat tiedot säilytetään koodattuina tutkimusaineistossa. Aineisto analysoidaan koodattuna ja tulokset raportoidaan ryhmätasolla, jolloin yksittäinen henkilö ei ole tunnistettavissa ilman koodiavainta. Koodiavainta, jonka avulla yksittäisen tutkittavan tiedot ja tulokset voidaan tunnistaa, säilyttää tutkimuksen tekijä, eikä tietoja anneta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille.

Liite 5. Teemahaastattelu – haastattelurunko

TEEMAHAASTATTELU

VARHAISKASVATUKSEN ERITYISOPETTAJAT

Mari Haapala

ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN LAPSEN SOSIAALISEN KOMMUNIKAATION TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA – ABAAN PERUSTUVIEN LUONNOLLISTEN MENETELMIEN HYÖDYNTÄMINEN

- Opinnäytetyöni aihe on itselleni tärkeä ja läheinen sekä oman elämän että autismikirjon ja muita neuropsykiatrisia oireita omaavien lasten kuntoutuksen parissa tekemäni työn kautta
- Sosiaalisen kommunikaation taidot ovat kaiken oppimisen kannalta keskeisen tärkeitä taitoja ja mikäli niissä on taitopuutteita, olisi ensiarvoisen tärkeää saada mahdollisimman paljon tilaisuuksia harjoitella niitä
- Kodin lisäksi varhaiskasvatus on pienten lasten tärkein ympäristö ja sellaisena erityisen tärkeä myös taitojen oppimisen kannalta
- Opinnäytetyöni on toiminnallinen tutkimus, jonka päämääränä on koota koulutusmateriaali avuksi erityistä tukea tarvitsevien lasten sosiaalisen kommunikaation taitojen tukemiseen varhaiskasvatuksessa
- Jotta koulutusmateriaali vastaisi mahdollisimman hyvin Seinäjoen varhaiskasvatuksen tarpeita, toteutetaan kartoittava teemahaastattelu
 - Haastateltaviksi kutsuin teidät varhaiskasvatuksen erityisopettajat, koska teillä on laaja näkemys käsiteltävästä aiheesta koko kaupungin varhaiskasvatuksen osalta.

OPINNÄYTETYÖN JA HAASTATELUN VALMISTELU

24.02.2021

- Opinnäytetyön tutkimuslupa on haettu varhaiskasvatuksen aluejohtaja Aija-Marita Näsäseltä
- Opinnäytetyöstä sekä teemahaastattelusta olen ennakoon keskustellut Seinäjoen varhaiskasvatuksen erityisopettajan Paula Kuokan kanssa ja hän on kertonut opinnäytetyöni suunnitelmasta ja haastattelusta myös teille muille varhaiskasvatuksen erityisopettajille
 - Aihe koettiin teidän mielestänne tärkeäksi
 - 9 varhaiskasvatuksen erityisopettajaa ilmoittautui haastatteluun
 - Hyvälle koulutusmateriaalille olisi mielestänne tarvetta

Teemahaastattelu

3

HAASTATELUN TOTEUTUS

- Haastattelu toteutetaan puolistrukturoituna teemahaastatteluna
- Koronarajoitusten vuoksi haastattelu toteutetaan Teamsin välityksellä ja kutsu lähetetään kaikille Seinäjoen varhaiskasvatuksen erityisopettajille. **Vilpittömät kiitokseni teille kaikille jo tässä vaiheessa kiinnostuksestanne ja aktiivisuudestanne! Teidän ehdotuksestanne tapaammekin Seinäjoen ammattikorkeakoulun tiloissa, jossa haastattelu toteutetaan.**
- Jokainen saa kutsun yhteydessä tutkimustiedotteen, tietosuojaselosteen sekä suostumuslomakkeen, jonka haastatteluun osallistuvat allekirjoittavat ja palauttavat sähköpostin liitteenä **tai lomake allekirjoitetaan paikan päällä.**
- Haastateltavilla on oikeus missä tahansa vaiheessa haastattelua jättäytyä pois niin halutessaan, mutta siihen saakka kerättyä tietoa voidaan käyttää tutkimuksessa.
- Haastattelu tallennetaan tietoturvasyistä ja tallenne poistetaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen

24.02.2021

Teemahaastattelu

4

HAASTATTELU TOIMII KARTOITTAVANA TUTKIMUKSENA

Miten tällä hetkellä toimitaan

- Miten Seinäjoen varhaiskasvatuksessa tuetaan sosiaalisen kommunikaation taitoja
- Miten tässä huomioidaan erityistä tukea tarvitsevat lapset
- Millaisia menetelmiä on käytössä
- Kuka toteuttaa
- Miten paljon tietoa ja taitoa erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemiseen on

Mitä voitaisiin kehittää

- Vahvuudet ja haasteet -> mitä kehitystarpeita on
- Millaisia muutoksia te toivoisitte
- Mitä tiedätte ABAsta ja luonnollisista interventioista
- Mitä mieltä olette ABAan perustuvien luonnollisten menetelmien sovellettavuudesta varhaiskasvatuksen arkeen (haastattelun kuluessa lyhyt esittely interventioista)

24.02.2021

Teemahaastattelu

5

TEEMAHAASTATTELUN AIHEET JA RAKENNE

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalisen kommunikaation tukeminen varhaiskasvatuksessa - ABAan pohjautuvien luonnollisten menetelmien hyödyntäminen

Sosiaalinen
kommunikaatio

Varhaiskasvatus ja
erityinen tuki

ABA ja
luonnolliset
menetelmät

Vapaa ideointi

24.02.2021

Teemahaastattelu

6

SOSIAALINEN KOMMUNIKAATIO

Mitä aiheesta varhaiskasvatuksessa tiedetään?

SOSIAALINEN KOMMUNIKAATIO

Osa-alueet

- Sosiaalinen vuorovaikutus
- Sosiaalinen kognitio
- Pragmatikka
- Kielellinen prosessointi

Kehitysvaiheet

- Miten hyvin tunnetaan yleensä
- Miten hyvin oman ryhmän lasten kehitystaso on tiedossa

Lasten havainnointi

- Miten paljon lapsia tietoisesti havainnoidaan
- Kerätäänkö dataa
- Millä tavoin tietoa hyödynnetään

VARHAISKASVATUS JA ERITYINEN TUKI

Toimintatavat, käytännöt ja menetelmät Seinäjoen
varhaiskasvatuksessa

VARHAISKASVATUS JA ERITYINEN TUKI

- Toimintatavat, käytännöt ja menetelmät
- Vahvuudet
- Haasteet
- Kehittäminen

ABA JA SIIHEN PERUSTUVAT LUONNOLLISET MENETELMÄT

Mitä ne ovat ja miten ne varhaiskasvatuksen arkeen
soveltuvat

ABA JA SIIHEN PERUSTUVAT LUONNOLLISET INTERVENTIOT

- ABA on tiede, joka tutkii käyttäytymistä sekä tilannetekijöiden ja seurausten ja niiden muutosten vaikutuksia käyttäytymiseen
- Luonnolliset interventiot (Naturalistic Interventions, tarkemmin Naturalistic Developmental Behavioral Interventions)
 - ABA-pohjaisia, käyttäytymisperustaisia ja kehityksellisiä vaiheita huomioivia
- Sosiaalisen kommunikaation taitoihin keskittyviä luonnollisia interventioita, joita voisi hyödyntää varhaiskasvatuksessa:
 - PRT (Pivotal Response Training)
 - Project ImPACT

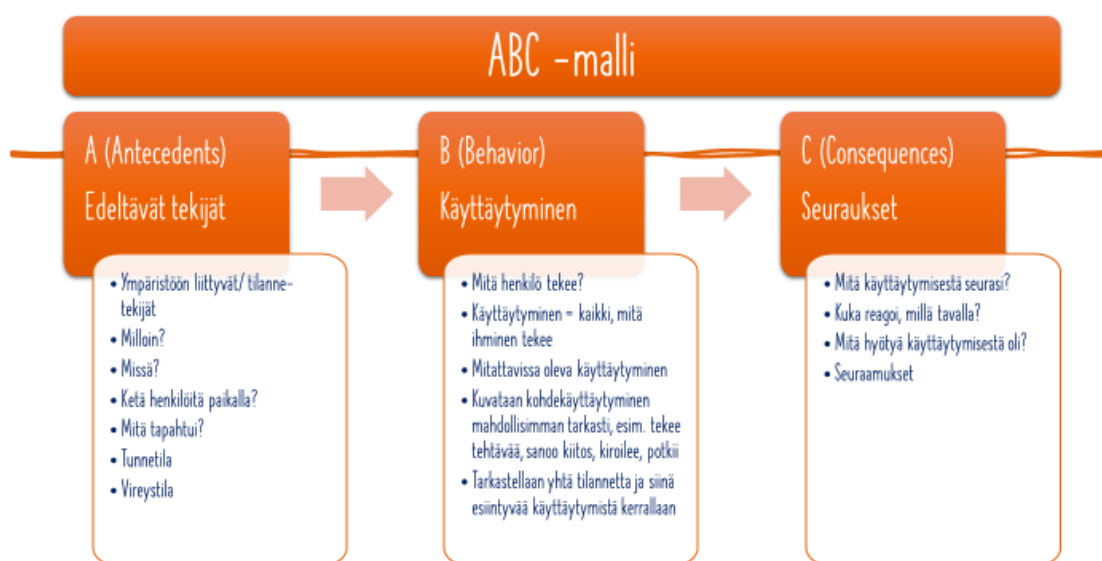
LUONNOLLISTEN INTERVENTIOIDEN (NDBI) TÄRKEIMPIÄ PIIRTEITÄ

- Interventiot tapahtuvat lapsen luonnollisissa ympäristöissä ja arjen luonnollisissa tilanteissa
- Terapeuttien toteuttamaan interventioon kuuluu oleellisena osana vanhempien ja muiden lähihenkilöiden ohjaus
- Hyödynnetään lapsen luonnollista motivaatiota
- Lapsi ja aikuinen jakavat tilanteen hallinnan
- Keskittyvät kaiken oppimisen kannalta tärkeimpien taitojen opettamiseen, mm. sosiaalisen kommunikaation taitojen, kuten ymmärrys kommunikaation tarkoituksesta, kyky liittyä vuorovaikutukseen ja ylläpitää sitä, kyky imitoida, kyky jakaa tunteita ja mielenkiinnonkohteita jaetun tarkkaavuuden taidon avulla, taito kommunikoida eleiden, ilmeiden, katseen ja kielen tai korvaavien kommunikaatiomenetelmien kautta

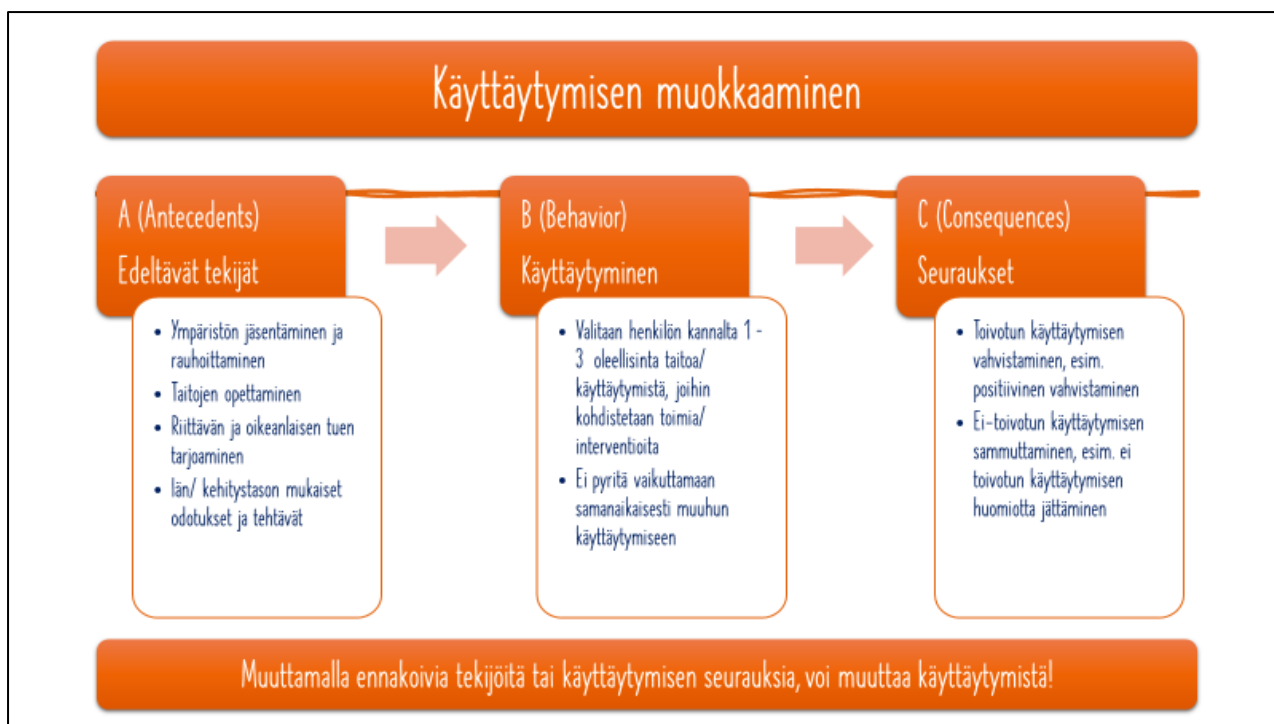
24.2.2021

Teemahaastattelu

13

Käyttäytymisen ja siihen vaikuttavien tekijöiden kuvaaminen johtaa parempaan toiminnan suunnitteluun ja tehokkaampiin keinoihin opettaa uusia taitoja ja lisätä tai vähentää käyttäytymistä.

ALUSTAVA SUUNNITELMANI:

- Valita edellä mainituista menetelmistä/ ohjelmista sellaisia osia, joita olisi mahdollista jopa pelkän koulutusmateriaalin pohjalta varhaiskasvatuksessa soveltaa
 - Mm. ympäristötekijöihin vaikuttaminen erilaisin tavoin, positiivinen vahvistaminen, mallintaminen, promptien käyttö jne.
- Esitellä myös hieman teoreettista taustaa, lähinnä ABC-malli, jonka kautta havainnoinnissa huomio kiinnittyy myös ympäristötekijöihin ja omaan toimintaan ja niiden vaikutukseen lapsen taitojen ja käyttäytymisen havainnoinnin lisäksi
- Koulutusmateriaali voisi tarvittaessa sisältää myös yleistä asiaa sosiaalisen kommunikaation taidoista ja niiden tukemisen tärkeydestä

KOETTAISIINKO TÄMÄNTYYPPIINEN KOULUTUSMATERIAALI HYÖDYLLISEKSI JA MILLAISIN KEINAIN VOITAIISIIN TUKEA MENETELMIEN KÄYTTÖÖNOTTOA?

- Hyödyt/haasteet
- Tarvittava tuki

24.02.2021

Teemahaastattelu

17

SANA ON VAPAA

Vapaata keskustelua ja ideointia haastattelun aiheista

KIITOS

Mari Haapala

mari.haapala@seamk.fi

Liite 6. Koulutusmateriaali

ARKI ON JUHLAA!

Erityistä tukea
tarvitsevan lapsen
sosiaalisen
kommunikaation
tukeminen luonnollisissa
arjen tilanteissa

Taustaa:

Koulutusmateriaali on opinnäytetyön tuotos, joka on syntynyt yhteistyössä Seinäjoen varhaiskasvatuksen kanssa.

Tekijä on valmistumassa sosionomiksi ja varhaiskasvatuksen opettajaksi.

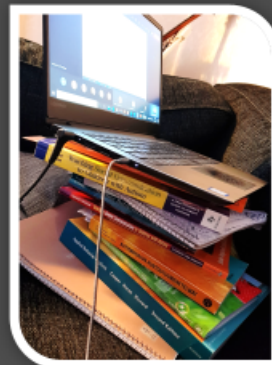
Aiheen valintaan vaikutti aiempi työkokemus autismikirjon lasten kuntoutuksessa sekä oma kokemus autismikirjon lapsen äitinä.

Opinnäytetyön aiheen keskeiset perustelut:

1. Sosiaalisen kommunikaation taitojen oppiminen on ensiarvoisen tärkeää ja niiden oppiminen on autismikirjon lapsille ja muille erityistä tukea tarvitseville lapsille vaikeaa.
2. Sosiaalisen kommunikaation taitoja voi oppia vain vuorovaikutuksessa ja tehokkain tapa on harjoitella taitoja arjen luonnollisissa tilanteissa. Varhaiskasvatuksen arki tarjoaa paljon mahdollisuuksia taitojen harjoitteluun.
3. Erityistä tukea tarvitseva lapsi ei pääse harjoittelemaan näitä taitoja ilman kasvattajan tukea.
4. Oikeanlaisen tuen antaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä tietoa ja osaamista sekä yhtenäisiä toimintatapoja.

Mitä?

- Varhaiskasvatuksen tärkeä rooli
- Sosiaalisen kommunikaation taidot
- ABA ja luonnolliset interventiot
- Taitojen tukeminen ja opettaminen luonnollisissa tilanteissa

Miksi?

- Varhaiskasvatuksen arki on hektistä, joten tarjolla olevat menetelmät ja materiaalit saattavat jäädä hyödyntämättä.
- Valmiit materiaalit saattavat kohdistua erityistä tukea tarvitsevan lapsen kannalta liian vaikeisiin taitoihin.
- Erillisten paljon valmistelua vaativien tuokioiden järjestäminen kuormittaa ja vie aikaa kiireettömältä läsnäololta.
- Yhdessä suunniteltu arki ja luonnollisten tilanteiden hyödyntäminen lisää hyvää oloa ja tehostaa taitojen oppimista.

**VARHAIS-
KASVATUKSEN
TÄRKEÄ ROOLI**

Päiväkoti on
lapsen toinen koti

Varhaiskasvatus ja erityinen tuki

- Varhaiskasvatus on kodin ohella lapsen tärkein ympäristö.
- Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia laadukkaan ja lapsen tarpeet huomioivan pedagogiikan avulla.
- Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa erityistä tukea tarvitsevan lapsen osalta nuo tavoitteet voivat täyttyä vain, mikäli ryhmässä on käytössä yhtenäiset toimintatavat, joihin kaikki kasvattajat ovat sitoutuneet.
- Kaikki kasvattajat ovat vastuussa siitä, että lapsi saa harjoitella uusia taitoja ja saa tarvitsemansa tuen arjen tilanteissa.
- Lapsen tukeminen vaatii yhteistyötä ja jaettua (Ei siirrettyä) vastuuta perheen ja lapselle tärkeiden ammattilaisten kanssa.

- Te kaikki olette lapselle vanhempien ohella niitä kaikkein tärkeimpiä aikuisia
- Teillä kaikilla on vastuu siitä, että lapsi kasvaa, oppii ja kehittyy saavuttaen oman potentiaalinsa
- Te kaikki voitte mahdollistaa lapselle iloisen ja turvallisen mielen ja onnistumisen kokemukset, jotka kantavat läpi elämän

SOSIAALISEN
KOMMUNIKAATION
TAIDOT

Avain
osallisuuteen

Sosiaalinen kommunikaatio - keskeinen taitoalue

- Sosiaalinen kommunikaatio on käsite, joka sisältää kaikki ne taidot, joita tarvitaan vuorovaikutukseen.
- Sosiaalisen kommunikaation taitojen avulla lapsi pääsee osalliseksi yhteiseen toimintaan.
- Sosiaalinen kommunikaatio on taitoalue, joka vaikuttaa merkittävästi lapsen kehitykseen ja muiden taitojen oppimiseen; esimerkiksi jäljittelytaidot mahdollistavat sen, että lapsi voi oppia kasvattajan tai vertaisen näyttämän mallin avulla uusia taitoja.
- Sosiaalisen kommunikaation taidot on taitoalue, jossa useimmat erityistä tukea tarvitsevat lapset kaipaavat vielä harjoitusta (esimerkiksi autismikirjon häiriössä ydinoire).

Sosiaalinen kommunikaatio

Sosiaalinen vuorovaikutus

Sosiaalinen kognitio

Pragmatiikka

Kielellinen prosessointi

Sosiaalinen vuorovaikutus

- Sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja ovat mm. vuorottelu, neuvottelu, toisen aloitteiden havaitseminen ja niihin vastaaminen, omien aloitteiden teko ja vuorovaikutuksen ylläpitäminen.
- Lapset oppivat sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja, kuten vuorottelua ja neuvottelua leikin avulla.
- Yhdessä leikkiminen jo itsessään vaatii paljon sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja, joten lapsi voi tarvita paljonkin kasvattajan tukea voidakseen osallistua yhteisleikkiin.
- Lapselle voi olla vaikeaa havaita leikkikaverin tekemiä aloitteita ja vastata niihin.
- Myös omien aloitteiden tekeminen ja vuorovaikutuksen ylläpitäminen on tukea tarvitsevalle lapselle usein hankalaa.

Sosiaalinen kognitio

Jaettu huomio

- Lapsi osaa jakaa huomion toisen henkilön kanssa
- Ensin lapsi oppii katsomaan aikuisen osoittamaan suuntaan
- Seuraavassa vaiheessa lapsi katsoo ensin itseään kiinnostavaa asiaa ja sitten vuorovaikutuskumppania jakaakseen huomion kohteen hänen kanssaan
- Tämän jälkeen lapsi oppii vielä osoittamaan mielenkiinnon kohdettaan

Mielenteoria

- Mielenteorian taidoilla tarkoitetaan kykyä tunnistaa ja ymmärtää omia ja toisen henkilön ajatuksia ja tarkoitusperiä sekä ymmärtää, että ne eroavat toisistaan
- Taitava sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää mielenteorian taitojen hallintaa
- Testataan useimmiten väärin uskomusten tehtävän avulla

Emotionaaliset taidot

- Tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen
- Omien tunteiden tunnistaminen ja tarkoituksenmukainen ilmaisu sekä tunteiden hallinta
- Toisen henkilön tunteiden tunnistaminen ja niihin vastaaminen
- Empatiakyky

Pragmatiikka

Tarkoituksenmukainen kommunikointi

Kielellinen

- Kielen käyttötarkoitusten ymmärtäminen
 - 1) Vaikuttaminen (ensimmäisenä avun pyytäminen)
 - 2) Todellisuuden jäsentäminen
 - 3) Todellisuudesta irtautuminen
 - 4) Informaation välittäminen
- Tilanteeseen nähden tarkoituksenmukainen viestintä
- Toisen henkilön viestien tilannesidonnainen ymmärtäminen
- Keskustelutaidot
- Puhuttu kieli ja AAC

Non-verbaali

- Katseen käyttö
- Osoittaminen
- Eleet
- Kehon kieli

Kielellinen prosessointi

- Kielellinen prosessointi tarkoittaa sanojen merkitysten ja kieliopillisten rakenteiden ymmärtämistä ja hallintaa
- Kieliopillisiin rakenteisiin kuuluvat mm. taivutusmuodot, persoonapronominit, aikamuodot ja sanajärjestys
- Kielellisen prosessoinnin taidot kehittyvät tiiviissä vuorovaikutuksessa pragmaattisten taitojen kanssa
- Kielellisen prosessoinnin taidoista kertoo esimerkiksi se, että lapsi reagoi omaan nimeensä tai että hän osaa noudattaa yksinkertaisia ohjeita

Sosiaalisen kommunikaation taitojen tukemisen lähtökohdat

- Ensin täytyy selvittää lapsen taitotaso.
 - Havainnointia ja arviointia helpottaa, jos kasvattajalla on jonkinlainen käsitys sosiaalisen kommunikaation taitojen tyyppillisestä kehityksestä.
 - Erilaisia testejä ja taitojen arviointiin tarkoitettuja kyselylomakkeita voi hyödyntää lapsen toimintaa ja taitoja havainnoidessa.
 - **Kun lapsen taitotaso on selvillä, voidaan toiminta suunnitella sellaiseksi, että se vastaa lapsen tarpeisiin.**
 - Toiminnan olisi hyvä sisältää riittävästi sellaista tekemistä, jota lapsi jo osaa ja sopivasti sellaista tekemistä, joka sijoittuu lapsen lähikehityksen vyöhykkelle.
 - Taitojen arvioinnissa, toiminnan suunnittelussa ja tavoitteiden asettamisessa voivat varhaiskasvatuksen erityisopettajat tai lapsen kuntoutuksesta vastaavat ammattilaiset auttaa.
-

Pohdittavaa:

-
-
- Miten paljon tällä hetkellä havainnoit lasten toimintaa ja taitoja?
 - Mikä havainnoinnissa sujuu ja mikä haastaa?
 - Miten havainnointia voisi helpottaa?
 - Miten dokumentoit havaintojasi?
 - Miten hyödynnät havainnointia toiminnan suunnittelussa?

Sosiaalisen kommunikation taitojen varhainen kehitys

18-24 kk: sanavaraston laajeneminen (2 v keskimäärin 280 sanaa), lausetasoinen puhe, leikin vaiheiden kehittyminen

12-18 kk: ensimmäiset sanat, symbolisen leikin kehitys alkaa, yhteisleikit ja pienimuotoiset sosiaaliset sääntöleikit (hippa, piiloleikki)

9-12 kk: ääntely, pyynnöissä sanahahmojen käyttö, erilaisten tavujen yhdistäminen, symbolisen leikin valmiudet, rinnakkaisleikki, ymmärtävän kielen kehitys alkaa

6-12 kk: Jaettu tarkkaavuus, pyytäminen osoittamalla, leikki- ja kommunikaatioaloitteet sekä ymmärrys, että omalla toiminnalla on jokin seuraus

5-6 kk: Katseen kohdistaminen kauas, liikkuvan kohteen seuraaminen, sosiaalinen hymy, jokeltelu

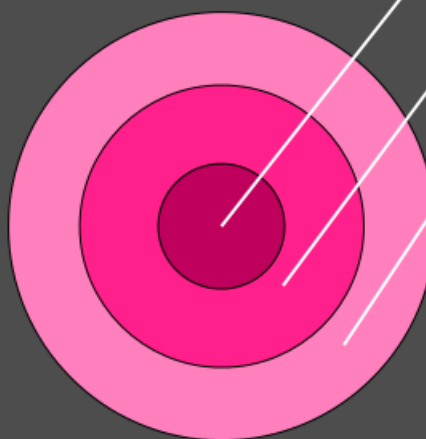
0-3 kk: Katseen kohdistaminen lähelle (esineet, vanhempien kasvot)

Vygotskyn teoria kognitiivisesta kehityksestä

Lapsen oppiminen tapahtuu keskimmaisella kehällä, lähikehityksen vyöhykkeellä.

Uusien taitojen opettamisessa on muistettava, että lähikehityksen vyöhykkeellä lapsi tarvitsee vielä tukea onnistuakseen!

Mitä lapsi osaa

Mitä lapsi osaa tehdä, jos saa tukea

Mitä lapsi ei vielä osaa, vaikka saisi tukeakin

Sosiaalisen kommunikaation tukeminen

Taitojen oppimisen, yleistymisen ja pysyvyyden varmistamiseksi:

- Erityistä tukea tarvitsevan lapsen on useimmiten harjoitettava uutta taitoa ensin yhdessä aikuisen kanssa.
- Mitä uudempi tai vaikeampi taito on kyseessä, sitä enemmän rohkaisua ja tukea lapsi tarvitsee onnistuakseen aikuiselta.
- Taitoja on harjoitettava arjen luonnollisissa tilanteissa.
- Taitoja on harjoitettava mahdollisimman nopeasti vertaisten kanssa.
- Taitoja on harjoitettava systemaattisesti ja mahdollisimman paljon ja monipuolisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Varhaiskasvatuksen tärkeä rooli sosiaalisen kommunikaation taitojen kehittämisessä

- Varhaiskasvatus on ympäristö, jossa suuri osa lapsen oppimisesta tapahtuu.
- Jokaisen kasvattajan on tarjottava lapselle tilaisuuksia harjoitella uusia taitoja.
- Jokaisen kasvattajan on osattava antaa lapselle hänen tarvitsemansa tuki taitojen harjoitteluun.

**ABA
JA LUONNOLLISET
INTERVENTIOT**

Tiede, joka opettaa
ajattelemaan
uudella tavalla

Siis mitä?
Eikö mun tarvikkaan
itkeä ja huutaa, että
mä saan sen
keksin?!

**ABA (Applied Behavior Analysis)
sovellettu käyttäytymisanalyysi**

- Tiede, joka tutkii käyttäytymistä sekä tilannetekijöiden ja seurausten vaikutusta käyttäytymiseen
- Perustuu oppimispsykologiaan
- Lähtee ajatuksesta, että kaikki oppimisemme tapahtuu vuorovaikutuksessa
- On kehitetty autismikirjon kuntoutukseen, mutta on hyvin sovellettavissa esimerkiksi muihin neuropsykiatrisiin oireisiin tai käyttäytymisen haasteisiin
- Opettaa havainnoimaan tilanteita kokonaisvaltaisemmin ja huomioimaan myös oman toiminnan vaikutukset lapsen käyttäytymiseen/oppimiseen

Ivan Pavlov

Edward Thorndike

B.F. Skinner

Ivar Lovaas

Miksi se ny noin teki?

- Käyttäytyminen ei ikinä “vain tapahdu” ympäristöstä ja muusta toiminnasta irrallisena tapahtumana.
- Tämä antaa kasvattajille mahdollisuuden hyvän suunnittelun ja ennakkoinnin sekä lapsen motivaatioon vaikuttamisen avulla tukea lapsen suotuisaa käyttäytymistä ja riittävän tuen avulla mahdollistaa oppiminen ja onnistumisen kokemukset.
- Käyttäytymisellä on aina jokin tarkoitus.
- On erittäin tärkeää osata tarkastella tilannetta lapsen näkökulmasta: Mikä tarkoitus käyttäytymisellä on lapsen näkökulmasta? Mitä lapsi yrittää saavuttaa?
- Lapsen käyttäytymistä arvioidessa osattava hahmottaa tilanne ja siinä vaikuttavat syy-seuraussuhteet.

Havainnoi, tue ja mahdollista onnistuminen

- Ensin on selvitettävä lapsen taitotaso, tilannetekijät sekä käyttäytymisen seuraukset
- Muokkaamalla ympäristöä ja tilannetekijöitä, voi mahdollistaa onnistumisen
- Kun lapsella ei vielä ole taitoja, täytyy ensin muuttaa olosuhteita ja omaa toimintaa
- Muuttamalla käyttäytymisen seurauksia, voi lisätä tai vähentää todennäköisyyttä, että sama käyttäytyminen toistuisi tulevaisuudessa

ABC analyysi

ABC analyysi avaa uusia näkökulmia

Käyttäytyminen tapahtuu aina jossain kontekstissa

Usein huomio kiinnittyy ensimmäisenä lapsen käyttäytymiseen

Käyttäytymisellä on aina jokin seuraus

A

Edeltävät tekijät:

- Ympäristö
- Tilanne
- Paikalla olevat henkilöt
- Vaatimukset
- Lapsen vireystila
- Strukturi
- Tuen määrä
- Lapsen motivaatio

B

Lapsen käyttäytyminen:

- Kuvaa mahdollisimman tarkasti mitä lapsi tekee
- Vain mitattavissa oleva käyttäytyminen kuvataan
- Käyttäytyminen kuvaillaan mahdollisimman neutraalisti

C

Seuraukset:

- Mitä seurauksia käyttäytymisestä on lapselle itselleen?
- Mikäli jokin käyttäytyminen toistuu usein, on käyttäytymisellä jokin lapsen kannalta positiivinen seuraus.

Harjoitus: Miksi se ny noin teki?

Kuvaa jokin tilanne varhaiskasvatuksesta	Kuvaa mahdollisimman tarkasti ja neutraalisti mitä lapsi teki	Mitä seurauksia käyttäytymisestä oli lapselle?
A Edeltävät tekijät:	B Lapsen käyttäytyminen:	C Seuraukset:

Lapsen tukeminen ympäristöä ja tilannetekijöitä muuttamalla

Ympäristön muokkaaminen

- Luo käytettävissä olevista tiloista mahdollisimman selkeitä ja helposti hahmotettavia:
 - Mahdollisimman vähän leluja kerrallaan esillä
 - Tilat jäsennelty hyvin eri toimintoja tukevaksi
- Visuaalinen tuki ympäristössä:
 - Päiväjärjestys
 - Leikkitaulut
 - Ruokailutaulut
 - Toimintaohjeet

Tilannetekijöiden muokkaaminen

- Ennakointi: lapsi tietää etukäteen tulevista tapahtumista ja hänellä on aikaa valmistautua
- Rauhallinen tilanne: esimerkiksi siirtymien toteutus niin, että ryhmän kaikki lapset eivät ole pukeutumassa samaan aikaan
- Lapsen apuvälineet aina saatavilla: kommunikointikansio tai -tabletti, kuulosuojaimet, hypisteltävät aistilelut tai purukorut
- Lapsen kehitystasoa ja vireystilaa/ toimintakykyä vastaava vaatimustaso
- Kannustava ja lapsen tarpeet huomioiva aikuinen läsnä kaikissa arjen tilanteissa

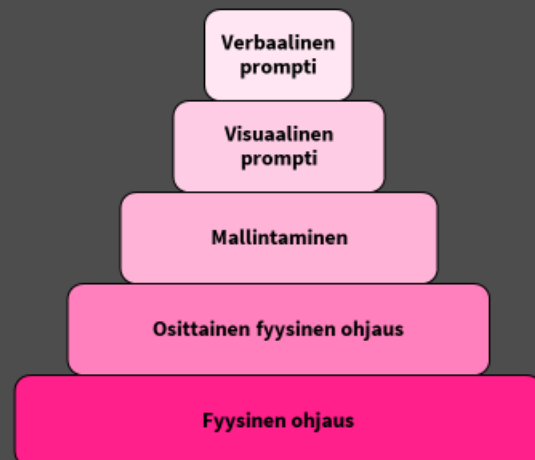

Vuorovaikutukseen houkuttelu

- Lapsi jolla on heikot sosiaalisen kommunikaation taidot ei välttämättä itse hakeudu vuorovaikutukseen, vaan saattaa jopa vältellä sitä.
- Tällöin kasvattajan tehtävä on houkutella lapsi vuorovaikutukseen ja antaa hänelle riittävästi tukea, jotta hän onnistuu.
- Vuorovaikutuksesta täytyy toisin sanoen tehdä lapselle houkuttelevaa ja mielenkiintoista.
- Vuorovaikutukseen voi houkutella mm. seuraavilla keinoilla:
 - Lapsen toiminnan imitointi
 - Lapsen toiminnan kuvaileminen
 - Vuorovaikutustilanteiden järjestäminen
 - Vuorottelu
 - Liioiteltujen eleiden ja ilmeiden käyttö, ilmeily, hassuttelu

Tarvittavan tuen tarjoaminen

- Tavoite on lapsen onnistuminen (engl. Errorless Learning)
- Sen mahdollistamiseksi on tarjottava lapselle riittävä tuki
- Uutta taitoa opettaessa lähdetään liikkeelle vahvasta tuesta ja tuen määrää vähennetään lapsen taitojen kehittyessä
- Kun harjoitellaan jo osattua taitoa voidaan tarjota ensin kevyempää tukea ja tarvittaessa tuen määrää lisätään niin paljon, että lapsi onnistuu
- Liian vähän tukea: lapsen motivaatio laskee, ei toivottu käyttäytyminen lisääntyy
- Liian paljon tukea: lapsi jää riippuvaiseksi vihjeistä ja aikuisen antamasta tuesta, oppimista ei tapahdu tai taidot eivät vahvistu

Positiivinen vahvistaminen

- Positiivinen vahvistaminen on tehokas tapa lisätä lapsen motivaatiota ja sitä kautta toivotun käyttäytymisen esiintymistä.
- Positiivinen vahvistaminen voi olla luonnollista vahvistamista eli vahvistajana toimii toivotun käyttäytymisen luonnollinen seuraus:
 - Mallinetaan lapselle ”Anna auto” -> Lapsi sanoo: ”Anna auto” -> vahvistajana annetaan lapselle auto
- Joskus luonnollista vahvistusta ei voi käyttää tai se ei riitä ja silloin tarvitaan erillisvahvistusta:
 - Pyydetään lasta pukemaan vaatteet, mutta lapsi ei haluaisi pukea -> käytetään vahvistajana esimerkiksi pientä herkkua, tarraa tai mahdollisuutta päästä ensimmäisenä ulos
- Tärkeää on varmistaa, että käytettävä vahvistaja on sellainen, joka oikeasti motivoi lasta

Esimerkkejä vahvistajista

- Vahvistajina voi tilanteesta riippuen käyttää leluja tai muita lapselle mieluisia esineitä, syötävää, leikkejä tai muita motivoivia aktiviteetteja sekä sosiaalista vahvistamista.
- Sosiaalinen vahvistus itsessäänkin on usein riittävä, mutta se on aina muistettava liittää mukaan muitakin vahvistajia käytettäessä!
- **Lelut ja muut esineet:** saippuakuplat, ilmapallot, aistilelut, legot, kirja, pallot, autot, nuket, muovailuvaha, kynät
- **Syötävät:** hedelmät, vihannekset, marjat, rusinat, popcorn, sipsit, suolakeksit, pienet karkit, mehu tai muu juoma
- **Aktiviteetit:** liikunnalliset-, piilo- tai hippaleikit ja muut leikit, askartelu, piirtely, keinuminen, kiipeily, liukumäki, trampoliini, tv, puhelin, pelit
- **Sosiaaliset vahvistajat:** kehuminen, ”high five”, hymy, halaus, tarrat, peukku, hymynaama, aplodit, aikuisen huomio, hassuttelu

Käyttäytymisen funktiot

- Kaikella käyttäytymisellä on aina jokin tarkoitus.
- Yleisesti voidaan sanoa, että joko pyrimme käyttäytymisellä saamaan jotain tai välttämään jotain.
- Voimme haluta huomiota tai jotain konkreettista hyötyä.
- Toisaalta haluamme välttyä epämiellyttäviltä tilanteilta tai esimerkiksi liian vaikeilta tehtäviltä.
- Joskus käyttäytyminen itsessään voi tuottaa sisäistä/aistimielihyvää.

Välttäminen tai pako (Escape)

Sosiaalinen huomionhaku (Attention)

Konkreettisen hyödykkeen saaminen (Tangible)

Sisäinen mielihyvä eli aististimulaatio (Sensory)

Harjoitus: Miten muuttaa edellisessä harjoituksessa kuvattua tilannetta?

Millaisia ennakoivia keinoja voisit käyttää tukemaan lasta?

Mitä lapsi tekisi tai miten toimisi, jos käyttäisit ennakoivia keinoja?

Olisivatko tilanteen seuraukset lapsen kannalta mieluisimmat?

A

Edeltävät tekijät:

B

Lapsen käyttäytyminen:

C

Seuraukset:

**MITEN HYÖDYNÄN
HAVAINNOINTIA JA
TUEN LASTA?**

Vinkkejä arkeen

Vinkkejä sosiaalisen kommunikation tukemiseen

- Järjestä ympäristö selkeäksi ja helposti hahmotettavaksi:
 - Hyödynnä visuaalista tukea, kuten kuvat, leikkikuvataulut, ruokailutaulut, toimintaohjeet
 - Leluilla selkeästi oma paikkansa ja laatikoiden/hyllyjen/ovien kylkeen kuva sisällöstä
 - Poista näkyviltä kaikki turhat tavarat ja rajaa esimerkiksi lasten omat piirrookset johonkin tiettyyn paikkaan
- Havainnoi lapsen toimintaa ja selvitä lapsen taitotaso

Hyödynnä apuna:

 - Esikko testi, Lene tehtävät
 - Varhaiskasvatuksen erityisopettajat
 - Lapsen terapeutit/kuntouttajat

Hyödynnä havainnointia toiminnan suunnittelussa ja lapsen tukemisessa

Dokumentoi havaintojasi
- Valitse lapsen kehittymisen kannalta keskeisimmät taidot, joita harjoitellaan (ei liian monta kerralla):
 - Jäljittelytaidot
 - Jaetun huomion taidot
 - Osoittaminen
 - Pyytäminen (ellei ole puhetta esimerkiksi osoittamalla tai kuvalla/tabletilla)
 - Leikkitaidot
 - Vuorovaikutukseen liittyminen

Vinkkejä sosiaalisen kommunikation tukemiseen

Mieti, miten itse voit houkutella lasta vuorovaikutukseen ja tehdä osallistumisesta lapselle kiinnostavaa ja houkuttelevaa

- Osoita itse olevasi kiinnostunut lapsen tekemisestä
- Käytä iloisia, innostuneita ja liioiteltuja ilmeitä, eleitä ja äänenpainoja
- Muista edellä mainittujen motivoivien tekemisten tai mielenkiintoisten lelujen hyödyntäminen
- Ota vertaiset mukaan taitojen harjoitteluun

Suunnittele toiminta niin, että se sisältää riittävästi uusien taitojen harjoittelua, mutta myös paljon lapsen jo osaamia asioita.

Mitä vaikeampi harjoiteltava taito on, sitä lyhyempi osa ajasta uuden taidon harjoittelua ja suurempi osa jo osattua ja lapselle mieleistä tekemistä.

Vinkkejä sosiaalisen kommunikation tukemiseen

Muista huomioida erityisesti uusien taitojen harjoittelussa, että täytyisi löytää lasta motivoivaa tekemistä, johon harjoittelu liitetään

- Pyytämisen harjoittelu -> lapselle mieleinen lelu näkyville, jolloin hän pyydettyään saa sen
- Lapsi on kiinnostunut autoista -> harjoitellaan jäljittelyä autoleikissä
- Lapsi tykkää laskea liukumäkeä -> harjoitellaan vuorottelua motorisella radalla, jossa liukumäki

Tarjoa lapselle aina riittävästi tukea, tavoitteena on lapsen onnistuminen!

Lapsi voi tarvita jo osattuun taitoonkin välillä enemmän tukea.

Lapsen vireystila, motivaatio ja tilannetekijät vaikuttavat siihen, miten paljon lapsi kulloinkin tukea tarvitsee.

○ Ole läsnä, hassuttele, kannusta ja kehu.
○ Nauti yhteisistä hetkistä lapsen kanssa, koska ARKI ON JUHLAA!

Lähteet:

- Cooper, J. O., Heron T. E. & Heward, W. L. (2013). Applied Behavior Analysis: Pearson New International Edition. Edinburg: Pearson Education Limited.
- Hämäläinen P. 2019. Näyttöön perustuvat menetelmät autismikirjon kuntoutuksessa. Teoksessa: Timonen, T. & Hämäläinen, P. (toim.), Autismikirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 10–32.
- Hämäläinen P. 2019. Sovellettu käyttäytymisanalyysi – mitä se on? Teoksessa: Timonen, T. & Hämäläinen, P. (toim.), Autismikirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 33–72.
- Hämäläinen P. 2019. Sovellettu käyttäytymisanalyysi käytännössä. Teoksessa: Timonen, T. & Hämäläinen, P. (toim.), Autismikirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–106.
- Hämäläinen, P. & Haapala, M. 2019. Sosiaalinen kommunikaatio – taitojen kartoittaminen ja kuntoutus. Teoksessa: Timonen, T. & Hämäläinen, P. (toim.), Autismikirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 181–244.
- Ingersoll, B. & Dvortcsak, A. 2010. Teaching social communication to children with autism: a practitioner's guide to parent training. New York: The Guilford Press.
- Kataja, E. & Opetushallitus. 2018. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa 2/5, osallisuus kokopäiväpedagogiikan ja perushoitotilanteiden näkökulmista. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 4.3.2021]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/190172_video2_osallisuus_perushoidon_tilanteissa.pdf

Lähteet:

- Ketonen, R., Kontu, E., Lahtinen, R., Pesonen, H. & Tuomi, E. 2018. Kehitysvammaisuus, autismikirjo ja lapsen tuen tarve. Pihlaja, P. & Viitala, R. 2018. Varhaiserityiskasvatus. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Klintwall, L. & Olofsgård Jegèus, M. 2020. Leka, prata, äta: Övningar för barn med särskilda behov. Stockholm: Natur Kultur Akademisk.
- Kohler, F., Strain, P. & Shearer, D. 2012. Examining levels of social inclusion within an integrated preschool for children with autism. In: Koegel, L.K., Koegel, R.L. & Dunlap, G. Positive Behavioral Support. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing co.,305–332.
- Koivunen, P-L & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa: Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- L 21.8.1998/628. Perusopetuslaki.
- L 13.7.2018/540. Varhaiskasvatuslaki.
- Laakso, M-L. 2011. Esikielellisten taitojen arviointi. Teoksessa: Loukusa, S. & Paavola, L. (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 175–194.
- Leaf, J. B. Ei päiväystä. Registered Behavior Technician 40 Hour Training. [Verkkokoulutus]. Seal Beach California: Autism Partnership Foundation. [Viitattu 3.1.2021]. Saatavana: [Registered Behavior Technician - Autism Partnership Foundation](#) Vaatii rekisteröitymisen.

Lähteet:

- Loukusa, S. 2011. Autismikirjon häiriöihin liittyvät pragmatiikan vaikeudet. Teoksessa: S. Loukusa & L. Paavola (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–143.
- Loukusa, S., Kunnari, S. & Vedenkannas, U. 2011. Pragmaattisen kehityksen taustatekijöitä. Teoksessa: S. Loukusa & L. Paavola (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–41.
- Loukusa, S., Paavola, L. & Leiwo M. 2011. Johdatus pragmatiikan peruskäsitteisiin ja lasten pragmatiikan vaikeuksiin. Teoksessa: S. Loukusa & L. Paavola (toim.), Lapset kieltä käyttämässä: Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 11–20.
- Loukusa, S. 2016. Pragmaattiset ja sosiaalisen havaitsemisen piirteet autismikirjon häiriöissä sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöissä. Teoksessa: S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), Näkökulmia vuorovaikutukseen. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys ry:n julkaisu 48. Oulun yliopisto, HUTK, Logopedia, Lapsenkielen tutkimuskeskus, 55–64.
- Loukusa, S. 2018. Sosiaalisen kommunikaation piirteet autismikirjon henkilöillä. Autismi (1), 36–37.
- Loukusa, S. 2020. Pragma-testi: menetelmä sosiaalisen ja pragmaattisen kielen ymmärtämisen arviointiin 4–8-vuotiaille lapsille. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti, 30 (4), 83–92.
- Loukusa, S., Mäkinen, L. & Kotila, A. 2020. Kielen käyttötaidot. Teoksessa: E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.), Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 139–160.

Lähteet:

- Opetushallitus. 19.12.2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.[Verkkojulkaisu]. [Viitattu 21.10.2020]. Saatavana: <https://www.oph.fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisryhmän loppuraportti. [Verkkojulkaisu] Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. [Viitattu 24.1.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-495-5>
- Paavola-Ruotsalainen, L. & Rantalainen, K. 2020. Varhaiset vuorovaikutustaidot. Teoksessa: E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.), Lapsen kielenkehitys: Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 17–36.
- Peltonen, A. & Kullberg- Piilola, T. 2005. Tunnetuksi. Helsinki: Lasten keskus.
- Penttilä, O. 2019. Sosiaalisten taitojen vahvistaminen päiväkodin intensiivikuntoutuksessa autismikirjon lapsilla. Teoksessa: T. Timonen & P. Hämäläinen (toim.), Autismikirjon kuntoutusmenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 156–180.
- Pihlaja, P. 2018. Sosioemotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala 2018. Varhaiserityiskasvatus. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Pihlaja, P. & Neitola, M. 2017. Varhaiserityiskasvatus muuttuvassa varhaiskasvatuksen kentässä, Kasvatus & Aika 11 (3), 70–91.

Lähteet:

- Pihlaja, P. & Viitala, R. 2018. Muuttuva varhaiskasvatus. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala 2018. Varhaiserityiskasvatus. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M-K., Lammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. 2019. Varhaiskasvatuksen laatu arjessa: Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. [Viitattu 11.4.2021]. Saatavana: https://karvi.fi/app/uploads/2019/09/KARVI_1519.pdf
- Sallows, G. O. & Graupner, T. D. 2005. Intensive behavioral treatment for children with autism: Four-year outcome and predictors. American Journal on Mental Retardation, 110, 417–438.
- Schreibman, L., Dawson, G., Stahmer, A., Landa, R., Rogers, S.J., McGee, G., Kasari, C., Ingersoll, B., Kaiser, A. P., Bruinsma, Y., McNeerney, E., Wetherby, A., Halladay, A. 2015. Naturalistic Developmental Behavioral Interventions: Empirically Validated Treatments for Autism Spectrum Disorder. [Verkkolehtiartikkeli] [Journal of autism and developmental disorders](https://doi.org/10.1007/s10803-015-2407-8), 45 (8), 2411–2428. [Viitattu 13.1.2021]. Saatavana: doi: 10.1007/s10803-015-2407-8
- Seinäjoen kaupunki. 20.6.2017. Meirän vasu. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 13.10.2020]. Saatavana: <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/9395243>
- Skinner, B.F. 1953. Science and human behavior. New York: Macmillan.

Lähteet:

- Smith, T., Groen, A. D. & Wynn, J. W. 2000. Randomized trial of intensive early intervention for children with pervasive developmental disorders. *American Journal on Mental Retardation*, 105, 269-285.
- Valtonen, R. 16.9.2020. Leikki-ikäisen neurologinen kehitys (Lene). [Verkkosivu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 28.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/terveystarkastusten-menetelmat/neurologis-kognitiivinen-kehitys/lene>
- Viitala, R. 2018. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus*. [Verkkokirja]. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana Ellipse-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Vuorinen, K. Ei päiväystä. Huomaa hyvä. [Verkkosivu]. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://kaisavuorinen.com/huomaa-hyva/>

Kuvalähteet:

- Huomaa hyvä kirjan kuva: <https://www.ps-kustannus.fi/Lotta-Uusitalo/Huomaa-hyv%C3%A4-Vahvuusvariksen-tarinakirja.html#tuotekuva>
- Piki kirjan kuva: https://peda.net/p/Katja%20Jylh%C3%A4nkangas/pstvjketm/piki:file/download/7deedad80abf7727d12c3d228d3fc1d35e97d3dd/IMG_20190118_084834.jpg
- Valokuvat: Mari Haapalan omat valokuva-arkistot

KIITOS

Mari Haapala

